SAYI: 43 FİYATI: 3000 TL. (K.D.V. dahil)

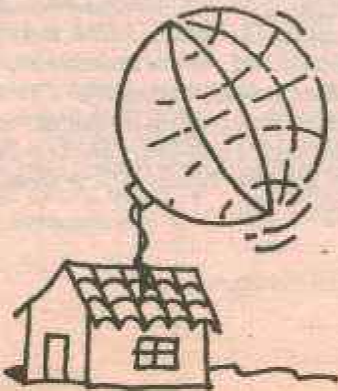
EKONOMİ VE POLİTİKADA Görüş

AYLIK DERGİ HAZİRAN 90

Gezegenimize ve kendi türünün geleceğine bizim kuşaklarımız kadar zarar veren kuşaklar görülmemiştir. Bu yüzyılda yaşayan kuşakları, gelecek kuşaklar, ''kendi türünün geleceğine en büyük zararı veren en bencil doğa ve doğal kaynak yok edicisi'' olarak niteleyebilirler.

ÇANAK ANTEN KORKUSU
Ünsal Oskay

ÖNCÜ PARTİ YERİNE HALKIN ÖZERK KURUMLARI
Yalçın Yusufoğlu

İnsanın insan olarak asıl gelişimi, kendini manen yeniden üretmesi, özgürleşmesi, birey olarak gelişmesi öncelikle ve özellikle düşünsel gelişime ve yaratıcılığa bağlıdır. Kendi etrafına doktriner duvarlar ören, o duvarın içinde kalanı politikaya indirgeyen, üstelik öncülük savında olan bir parti peşinen kendisini de, işlevini de sınırlamaktadır.

KARARNAMENİN ARDINDAN
Celal Başlangıç ile söyleşi

İÇİNDEKİLER

İ B R E T

İsmail Beşikçi'nin tutukluluğu sürüyor. 141-142. maddelerden açılan davalarda tahliye veya beraat kararı veren yargıçlar, **karar gerekçelerine**, bu maddelerin "hükümsüz kaldıklarını veya kalacaklarını" yazıyorlar. Ama bu gerekçe Beşikçi davasında henüz gerekçe olabilmiş değil. Neden?

Çünkü İsmail Beşikçi, hakkındaki dava 142'den açılmış olsa da, 142'den yargılanmıyor! "Kürt meselesinden" yargılanıyor. Beşikçi'nin yazdıkları "bölücülük propogandası" oluyor. Zaten hükümetin bu maddelere ilişkin yaptığı taslak çalışmalarından birinde, diğer bütün fıkralar için **ceza indirimi**, ama Beşikçi'nin yargılandığı 142/3 için ceza artırımı öngörülüyor. Bu demektir ki, Beşikçi bir amaca, bir perspektife dönük olarak yargılanıyor. Kolayca anlaşılıyor ki, Beşikçi, onun kendisini yıldırmak maksadıyla değil -çünkü cümle alem bunun abesle iştigal olduğunu biliyor- başkalarını, bizleri yıldırmak amacıyla yargılanıyor. "İbret olsun diye" de denebilir.

Amacın işlediği de görülmüyor değil. Beşikçi davası "ibret" oluyor da. Böylesi davalardan "Dreyfus davası" çıkmaz, çünkü toplum olarak bundan çok uzaktayız; ama böylesi davalar hemen her yerde demokratlar, insan hakları savunucuları, barışseverler, hümanistler için bir **fırsat** teşkil ederler. Misyonerlik yapmak için değil, ilkelerini **vurucu** kılmak için. Sonuçta davanın **öznesi** değil, konusu yükselir. Halbuki Beşikçi davası etrafında, Beşikçi'yi değil de, benimsediği ilkeleri yükseltecek bir hareket henüz çok sınırlı. Demek ki ibret müessesesi Türkiye'de işliyor.

Beşikçi "beni değil, fikirlerimi sevin" diyormuş. Fikirleri doğru bile olsa, söylediği doğru değil; çünkü kendine dönük abartmayı reddetmesi bakımından güzel bir özveri ve fakat "fikir adamı" -bilim adamı- olarak kendisiyle çelişkili. Doğru mesaj, fikirlerini sevsinler veya sevmesinler, onların özgür olması için mücadeledir. Bunu Beşikçi de bilmektedir; zaten söylediklerinin **maksadını** saptırmaya hakkımız da yoktur; o kendi doğrusunun kabulünü değil, ilgi duyduğu konuya ilgi bekliyor.

Sonra herkes, Beşikçi davasıyla, davanın konusuyla, Beşikçi'nin ilgi duyduğu ve katkıda bulunmaya çalıştığı Kürt sorunuyla nasıl ilişki kuracağını, Beşikçi'nin koyduğu biçimde değil de, kendi koyduğu biçimde kurabilir. Asıl dikkati çeken de, bu **özgürlüğün** yeterince kullanılmadığıdır. Kullanabileceği özgürlükleri zaten çok az bir toplumdayız ve onları dahi kullanmakta tereddüt geçirdikçe biz, 413, 424 vs. ile "nenize lazım sizin özgürlük" diyen dalga üstümüze geliyor. İktidardaki güç(ler) bizi yıldırmak için yarattığı ibretten gene kendisi ders alıyor, daha vurucu ibretler yaratıyor.

Sözün özü, Beşikçi için ben ne yapabilirim diye yeterince soramıyoruz; çünkü özgürleşmek için ben ne yapabilirim diye kendimizi kâfi derecede sorguya çekemiyoruz. Düşüncelerimiz her yerde, Beşikçi de **19 Haziran**'da İstanbul DGM'de yargılanmaya devam edecek. Kürt sorununu tartışmak bize yasak; bu kadar olsa iyi; bu bize kendi sorunlarımızı tartışmamızın yasaklanmasından başka bir şey değildir. ■

İllüstrasyonlar: Uğurcan Ataoğlu

EKONOMİ VE POLİTİKADA
Görüş
AYLIK DERGİ

*▶**Sahibi:** Şükrü Çelikyapı ▶**Yayın Yönetmeni:** Çağatay Anadol ▶**Yazı İşleri Müdürü:** Erdal Şahin ▶**Yazışma** GÖRÜŞ Nuruosmaniye Cad. 5/2 Cağaloğlu-İstanbul Tel: 527 03 40 ▶**Fiyatı:** Yurtiçi 3000.-TL Yurtdışı 3 DM. ▶**Yıllık Abone Ücreti** (12 Sayı): Yurtiçi 27.000.-TL. Yurtdışı 35 DM. Abone bedelleri Yayın-Dizgi Merkezi'nin Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi'ndeki 002846-4 (Yurtdışı havaleleri için Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi döviz tevdiat hesabı No: 616213-5) numaralı hesabına yatırılmalıdır. ▶**Dizgi:** Yayın-Dizgi Merkezi Tel: 527 03 40 ▶**Ofset Hazırlık:** Gümüş Reprodüksiyon ▶**Baskı:** Teknografik ▶**Genel Dağıtım** GAMEDA*

KİMLİK VE İŞLEV

Yeni kurulacak partinin kimliğinin netliğe kavuşması ne denli önemliyse, demokrasiyi kazanmanın âcil gereğinin kavranması, demokrasi sorununun yeni partinin gündeminde en baş sırayı alması da o denli önemlidir.

Türkiye Marksist solunun bugün için olabildiğince en geniş kesimlerini bir araya getirmeyi hedefleyen yeni parti girişimi, şimdiye kadar bir hayli gecikmiş olmanın bağışlanması zor sorumluluğunu taşımakla birlikte, sosyalizm içi yenilenmenin ilginç bir aşamasına rastdüşmesiyle zengin bir perspektifte yola çıkmanın şansına da sahip görünüyor. Böyle bir perspektifte can alıcı birlik noktalarının öne çıkarılmasıyla, girişim, önünde duran nesnel işlevle mütenasip dinamik bir zemine oturabilir. Marksist kimlikte birliğin sınıf mücadelesi pratiğine yansımasında olası vurgu çeşitliliği buna engel olmayacağı gibi, tersine, öylesi bir dinamizme kaynaklık edebilecektir. Önemli olan partinin kimliğinin net ve açık olmasıdır. Girişimin ülkede tam bir muhalefet boşluğunun sürüp gittiği bir döneme rastlaması o kimliğin bulanmasına neden olmamalıdır.

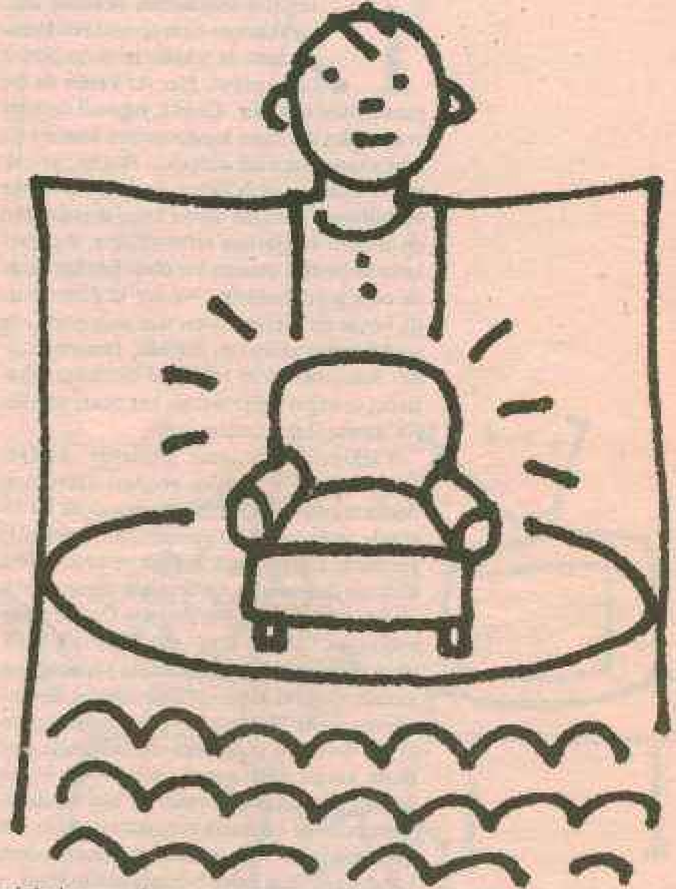
Muhalefet boşluğunu dolduracak politik hareketin ekseninde "Marksistlerin oluşturacakları bir demokrasi partisi" değil, demokrasi sorununu âcil işlevinin en başına koyan bir sosyalist sınıf partisi anlayışı yatmalıdır. Sosyalist kimlik ve o kimliğin hakkedilmesinin gereği olan düşünce/davranış tutarlılığı yeni parti girişiminin de, öngörülen yeni partinin de hikmeti vücududur. "Muhalefet boşluğu" kavramı zaten doğrudan doğruya bunu içeriyor.

Salt demokrasi mücadelesi açısından dahi Türkiye'nin koşulları yine bunu gerektiriyor. Aksi takdirde "tüm kuralları ve kurumlarıyla" kazanılacak bir demokrasinin içeriğini de, öyle bir demokrasi için mücadelenin hedeflerini ve araçlarını da yine burjuvazinin çıkarları, giderek nesnel konumu belirleyecektir. Mevcut burjuva muhalefetin ("sosyal demokrasi" dahil) yıllardır sergileyedurduğu aczin ve muhalefet işlevinin böyle bir muhalefete kalmış olmasının emekçiler ve geniş halk yığınları için ifade ettiği açmazın temel nedeni budur. O açmazı aşmada mesafe katedebilmeye elverecek mücadelenin yolu, burjuva muhalefetin şimdiye kadar "öngörüp de üstesinden gelemediği" bir mücadele anlayışından geçmeyecektir. Emekçilerin, geniş halk yığınlarının, ülkenin özlemleri ve nesnel çıkarlarının gerektirdiği bir demokrasi ile ülkede geçerli burjuva iktidarların nesnel konumları arasındaki kesin bağdaşmazlık, demokrasiyi kazanmanın demokrasinin vazgeçilmez kural ve kurumlarının altalta aritmetiksel toplamıyla sağlanmasına engeldir. 12 Martlar, 12 Eylüller, geçen şu son on yıllar boşuna yaşanmıyor!

Öte yandan, yeni kurulacak partinin kimliğinin böylesi bir netliğe kavuşması ne denli önemliyse, demokrasiyi kazanmanın âcil gereğinin kavranması, demokrasi sorununun yeni partinin gündeminde en baş sırayı alması da o denli önemlidir. Yeni birleşik parti **demokrasi için mücadeleyi** en ön saflarda sürdürmeyi yasak savma kabilinden değil de gerçekten ciddiye alarak kendine iş edinmeden, bu yolla kitlelerle yaygın ve güçlü bağlar kurmadan, demokrasi güçlerinin ileri kesimlerinin güvenini ve saygınlığını kazanmadan, tek kelimeyle ülkede demokrasi mücadelesine damgasını vurmadan toplumda sosyalizm adına da dişe dokunur, anlamlı bir birikim sağlayamaz. Kendini sosyalizme adamışlık ya da sosyalist kimlikte titizlik kendiliğinden her kapıyı açar mucizevi anahtar değildir!

İkincisi, kitleler hayatın her alanında bugünlerini ve yarınlarını ilgilendiren âcil, somut konuların yeni partinin gündeminde açık ve ayrıntılı programlarla yine en ön sırada yer almasını bekleyeceklerdir. Hayatlarının toplum olarak da, tek tek kişiler olarak da bugünden değişebilirliği onlara gösterilmeksizin, yeni bir hayat perspektifi olanca somutluğuyla onlara sunulmaksızın onları bilfiil mücadeleye sevketmenin, hayatlarını belirleyen süreçlere doğrudan müdahalelerini sağlamanın yolu yoktur. Hayat pahalılığından, eğitim ve sağlık hizmetlerinin yetersizliğine kadar her alanda alternatif çözüm önerileri hazırlamak, bunların mevcut kapitalist koşullarda da hayata geçirilebilirliğini göstermek yeni partinin birincil görevlerinden olmak zorundadır. Bu bakımdan hayatın değişmesi perspektifi ile demokrasiyi kazanma hedefi arasındaki sıkı ve yakın bağın kitlelerin bilincine çıkarılabilmesi partinin nesnel işlevinin ana veçhesini oluşturacaktır.

Bu işlevin üstesinden gelinebilmesi, **muhalefet boşluğunun** doldurulması için verilecek uğraş ne denli vurgulansa azdır, zira partinin açık ve net kimliği doğrultusunda kapitalist iktidar mevzilerinin geriletilmesi ve halk güçlerinin kazanımlarının savunulması için mücadelenin somut içeriğini belirlemede hayati önem taşıyacaktır.

Ülkenin, toplumun, tek tek insanlarımızın böyle bir işlevle Türkiye'de politika sahnesinde yerini dolduracak bir partiye ihtiyacı var. Marksist solda yeni partileşme girişimi kitlelere açık yapılanması, yatay çok renkliliği ve çok sesliliği dikey zenginliğe dönüştürücü örgütlenme anlayışı ve iç işleyişiyle bu işlevi üstlenme yolunda gereken en kısa zamanda inandırıcı somut adımlar atılmasını sağlayabilirse hem Türkiye sosyalist hareketinin en geniş birliğinin oluşturulması, hem de, belki, şimdiye kadarki gecikmenin insanlarımıza ödetegeldiği bahanın telâfisi hedefinde kendi üzerine düşeni yerine getirmiş olur. Aksi takdirde Marksist solun önemli bir kesimi, bir kere daha, yalancı çoban damgasını yiyecektir. ■

Hayat pahalılığından, eğitim ve sağlık sorunlarına kadar her alanda alternatif çözüm önerileri hazırlamak yeni partinin birincil görevlerinden olmak zorundadır.

MAGIC BOX'IN BÜYÜSÜ

İletişim araçlarının devlet tekelinde olması günümüzün ileri teknoloji dünyasında anlamsız; geçmiş on yılların deneyiminin gösterdiği gibi de zararlı.

1. İletişim araçlarının denetim altına alınması hem siyasal iktidarların hem de tekellerin vazgeçilmez tutkusudur. Her iki kesim de bu tutumunda haklıdır. Çünkü yığınsal iletişim araçlarının denetimi kamuoyunun kontrol altına alınmasının tek yoludur. Bugün, gerçek anlamında bir özgürlükten, demokrasiden söz edebilmenin olmazsa olmaz koşullarından biri de iletişim araçlarının serbestliğidir. Bu araçların serbestliği onların her türlü tekelden azade oluşlarına bağlıdır. Ne var ki dünyamızda böyle bir serbestlikten tam anlamıyla söz edebilmemiz mümkün değildir. İletişim araçları üzerinde devlet tekelinin olmadığı ülkelerde, örneğin ABD'de, bu kez ticari tekellerin egemenliği gündemdedir.

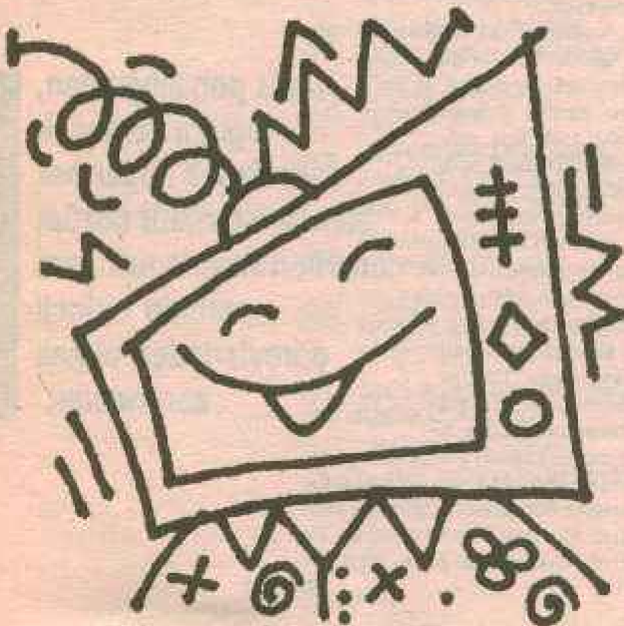
Türkiye'de de son günlerde Radyo-Televizyon gibi iletişim araçları üzerindeki devlet tekelinin kaldırılmasından ciddi bir biçimde söz edenler bulunmaktadır. Ne var ki yenilerde bu tekel çok değişik ve umulmadık biçimde delinmiştir. Delinmiştir diyoruz çünkü bu deyimi Cumhurbaşkanı Özal kullanmaktadır. "Magic Box" adlı TV yayın şirketinin uydu aracılığı ile ülkemize yapacağı yayınları, iletişim alanında liberalleşme diye niteleyen Sayın Özal olayın arkasındaki gerçeği bir anlamda gizlemeğe de çalışmaktadır. Buna karşın SHP genel sekreterinin Magic Box'ın kuruluşunu korsan TV biçiminde nitelemesine de katılmak mümkün değildir. Bu yeni olayla birlikte iletişim alanında nelerle karşılacağımızın enine boyuna incelenmesi ve tartışılması gerekir...

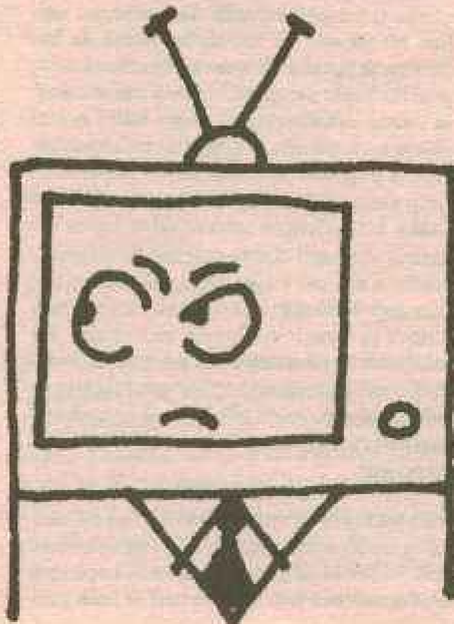
2. Türkiye'de her türlü yayın ya da iletişim organı üzerinde devletin, ve bir anlamda siyasal iktidarın kısıtlayıcı, sınırlayıcı ve nihayet yasaklayıcı bir tutumunu yüzyıllar boyunca izlemekteyiz. 19. yüzyılda yayınlanan gazete ve dergilere konan sansürler, tiyatro oyunlarının seçimine bile karışılması bilinmektedir. İl gazeteleri ile İstanbul dışındaki yayınların denetim altında tutulmak istenmesi de gözardı edilmeyecek bir eğilimdir. 1908 Meşrutiyet hareketinden sonra sansür bir oranda kalktı ise de siyasal iktidarlar iletişim kanallarını ellerinde tutmak isteklerini her fırsatta sergilemişlerdir. Siyasal iktidarların bu eğilimleri, değişik siyasi görüşteki kişilerin kendi gazetelerini çıkartma gereğini doğurmuştur. Nitekim 1908'den sonra başat siyasal eğilimlerin birer, hatta birden fazla yandaş yayın organı ortaya çıkmıştır. İttihat ve Terakki'nin **Tanin**'i yanı sıra **Ahrar** ve diğer muhalif grupların kendi gazete ve dergileri vardı. 31 Mart olayında **Volkan**'ın oynadığı rol herkesçe bilinmektedir. O günden 1960'lı yılların sonuna kadar Türkiye'deki siyasi çizgilerin daima yayın organları olmuştur. CHP'nin **Hakimiyet-i Milliye** ve daha sonraları **Ulus** gazetesine sahip olduğu, bunun yanı sıra Demokrat Parti'nin de önce **Kudret** ve sonraları **Zafer** gazetesini çıkarttığı basın tarihlerinde yazılmaktadır. O dönemlerde yayınlanan **Cumhuriyet, Vatan, Tan, Tasvir-i Efkâr, Yeni Sabah, Hürriyet, Milliyet** vb. gazeteler belirli bir siyasal çizginin görüşünü yansıtmışlardır. Ya iktidarı desteklemişler ya da muhalefetin yanında yer almışlardır. Dergiler için de aynı şeyi söyleyebiliriz. 1908'den günümüze basın üzerine çeşitli baskıları yapacak yasalar çıkarılmasına karşın, devlet tüm yayın organlarını yasaklayıp, tek bir devlet gazetesi çıkartmayı düşünmemiştir. Ama Radyo ve TV söz konusu olunca durum değişmektedir.

3. Türkiye'de halka açık ilk radyo deneyimi 1923 yılında gerçekleştirilmiştir. İstanbul'da, Çapa'daki Yüksek Öğretmen Okulun'dan yapılan bir yayın, Beyazıt'taki Üniversite konferans salonunda, özel olarak konulmuş hoparlörler aracılığı ile dinletilmiştir. O günlerde radyo deyimi yerine telsiz deyimi kullanılmaktaydı. Nitekim 1920'li yıllarda birçok ülkede yayına başlayan radyoların, gazete haberlerinde Berlin telsizi, Moskova telsizi biçiminde anıldığını görmekteyiz. İşte o dönemde ilk kez Türkiye de bir telsiz şirketi kurulmuş ve İstanbul'da yayınlarına başlamıştır. İstanbul'daki ilk radyo stüdyosu Galatasaray Postahanesi'nin üzerinde yer alıyordu. Dönemin çeşitli orkestraları, ses sanatkârları, monologlar söyleyen tiyatro sanâtkârları bu radyoda programlara çıkıyorlardı. Falih Rıfkı Atay'ın **Roman** adlı yapıtında bu radyonun yayınlarına ilişkin hoş kesitler yansıtılmıştır.

Radyoda devlet tekelinden söz edilmesi ve yaşama geçirilmesi 1930'lu yıllara rastlar. Zaten SSCB, Nazi Almanyası, Mussolini İtalyası bir yana Fransa ve İngiltere'de bile radyo yayınları kamunun denetiminde hatta tekelinde idi. BBC'nin yirmili yıllara dayanan özerk yapısı bir yana bırakılırsa 1930'lu yıllar devlet radyoculuğunun yaygınlaştığı ve güçlendiği dönemdir. Türkiye de bu eğilimin dışarısında kalmamıştır. Ankara Radyosu'nun kurulmasıyla birlikte radyo yayınları devletin tekeline geçmiş ve bu böyle süregelmiştir. Savaş yılları sırasında bu konu doğalmışçasına yaygın bir kabul görmüştür. Ancak çok partili yaşama geçtikten sonra radyonun iktidardaki partinin tekelinde bulunması rahatsızlık doğurmuştur. 1950 seçimleriyle uygulanan seçim yasasında propoganda süresi içerisinde muhalefet partilerinin de radyodan yararlanması ilkesi getirilmişse de bu hiçbir zaman tatminkâr bir uygulama olarak kabul edilmemiştir.

İktidar partisinin devlet radyosunu istediği gibi kullanmasının sakıncaları 1950'li yıllarda daha bir öne çıktı. Özellikle 1957 seçimi günü radyonun öğle ajansıyla birlikte DP lehine açık bir yayına girişmesi belkide bu seçimin sonuçları üzerine etkili oldu. Sıkıntılar daha da büyüdü. İlk kez muhalefet BBC örneği özerk bir radyodan söz etmeğe başladı. Fakat gene de kimse radyodan devlet tekeli-

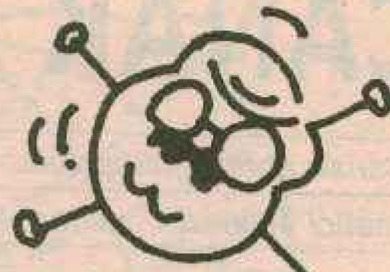

nin kaldırılmasını açıkça gündeme getirmedi. Devlet radyosunun özerkliği ileri bir adım olarak savunuldu, ve 1960'lı yıllarda yaşama geçirildi. Ne var ki bu özerkliğin sadece bir yasa çıkartmakla sağlanmadığı kısa sürede anlaşıldı. Çünkü yasaya karşın TRT'nin yansızlığı sağlanamamıştı. 12 Mart ve nihayet 12 Eylül kara günlerinden sonra özerklik bütünüyle tarihe karıştı. Bugün iktidarın ve gerici güçlerin borazanlığını yapan bir radyo ve televizyon tekeliyle karşı karşıya gelmiş durumdayız.

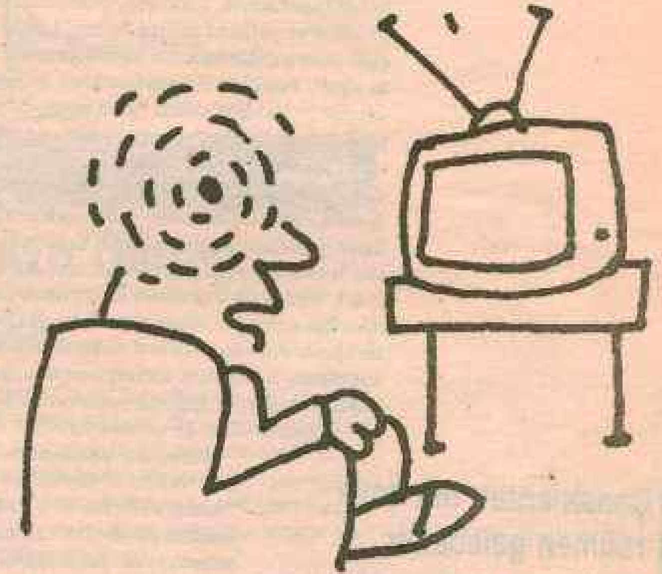
4. Televizyon kamuoyunun koşullandırılması açısından önemli bir araçtır. Türkiye ve diğer ülkelerde bu koşullandırmanın boyutlarını her yönüyle görmekteyiz. Siyasal koşullandırma kadar tüketim yönündeki koşullandırmalar da toplum ve bireyler üzerinde olumsuz etkilerini göstermektedir. TRT'nin son günlerdeki kullanımı ise insanları isyan ettirecek düzeye erişmiştir. Haberlerde ve sözde belgesel, aydınlatıcı programlarda Özal çiftine ayrılan zamanın dengesiz diyebileceğimiz ölçüde genişlemesi insanlara Osmanlı döneminde gazetelerin birinci sayfalarında cuma selamlığı törenine ya da tevcihatlara ayrılan sütunları anımsatmağa başlamıştır. İşte bu koşullarda uzaydan gelecek yeni kanal "Magic Box" gündemimize giriverdi.

"Magic Box" elimizdeki bilgilere göre Ahmet Özal'ın özendirmesiyle kurulan ve aydınlar ocağının üyelerinden eski TRT Genel Müdürü Tunca Toskay'ın yönetiminde bulunan bir yayın şirketi. Uzaydaki bir haberleşme uydusundan kiralanan kanalla Türkiye'ye yayın yapacak. Bu yayınlar ancak gene önerilen bir marka (Meta) çanak antenleri kullananlarca seyredilebilecek. Böylece devletin radyo- TV tekeli delinecek. Bir anlamda mevcut yasalar hülle yoluyla aşılacak. Görünüm bu. Bir kere iletişim araçlarının devletin tekelinde olması günümüzün ileri teknoloji dünyasında anlamsız kalırken, diğer yandan var olan bir yasa cumhuriyetin en üst yetkilileri tarafından özendirilerek delinmekte. Sorunun önce birinci boyutunu, yani iletişim araçları üzerindeki devlet tekeli olgusunu ele alalım. Bu tekelin ne derece zararlı olduğu geride bıraktığımız on yılların deneyimi ile sabittir. Eğer bu tekel ticari televizyonun olumsuz etkileri ileri sürülerek savunuluyorsa, bu yanlış bir sav olacaktır. Şöyleki mevcut devlet radyo ve televizyonu aldığı reklamlarla, gösterdiği dizilerle açık bir biçimde ticari televizyonların etkisi altındadır. Mevcut kanalların kullandığı zamanın hemen hemen %70'ini aşan bölümünde ABD'nin ve diğer ülkelerin ticari televizyonlarının ürünleri gösterilmektedir. Diğer yandan devletin laik ve cumhuriyetçi ilkelerinin savunulması açısından böyle bir tekele gerek duyuluyorsa bu da yanlış bir yaklaşımdır. Çünkü bugünkü program yapısıyla TRT'nin laik olduğunu söyleyebilecek bir babayiğit çıkamaz. Yani ticari televizyonun tüm olumsuzluklarını ve cumhuriyetin temel ilkelerine uymamanın en uç örneklerini ortaya koyan bir TRT'nin bir önce söylediğimiz noktalardan savunulması söz konusu değildir. İşte bu nedenledir ki yığınsal iletişim araçlarının üzerindeki devlet tekelinin bütünüyle kalkması gerekmektedir. Bu tekeli koşullu kaldırmanın da anlamı yoktur. Tekel koşulsuz kalkmalı ve her yurttaş gücü yetiyorsa radyosunu, TV'sini kurmalı, istediği kanaldan haberini dinlemeli, bilgisini almalıdır. Başlangıçta bu insanlara masalımsı bir iddia gibi gelebilir. Oysa hızla gelişen teknoloji açısından soruna bakıldığında böyle olmadığı hemen görülür. Özellikle radyo açısından herkesin tek tek ya da ortak olarak radyolarını kuracağı günler gelmiştir. İsveç'te, Danimarka'da, ABD'de ve iletişim özgürlüğünün kısıntısız olduğu her ülkede bireysel ve ortak radyolar, şirket radyoları kadar hızla yayılmaktadır. TV'de de benzeri uygulamalara rastlanmaktadır. Çoğulcu demokrasiden ancak böylesine özgürleştirilmiş bir iletişim ortamında söz edebiliriz. Kuşkusuz böyle bir ortamda çeşitli ticari amaçlı radyo ve TV'ler kurulacaktır. Ama onların yanı sıra değişik düşünceleri yansıtacak, tartışacak radyo ve TV'ler de bulunacaktır. Özgür tartışmadan korkmamak gerekiyor. Korkulması gereken nokta iletişim araçlarının belli gruplar ya da sınıflar yararına tek yanlı kullanılmasıdır. Böyle bir kullanımın sakıncaları büyüktür.

5. "Magic Box" olayına bir önce değindiğimiz iletişim özgürlüğü noktasından bakabilir miyiz, yani Özal'ın söylediği gibi bunu bir serbestleşme hareketi olarak alkışlayabilir miyiz? Bir kere haber alma, iletişim özgürlüğünün bilgilenme açısından yaratacağı fırsat eşitliği olgusunu öncelikle değerlendirmemiz gerekir. İnsanların eşit olarak haber alma özgürlüğünden yararlanması vazgeçilmez bir koşuldur. Bu demokrasinin de önde gelen özelliğidir. Nazi Almanyası'nda BBC ve diğer demokratik ülkelerin radyolarının dinlenmesi üzerine getirilen yasağı ne oranda anti-demokratik olduğunu tartışmaya gerek yoktur sanırım. Aynı şekilde bugün evlerimizdeki radyolarla istediğimiz radyoyu dinleme, bilgilenme özgürlüğüne sahibiz. Bunu bilgilenme hakkı ve özgürlüğü şeklinde tanımlıyoruz. TV'de de istediğimiz ülkenin, ya da kanalın yayının dinleme, izleme hakkına sahip olmalıyız. Oysa bugün bu hakkımız çanak antenlere bağımlı hale getirilmiştir. Bu antenlere paralel olarak yansıtıcıların kurulmaması çanak anten kurmayacak yurtdaşların bilgilenme hakkını kısıtlamaktadır. "Magic Box"da ancak çanak antenlerle izleneceğine göre, sadece bir bölüm yurtdaşın yararlanabileceği bir yayın olarak kalacaktır. Böylece aynen gelir dağılımındaki eşitsizlik gibi bilgilenme özgürlüğünün kullanımında da eşitsiz, adil olmayan bir görünüm yaratılacaktır. Bundan kim yararlanacaktır. Kuşkusuz çanak anten üretenler ve bunları alabilecek belirli sayıdaki kişiler. Gelir dağılımında olduğu gibi büyük bir çoğunluk, bir görüşün tek yanlı sözcüsü durumuna girmiş olan TRT'nin koşullandırmasına açık hale gelecek ve onun istediği doğrultuda bilgilendirilecektir. Bunlar gelir düzeyi düşük olan gruplardır. Böylece iktidarın istediği kitle tabanı oluşturulacaktır. TRT'den memnun olmayan, daha özgür bir bilgilenme ortamından yararlanmak isteyenler ise gelirleri oranında bu istemlerini karşılayabileceklerdir. İletişim özgürlüğü böylece üst gelir gruplarının tekeline bırakılmış olacaktır.

İletişim özgürlüğünün böylesine kısıtlanması, bilgilenme hakkının ekonomik olanaklara bağımlı hale getirilmesinden kimler yararlanacaktır? Bunun tek yanıtı vardır; yığınları kendi düşüncelerine, siyasal yapılarına kitle tabanı yapmak isteyenler. Diğer yandan "Magic Box" sanıldığı gibi özgür bir bilgilenme sağlayacak mıdır? Belki yayınları daha renkli olabilecek ama o da aynı siyasal görüşün doğrultusunda yayınlarını düzenleyecektir. Magic Box'ın açtığı yapay özgürlük ya da serbesti yolunu izleyen diğer tekellerin de farklı bir konumda olabileceklerini düşünmeyiz. Sonuçta ayrıcalıkların egemen olduğu bir ülke olma yolunda dev adımlarla ilerleyeceğiz. Parası olmayanın okuyamadığı, sağlık olanaklarından yararlanmadığı, seyahat edemediği, tatil yapamadığı, haber alma hakkını kullanamadığı bir ülke. Böyle bir ülkede yaşamağa zorlanıyoruz. "Magic Box" büyüsü bizi aldatmasın... ■

ÇANAK ANTEN KORKUSU

"Çanak anten" tartışmaları kişi başına GSMH'mızın çok düşük olmasından ve yönetici elitimizin, iktidarı ile muhalefeti ile, sistem içi bir elit olmasındandır.

Çanak anten" tartışmalarının bizdeki yöneten elit/yönetilen kitle ilişkisi açısından analiz edilebilmesi için Marx'ın insanın iki halini ifade için kullandığı "malik olan insan" ile "olan insan" kavramlarından yola çıkmak gerekiyor.

Malik olan insan, sanayi kapitalizminin kendi iç evrimiyle, tüketimin demokratikleştirilmesi ve perhizci etikten hedonist etiğe geçişle ortaya çıkan modern toplumlardaki "orta sınıf" özelliklerini paylaşabilen insandır. Günümüzdeki görünümü ile bu insan, evi, işi, yerli yerinde bir hayat standardı, otomobili, tatil olanağı, karısı, evlilik dışı ilişkileri, kaçamakları, şarabı, hoby'leri olan insandır. Ayrıca, emeğin zihinsel ve bedensel emek şeklinde farklılaştırılması, değişim değerinin bütün insani değerlerin kriteri oluşu, yarışma etik'i, hiyerarşik toplumsal ilişkilerin sistemin etkinliği açısından meşru sayılması gibi temel alanların dışında, kültürel değerlerin göreceleştirilmesi bu modern toplum insanına, kendi hayatını özgün ve spontan yaşanan bir hayat gibi algılama olanağı vermektedir.

Bütün bu gelişmelere karşın, modern toplumlardaki "malik olan insan", kendisi sistemin bilgilenmekten alakonulmuş, yönetimin dışında bırakılmış biri olduğu için, "olan insan" olmaktan da uzaktır. Kapitalist ya da sosyalist gelişmiş ülkelerdeki yaygın insan türü bu yeni "malik olan" insandır. Yönetici elit ve bu yönetici elitin katmanlarını oluşturan teknokratlar, bilim adamları (bilim teknisyenleri), manager'ler, reklamcılar, medyacılar sistemin ekonomik üretkenliğinin yüksek oluşu sayesinde kitleleri tüketimin sonsuz görünen mutlulukları içine kapatmış bulunmaktadır. Aydınlanmacılardan Rousseau'nun tasarladığı yeni insan olan Emile'den çok farklı bir insandır modern sistemlerin bugün vardığı yeni insan. Yarışmacı etikten kaynaklanan acımasızlığı ile, Doğa'ya karşı kayıtsızlığı ile, başka insanlara duyduğu husumet ile toplumsal sistemin "uygar" saydığı yeni bir yaban insanıdır bu.

Gelişkin ülkeler bu yeni insan'ı yaratarak, tarihimiz boyunca değişik toplumsal formasyonlardan geçtiğimiz halde, temel özelliği henüz değişmemiş bulunan efendi/köle ilişkisini modern dünyamızda da sürdürebilmektedir.

Ne var ki, modern toplumlar bunu yapabilmek için; yani, yöneten elit/yönetilen çoğunluk ilişkisini düzenlemede açık baskıcı yöntemlerle ve halkı hayatın kenar alanlarında kapalı tutarak değil, kültür ve siyasal hayat etkinlikleri dışında toplumsal hayata yoğun bir biçimde katılmaya yönelterek sürdürebilmek için merkantil kapitalizm döneminden, sanayi kapitalizmi döneminden, sömürgecilik döneminden ve nihayet eşitsiz mübadele denen günümüzün çeşitli avantajlarından yararlanarak bugünlere gelmeyi başarmışlardır.

Geri kalmış ülkeler yüzyıllardan beri farklı bir tarih yaşamaktadır. Bu nedenle, bu ülkelerdeki yönetici elit, yönetim için açık baskıcı yöntemlerden ve anti-demokratik ve irrasyonel yöntem ve felsefelerden vazgeçememektedir. Kişi başına yıllık GSMH'nın 3 bin dolara varacağı günlere erişilinceye kadar da bu böyle sürecek gibidir. İktidarı ile, muhalefeti ile sistemin fazla bulacağı demokratikleştirimlerden uzak durulmaya çalışılması bu bünyevi özelliktendir.

□

Çanak anten'in, benzeri modern toplum düzeneklerinin ülkemize getirilmek istenmesi ise, bence, toplumumuzu içerden/kendileri ile yönetmek isteyenler ile, toplumumuzun dünyanın metropol ülkelerindeki iktidar odaklarınca yönetilmesini daha akla uygun bulunlar arasındaki görüş ayrılığındandır. "Yerli kültürler", yerli yönetici elitler, ulusal devletler sınırlandırılmaktadır. Bunların devri tamamlanmak üzeredir. Giyimi, beslenmesi, tatil anlayışı, mutluluk anlayışı birbirine benzer toplumların oluşturduğu yeni bir dünyaya doğru gitmekteyiz. Aynı TV dizileri, siyasal rejimleri farklı ülkelerdeki insanların beğenisini kazanmaktadır. Coca Cola, rock müziği, blue jean, virilite anlayışı, sado-mazoşist kimlik yapısı, toplumsal hayata kayıtsızlık, sonsuz sayılara ulaşan alt kültürlerde spontan bir hayat arayışı 1960'lardan beri ileri ülkelerdeki insanları birleştirmektedir. Şimdi ise, sosyalist ülkelerin yönetici elitlerinin bu değişmeleri meşru görmeye başladığına tanık oluyoruz.

Yönetici elitlerin, değişik siyasal rejimlere rağmen, yönetilenler karşısındaki ayrıcalıklı konumlarını sürdürmek için seçtikleri yönetim felsefesi ve bu felsefenin yöntemleri birbirine benzemektedir. Gorbaçov'u Amerika'daki Cumhuriyetçiler sevmektedir...

□

Türkiye'de işler nereye varacaktır? Bu gelişmelere hep kapalı mı kalacağız? Sanmıyorum. Türkiye'de de ekonomik iktidarın iç dengelenmesinde özel sektörün progressive kesimi önlere gelmeye çalışmaktadır. Ulusal sınırların, geleneksel toplum yönetimi anlayışının dışında, ötesinde bir anlayışla sürdürülen yeni bir dünyanın oluşumuna katılmaktan başka çare olmadığını gören kesimler vardır.

Önümüzdeki yakın yıllar, toplumumuzda artık öncelikle özel sektör bünyesinde başlayan bu yeni elit oluşumunun yönetici elitin diğer sektörlerine baskın çıkacağını gösterecektir.

TV'deki yerli dizilerle yabancı dizileri içerik analizine tabi tutun. Aradaki farkı göreceksiniz. Aile dizilerinde kadınlarımıza, "faz-

Çanak anten her şeye rağmen gelecektir. Dünyanın yeni yapılanması ülkemizde de denizlerin, doğanın, insanın daha üst düzeyde bir yönetim felsefesi ile "temellükünü" kararlaştırmış bulunuyor.

BİR GÖRÜŞ

Kocaeli Belediye Başkanı Sefa Sirmen, çanak antende kararlı

Kocaeli Belediye Başkanı Sefa Sirmen çanak antenle yayına ilk "kalkışanlardan". "Kalkışmayı" bastırdılar, anteni söktüler, Kocaeli halkının "ahlakını bozulmasını" önlediler. Kim? Devlet... Sefa Sirmen "anten sökmeyi" hükümetin, "laikliği dinamitleme ve irtica ortamını hazırlamada engel olarak görenlerin" davranışı diye niteliyor ve şöyle diyor: "Büyük bir paheyla devlete malolan ama yayınlarını Türkiye çapında iletemeyen iktidar, yerel yönetimlerin çok az bir parayla bütün yurttaşlara TV hizmeti sunmasını, önce politik bir kıskançlık olarak çekemiyor. Çanak anten yayınımızın önlenmesi anayasanın eşitlik ilkesine de aykırıdır ve kabul edilebilir gibi değildir. Çanak anten yayınımızı Kocaeli halkına sunmaya devam edeceğiz, buna kararlıyız ve bunun için gerekli olan her şeyi yasal yollardan sürdüreceğiz." ■

la okumayın, fazla hayata katılmayın, bozulursunuz. Evinizde, babanızın evinde oturup nasibinizi bekleyin" denilmektedir. Brezilya dizilerinde bile, kent yaşamı, zenginleşme, şıklaşma, mutluluk arayışı meşru gösterilmektedir. Kadın ya da erkek, herkese, sahip olduğu her değeri "değişim değerine" dönüştürmek hakkı tanınmaktadır. Bu "ahlaksızlık" sayılabilir mi? Bu soruya verilecek yanıt, modern topluma bakışınıza bağlıdır. "Değişim değeri" her değerin üstündeyse, bunu ahlaksızlık saymak zordur. Sistemin eleştirilmesi gerekmektedir. Bugünkü modern toplumsal sistemlerin yerine daha insancasını koyabilmenin yolu ise ne olursa olsun, "babalarımızın evinde nasibimizi beklemekten" değil; toplumsal hayata katılmaktan geçmektedir. Bu katılma önce nicel bir değişim olarak yaşanacaktır. Zamanla, hayata katılma demokratikleştirildikten sonra, hayatın eleştirisi, biçimlendirilmesi de demokratikleştirilebilecektir.

"Çanak anten" tartışmaları kişi başına GSMH'mızın çok düşük oluşundan ve yönetici elitimizin, iktidarı ile muhalefeti ile sistem içi bir elit olmasındandır. Türkiye'de toplumsal dönüşümler dış dünyadaki dönüşümlere bağlı olarak yaşanıyor. Bunun nedeni, demokratik toplum hayatına geçişten korkmayacak bir ekonomik bünyenin oluşmamasıdır. Bu ekonomik bünyenin oluşmamasında ise, geleneksel toplum yönetimi anlayışından kurtulmak istemeyen yönetici elitin dar görüşlü kesimlerinin de rolü vardır.

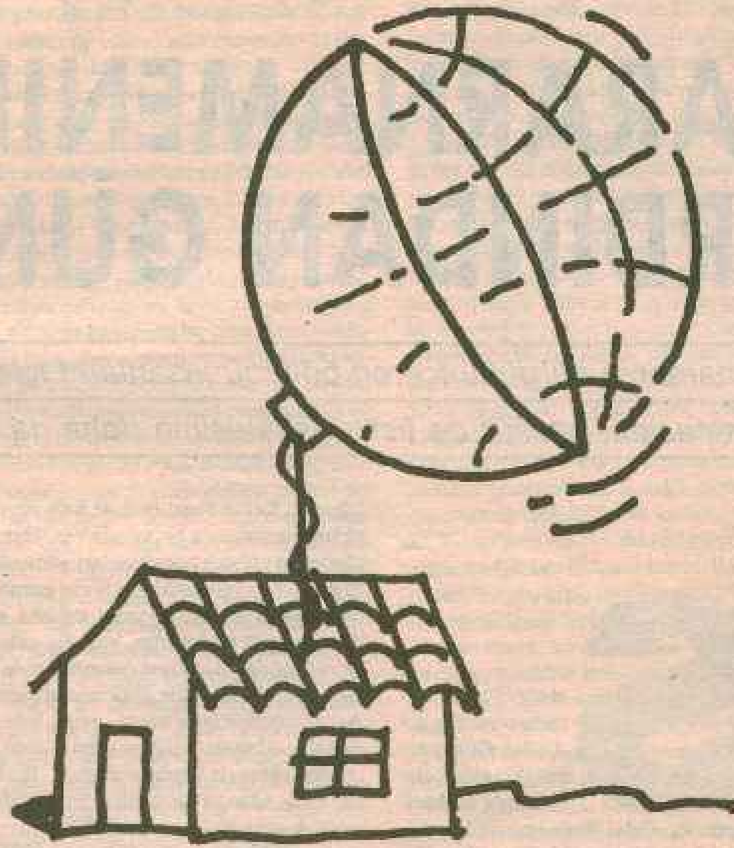
"Çanak anten," her şeye rağmen gelecektir. Dünyanın yeni yapılanması ülkemizde de denizlerin, doğanın, insanın daha üst düzeyde bir yönetim felsefesi ile "temellükünü" kararlaştırmış bulunuyor.

Yerli yönetici elitler, bu yaklaşan yeni dünyanın yönetici elitlerinin de yakında kendi kaderlerine bırakacağı kadar arkaik.

19. yüzyılda Osmanlının yönetici elit'i Topkapı Sarayı'nın bulunduğu yarımadadan Pera'ya taşınmıştı. Devletin yöneticileri için Enderun yetersiz kalmış; Mülkiye-i Şahaneler, Mühendishane-i Bahriyelerin uzantıları, ticaret okulları ve hukuk fakültelerinin öncüleri açılmıştı. Memalik-i Osmani'nin dünyanın dışında bırakılamayacağını kararlaştıran metropol ülkelerin dediği olmuştu.

1850'lerin "mutlak yoksullaştırmaya" dayanan kapitalizminden bugünkü "göreli yoksullaştırmaya" varabilen gelişmiş ülkelere gelinmiştir. Şimdi bu yeni dünya, kendi içinde yeniden yapılanıyor ve rasyonelleşmesini tamamlıyor. Bunun içindeki çelişkilerden de daha demokratik, daha insanca bir dünya oluşturulabilecektir.

Bu nedenle, "çanak anten"den yana olmak ileri görüşlü olmak demektir... Gelecekten yana olmak demektir... Kitlelerin "Dallas" dizisinden kurtarılmasının yolu, yerli dizilerin arkaik yöneten/yönetilen ilişkisi anlayışına, hayat anlayışına dönmekten geçmiyor. İleriye doğru akan sulara, bunların içindeki kirlerden korkmadan, ama bunları temizleyecek düşünsel ve estetik gelişmelerin hayat için çok gerekli olduğunu farkederek girmekten, geçiyor. "Abicim kültürü"nden çıkıp, çağdaş dünyanın kültür hayatına katılabilmekten; onun içinde uğraş vererek özgür, bilinçli ve estetik beğenisi yüksek yeni insanı oluşturmaya yönelmekten geçiyor. ■

BİR GÖRÜŞ

Sincan Belediye Başkanı Aziz Gürsoy: "Temel güç kamuoyu baskısı"

Çanak anten uygulamasında devletin, daha doğrusu merkezi iktidarın geçmişten kaynaklanan geleneksel tavrı olan tekelci zihniyet yatıyor. Yani yetki bölüşmeme-yetki paylaşmama, bunu yerelleştirmeme, her şeyi kendi tekelinde tutma anlayışı yatıyor, ama çok daha önemlisi bana göre temelde, sorun ticari bir anlayış ve zihniyette yatıyor.

Çağdaş gelişmenin günümüzde gerektirdiği bir davranış olan çanak antene izin verme olayını ticari anlayışla düşünüyorlar, eninde sonunda izin vermeleri gerektiğini biliyorlar, tahmin ediyorum. Yayını özel bir kuruluşa satma anlamında bir olay var. Özel bir kuruluşa devredilecek, bu özel kuruluş da büyük olasılıkla gerek yerel yönetimlere gerek isteyenlere antenler satacak. Zannederim düşüncelerinde bu olay yatıyor, zaten anten konusunda bir yasanın olması gereğini onlar da kabul ediyorlar, ama bir kargaşa yaratmamak amacıyla ve antidemokratik bir şekilde izin vermiyorlar. Burada önemli olan, yeni yapılacak yasal düzenlemeyle çanak antene kamu yararına ücretsiz izin verilmesi olmalıdır.

Özel sektöre devredilmesi halinde, kamu kuruluşlarına öncelik veya indirim hakkı verilmesi sözkonusu olacak, muhtemelen bunun satışına izin verecekler, tabii bir noktada haklılar; yani biz bu uygulamayı yaparken, ciddi olarak bunun sakıncasını da biliyoruz. Herkes bizim gibi izin almadan (İZİN GEREKMİYOR çünkü,) ama bu konuda yasal boşluktan yararlanarak çanak anten yerleştirdiğinde TV yayınlarının da, frekansların da etkilenmesi mümkün, vb. Bununla birlikte, biz "yasal boşluğu bir an önce doldurun" diyoruz. İzin gerekmeden kurulan çanak anten ile ilgili yasal boşluğun bir an evvel doldurulması gerekli. Biz yasal olarak yararlanalım ve evrensel bir pencereden yoksun kalmayalım diyoruz, mesele bu. Ama tekelci zihniyette ticari kaygılar var, bundan dolayı direniyorlar.

Anten olayını hukuken böyle değerlendiriyorum. Evimizde kullandığımız TV anteniyle bu çanak anten arasında hiçbir fark yok. Yalnızca yasalarda teknik olarak "kazanç gücü" var. Yasalarda "şu kazanca tabi olan antenler izine tabi, şu kazanca tabi olmayan antenler izne tabii değildir" diye bir hüküm yoktur. Tam anlamıyla bu konuda yasa boşluğu vardır.

Bunda anayasanın eşitlik ilkesi de gözetilmemektedir. İlke açısından apartmanlara, özel kuruluşlara olanak vermek, ama kentin tümünün izlemesine olanak tanımamak, yurttaşların bir kısmına yararlandırıp, bir kısmının izinle yararlanabileceğini söylemek tabii ki anayasanın eşitlik ilkesine aykırıdır, temel hak ve özgürlüklere aykırıdır.

Temel görev devletin yaptırım gücü karşısında yargı yolunu kullanmaktır. Nitekim çoğu belediyeler de, biz de idari yargıya başvuruyoruz, uygulamanın iptalini istiyoruz. Bu anlamda yargı güvencesi sözkonusu. Bir de her şeyi belirleyen halkın gücü, isteği elbette, son günlerde Cola olayıyla olduğu gibi. Batı'da da görüldüğü gibi artık halkın örgütlü direnişleri kararı değiştirebiliyor. Temel güç tabii ki kamuoyunun baskısı. ■

Gazeteci Celal Başlangıç ile söyleşi

KARARNAMENİN ARDINDAN GÜNEYDOĞU

Kararnamenin sürgünü içeren bölümü insanların içlerine kapanmasına, tepkisini dışa vurmamasına; sansür de fısıltı gazetesinin daha da etkinleşmesine yol açtı.

Sansür/Sürgün Kararnamesi'nin ardından Güneydoğu'daki gelişmeler üzerine **Cumhuriyet** gazetesinden Celal Başlangıç ile bir söyleşi yaptık. Özellikle 1986'dan bu yana Güneydoğu'daki gelişmeleri sürekli olarak izleyen Başlangıç, Mayıs ayı başında SHP lideri Erdal İnönü'nün bölgedeki gezisine katıldı.

▶ Celâl bey, son gezinizden izlenimlerle başlayalım, isterseniz. Kararname sonrası ilk değerlendirmeleriniz neler?

Son gezide ortaya çıkan en belirgin özellik, bölge halkının içinde bulunduğu güvensiz ortam. Bir başka deyişle, içinde bulunduğu ortama güvenmemesi. Bir diğeri ise, siyasi parti kulvarının bölgede hızla boşalmış olması. Daha önceden ANAP ve DYP zaten birer tabela partisi görüntüsündeydiler. Sadece seçim zamanı açılan, seçim bittikten sonra kapanan, onun dışında pek etkinliği olmayan siyasal yapılanmalardı. Fakat SHP bunlardan daha farklı bir görüntü çiziyordu. Özellikle son dönemde bölgede insan hakları ihlâline yönelik olaylarda SHP milletvekillerinin halkı savunması, partiye sürekli var olan, aktif ve dinamik bir yapı getirmişti. Ancak zaman içerisinde, özellikle 7'lerin ihracı ile başlayan, daha sonra Erdal İnönü'nün Zirve'ye çıkması ile devam eden, ardından 413 sayılı kararnamenin gündeme gelmesi ile geçen sürede SHP bölgedeki etkinliğini yitirmiş, örgütlerini, kadrolarını kaybetmiş, parti binaları bile açılmaz duruma düşmüş bir görüntüdeydi. Bölgede -özellikle parlamentoda grubu bulunan partiler açısından bakıldığında- yığınsal olarak var olan SHP de artık diğer partilere, ANAP ve DYP'ye benzemişti. Mevcut partilerden bölgede tek etkinliği olan Refah Partisinin de belli sınırlılıkta ve belli koşullarda bir tabanı var. Siyasi partilerin bu kulvarı boşaltmaları güneydoğuda özellikle bir olayı getiriyor: Siyasi partiler orada yasadışı etkinlikle, yasal etkinlik arasındaki dengeyi kuruyorlar, yasadışı çalışmalara ve örgütlere kaymayı önemli ölçüde engelliyorlar. Bu, özellikle SHP için söylenebilir. Ancak gerek 7'lerin ihracı, gerek İnönü'nün Zirve'ye çıkması, SHP'ye karşı güveni de neredeyse tümüyle kırmış durumda. Biz Diyarbakır'da, Mardin'de, Midyat'ta, İdil'de, Cizre'de, kısaca, biraz coşkulu olan Ömerli, Uludere ve Siirt il merkezi dışında büyük kalabalıklar bulamadık. Halk burada sessiz bir tepki gösterdi. Daha önceden "gelirlerse taşlayacağız, domates atacağız" demelerine karşılık, Erdal beyin karşısına hiç çıkmamayı, SHP'ye hiç destek vermemeyi yeğlediler. Çok değil bundan bir yıl önce biz o bölgeyi gene Erdal beyle dolaşmıştık. Diyarbakır'da 50 binlerle ifade edilen miting yapılmıştı. Daha evvelden Cizre'ye gittiğimizde -bundan yaklaşık iki yıl önce- onbinlerce insan otobüsün etrafında, Cizre sokaklarında saatlerce dolaşmışlardı. Nusaybin'e kalabalıktan giremiyorduk. Bu sefer Nusaybin'de ne örgüt ne de belediye olduğu için Erdal bey oraya gidemedi bile. Bu, genelde bir saptama, yani kararname olsa da, olmasa da buraya uzanan bir süreçti bu, SHP güç kaybediyordu. Kararnamenin çıkmasıyla da bu güç kaybı biraz daha hızlanmış oldu. Bölgede, kararnamenin altında Erdal İnönü'nün imzası var diye bir dedikodu yayılmıştı, tabii ki eğitim düzeyi düşük olan halk arasında da hayli tutmuştu. Bir ana muhalefet partisi liderinin kalkıp, iktidarın hazırladığı bir kararnamenin altına imza atması fiziken mümkün değil, ama insanlar böyle bir şeye inanmaya hazır görünüyorlardı. SHP'nin bu zamana kadar pek net olmayan Güneydoğu politikası da bunda etkili olmuştu. Bu arada özellikle, Cizre'ye giden parlamento grubundan olayları izledikten sonra en çok gürültüyü çıkaranın SHP'li bir milletvekili olması, bölgede SHP'ye karşı güveni daha da azaltmıştı.

Sansür kararnamesi gündeme gelince "artık gazeteler de televizyonun verdiğinden başkasını veremez" dendi ve gazete boykotu yapıldı. Cizre, Nusaybin, Diyarbakır gibi yerlerde gazeteler yüzde 30-50 tiraj kaybına uğradı

▶ İslamcı akımların durumuna da kısaca değinir misiniz?

Bildiğiniz gibi 12 Eylül'den sonra özellikle o bölgede farklılığı ikinci plana atabilmek için dini öne çıkarmaya çalıştılar. Fakat bu, istenildiği biçimde tutmadı. Suudi Arabistan tipi İslâmcı akımlar değil de, İran eğilimli İslâmcı akımlar gelişti. Bunlar belli yerlerde etkinlerdi. Özellikle mevcut partilerin kulvarı boşaltmasından sonra bölgede İslâmcı akımların daha da güçlenmesi bekleniyor. Bir de tabii Refah olayı var. Bazıları bunun içinde yer alıyor, bazıları almıyor. Refah Partisi bölgedeki belli yapılanmalara karşı antipatileri çok iyi bildiği için sıradan insanları il başkanı yapıyor. Aşiret reislerini vb. öne çıkarmıyor. Bu da bölgede o partiye olan ilginin artmasına yol açıyor. Örneğin bölgede bir belediye başkanı RP'den seçildi, halbuki tümüyle Refah'ın düşüncesinde olan bir insan değil. Fakat bir aşiret SHP'yi kapatmış, bir diğeri ANAP'ı, bir başkası DYP'yi. Sözkonusu kişi aşiretten gelmediği için aday olabileceği tek parti Refah diye düşündüğünden, bu partiden aday oldu. Bölgedeki seçim kampanyası bu seçim sırasında "ağalar ve ağalara karşı olanlar" teması üzerine oturtuldu, sonuçta RP kazandı. Zaten biliyorsunuz partilerin çok fazla önemi yoktur, bir aşiret bir taraftan olunca, diğeri kolaylıkla öbür tarafa geçebilir. İnsan haklarını savunması gündemde olduğu sürece SHP'nin bir özelliği vardı, yukarıda belirttiğimiz gibi son süreç içerisinde onu da kaybetti. Eğer bu partiler ağalıkla, akrabalıkla, aşiret reisleriyle ilişkilerini sürdürür, RP de bu türden, ağa olmayan, nüfuzu kendinde insanlarla çalışmaya devam ederse, belli bir etkinliğe kavuşacak. Birinci yanı bu.

İkinci yanı ise, bölgede değişik İslâmi akımların varlığı. Bunlar içerisinde ulusalcılığı öne çıkaranlar var. Hatta bir ilçede kepenk kapatma eyleminde en önde gidenlerden biri bunlardı, yani din o anlamda ikinci planda kalmış, ulusal kimlik öne çıkmıştı. Partilerden umut kesme sürecinde de özellikle ulusal kimliği öne çıkartan dini akımlara hayli önemli biçimde yol açılmış oluyor.

▶ Kararnamenin yansımaları ne şekilde ortaya çıkıyor? Tepki nasıl somutlanıyor?

İnsanlar en çok sürgünden korkuyorlar. En sıradan insandan, en yukarıdakine kadar sürgün korkusu var. Bu durum bölgenin bu zamana kadar yaşadığı koşulların ürünü. Süreç içerisinde sürgün yarası almış olmalarının bir sonucu. Herkesin annesinin, babasının, dedesinin ya da kendisinin şöyle ya da böyle sür-

gün olayıyla bir ilgisi sözkonusu. Bu anlamda SHP'nin gezisine ilgisizlik bir yanıyla protestoydu, fakat aynı zamanda yerel politikacılar bize insanların gelmekten korktuklarını söylediler. En büyük korkuları da sürgündü. Örneğin bir ilçede bazı kişileri uyarmışlar, "SHP'nin mitingine katılırsanız sizi şöyle yaparız, böyle yaparız" diye. Bu insanlar katılmaktan korktukları için katılmadılar. Fakat işin ilginç yanı, bazı insanlar da SHP konvoyu geçerken çok daha büyük tepki göstermek istiyorlardı, onlar da aynı şeyden korktukları için tepki gösteremediler. Yani hem katılmak zordu, hem protesto etmek zordu, en doğrusu tepkisiz kalmaktı diye düşünerek, insanlar gelmeyerek, hiç ortaya çıkmayarak protesto etti. Kimileri de geldiği halde alkışlamadan, bağırmadan, "yuh" çekmeden, sadece donuk bir ifadeyle izlemekle yetindi. Bu durum kararnamenin sürgünü içeren bölümü ile ilgili olarak insanların içlerine kapanmasıydı, tepkisini dışa vurmamasıydı.

▶ Ya sansürün gözle görülür etki ve sonuçları neler?

Gazeteler yazsalar da, bölgede gazete çok az okunduğu için fısıltı gazetesi kendi işlevini görüyordu. Televizyona zaten itibar etmiyorlardı, çünkü televizyon tek yanlı haber ve olağanüstü hal bölge valiliğininkiler dışında hiçbir açıklama yapmıyordu. İnsanlar olan biteni, başlarına geleni günler sonra, belki bir açıklama olursa televizyondan, o da tek yanlı olarak öğrenebiliyorlardı. Sansür kararnamesi gündeme gelince, "artık gazeteler de televizyonun verdiğinden başkasını veremez" dediler. Bu nedenle de bölgede bir gazete boykotu yapıldı. 23 Nisan'dan 1 Mayıs'a kadar süren bu boykot Cizre, Nusaybin, Diyarbakır gibi yerleşim birimlerinde etkili oldu. Gazeteler %30-50 tiraj kaybına uğradılar. Zaten okuma-yazma oranı düşük olduğu için insanlar gazetelerden çok fısıltıya itibar ediyorlardı, sansür de gelince gazetelere olan güvensizlik sürüyor doğal olarak. Sansür fısıltı gazetesinin daha da etkinleşmesine yol açtı. Örneğin bölgedeki iddialardan biri Nusaybin belediye başkanı Müslim Yıldırım'la ilgili. Onun sürgün edildiği biçiminde yoğun bir söylenti var. Kimine göre Amasya'ya, kimine göre Ordu'ya, kimine göre Sinop'a, kimine göre de Giresun'a sürgün edilmiş. Ne hikmetse bunlar daha önceki sürgünlerin olduğu yerler. Söylentinin çıkış biçimi de bu anlamda ilginç. Oysa Yıldırım hakkında bir soruşturma olduğu için görevden alınmış ve şu sırada Ankara'da. Bunun gibi pek çok fısıltı var. Sayılar abartılıyor. Örneğin evvelden çatışmalarda öldürülen askerlerle ilgili spekülasyonlar vardı. Nusaybin'de 20 PKK'lı öldürüldüğünde PKK yayın organı 50 asker öldürüldüğünü belirtmişti. Bu doğru değildi, doğru olmadığını yazabildik. Bundan sonra ise sansür olduğu için fısıltı gazetesi daha çok tutacağa benzer. Bir başka örnek: Haftalardır bir aşiret reisinin PKK tarafından öldürüldüğü lâfı dolaşıyor. Daha evvelden, çok kısıtlı haber verilebilmesine rağmen, daha rahat olan bir dönem olsaydı bu dedikodu anında yok edilirdi. Nasıl yok edilirdi? Giderdi birisi, yerini de saptardı, öldürüldüyse öldürüldü, yaşıyorsa yaşıyor denirdi. Bu iş biterdi. Ancak sansürden sonra gazeteler de bir şey yazamayacakları için, bölgeye daha az ilgi gösteriyorlar, bu türden haberlere yönelmiyorlar. Bütün meydan fısıltı gazetesine bırakılmış oluyor.

▶ Kararname öncesinde var olan sürgün ve sansür yetkileri ile şimdiki durumu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Olağanüstü Hal Bölge Valiliği'nin gerek kuruluş yasasında, gerekse 285 sayılı kararnamede sürgün vardı. Bölge dışına çıkarmak biçiminde vardı. Bu kararname ile sadece bölge dışına çıkarılmakla kalmıyor, nerede ikamet edeceği de gösteriliyor. Bu anlamda bölgeyle ilgili olarak fazla bir farkı yok. İkincisi Bölge Valiliği bölgeye yayın organlarının girmesini yasaklayabiliyor, denetleyebiliyordu. Bu anlamda da, bölgeye yönelik haberlerde, oraya yapılacak, o bölgeye özgü yayınlarda kontrol zaten vardı. Bu yetkiler hemen hiç kullanılmadı. Sadece üç ay süreyle on kadar insanı sürgün ettiler. Gazete girmesini yasaklamak gibi bir olaysa hiç olmadı. İşte bu bakımdan insanların merak ettikleri ve güvensizlik duydukları nokta şu: Bu zamana kadar kullanılmayan bir yetki niye artırıldı? Şöyle yorumluyorlar: "Bu yetkinin artırılması bu zamana kadar olanlarla değil, bundan sonra olacaklarla ilgilidir". Bu endişeyi taşıyorlar ki, kararname sonrası dikkatimi çeken en belirgin özellik bu. Üçüncü olarak da, daha önce değindiğim gibi, siyasi parti kulvarının içten içe bölgede hızla boşalması.

Özetlersek, son dönemde Güneydoğu'da görülen, özellikle Balveren köylülerinin birtakım ekonomik ağırlıklı taleplerle tüm köy olarak bir eylem yapması, arkasından Cizre ve Nusaybin olayları, bölgedeki mevcut durumda bir farklılaşmanın olacağını gösteriyordu. Bu zamana kadar çoğunlukla sessiz kalmayı tercih eden yöre halkı, "birazcık" da gördüğü baskıdan dolayı, tepkisini toplu olarak dışa vurmayı yeğlemişti. İşte S-S Kararnamesi bu bölgedeki olayların yapı değiştirmesinin bir sonucudur. Sürgün, artık eylemlerin kitle halini almasını önleyici bir tedbir; sansür de, tabii ki, bu hali alırsa yansımasını önleyeci bir tedbir olarak dikkatimizi çekti.

Son gezimizde, belirli baskılar biraz daha azalmış gibi göründü. Daha başka bekliyordum, biraz da şaşırdım bu yüzden. Ancak örneğin bir Uludere'de korucu baskısı var. Korucularla bazı yurttaşlar kavga etmişler, bu haber gazetelere gelmedi, ulaşmadı, yayınlanmadı. Gezi sırasında Erdal İnönü'ye anlattılar. Olay üzerine Uludere'ye giriş çıkış birkaç gün yasaklanmış. Bölgede "kendi normali" ya da "normal"'den daha az bir güvenlik önlemi ile bir rahatlama sağlandığı gözleniyor. Ama tabii insanlar bunu bile iyiye yoracak durumda değiller.

Çözümün demokraside olduğu ve insanların da demokrasi içerisinde çözüm aradığı bir kez daha ortaya çıktı. İnsanlar, demokratik hak ve özgürlüklerle bir sağlık sorunundan, eğitim sorunundan hatta açlık-toklukla ilgili ekonomik sorunlardan daha fazla ilgili.

▶ Dile getirilen somut talep ve çözüm önerileri neler?

Son genel seçimlerden önceydi, Ahmet Türk SHP'den aday olmak istemişti, o sırada cezaevindeydi. Fakat aday gösterilmedi. Bağımsız aday oldu, sonra önseçim yapıldı, Ahmet Türk de katıldı o önseçime ve Mardin'de SHP'nin listebaşı oldu. Listebaşı olduktan sonra yargılandığı Diyarbakır DGM'de serbest bırakıldı. Kanıtlar falan bir şey de değişmemişti halbuki. Serbest bırakıldıktan sonra çok kalabalık bir grupla -ki o grup Erdal beyi bu son gezide Diyarbakır'da karşılayanlardan çok da- ▶▶

▲ SS kararnamesi, insanları en çok ürküten kendi yerinden-yurdundan olmak

TC'nin resmen tanıdığı ilk sözleşmede bile, "azınlık hakları" ara başlığı ile, Lozan Antlaşması'nın 39'uncu maddesinde "insanların kendi dillerinde gerek ticari gerek özel ilişkilerinde yayın yapabilecekleri" belirtiliyordu.

fazla ve coşkuluydu- Diyarbakır SHP il binasına gelip bir tek cümle söyledi: "Bize ekmek, su, yol lâzım değil, onlardan önce demokratik hak ve özgürlükler lâzım". Böyle demişti. Son gezide gördük ki, bu istek o söylendiği zamandan bugüne, daha da şiddetli biçimde ön plana çıkmış. İnsanların bölgede büyük ekonomik sıkıntıları var. İşsizlik çok yoğun biçimde. Kuraklık yaşamış üreticiler büyük sıkıntıda. Topraksızlık zaten belli. Sınırlı olan kaynaklar belli ellerde toplanmış. Bu anlamda insanlar çok büyük ekonomik sıkıntılar yaşıyor. Bölgede birçok okul kapalı, eğitim sıkıntısı yaşıyorlar, onu da çözememişler. Sağlık sorunları var, birçok yerde doktor yok. Tüm bunlara karşın insanların demokratik hak ve özgürlüklere karşı, bir sağlık sorunundan, bir eğitim sorunundan, hatta giderek açlık-toklukla ilgili bir ekonomik sorundan çok daha ilgili olduğunu gözledim.

Burada son geziden birkaç örnek vermek istiyorum. 5 Mayıs'ta Diyarbakır havaalanına inip, 9 Mayıs'ta Van'dan uçakla Ankara'ya dönen Erdal İnönü'nün konuşmalarında insanların en larına değindi. Çözüm demokraside diyoruz, bu demokrasinin ne olduğunun açılması gerekiyordu, Erdal bey gezi boyunca bunu açtı. Örneğin Mardin Ömerli'de en çok ilgi toplayan sözlerinden bir bölümü şöyleydi: "Türkiye'de demokrasi içinde çözülmeyecek hiçbir sorun yoktur. Biz halkın candan katkısı ile huzuru sağlamak istiyoruz. Ayrılıkçılardan kurtulurken, demokrasiden fedakârlık edilmesini kabul etmiyoruz". En çok alkışlanan sözlerden biriydi bu. Erdal İnönü gerçi İdil'de çok az ilgi gördü ama, insanlar bir sözünü biraz tepkili de olsa alkışladılar: "Ankara'da güvenliği korumak için korucu mu kullanılıyor? Kullanılmıyor. Peki burada niye kullanılıyor?". Bu gerçekten ilgi çekti. İnönü bir konuşmasında da bölgede işlenen bir suç, yahut bir kişinin işlediği bir suç nedeniyle tüm köy halkının, tüm akrabalarının zanlı gösterilmesine ilişkin olarak "Ankara'da apartmanda bir kişi öldüğünde bütün apartmanı mı gözaltına alacaksınız?" dedi ve bu sözleri büyük ilgiyle karşılandı. Silopi'de söylediği "Vatandaşın ana dili Kürtçe ise bunu kullanabilmeli. Kimse karşı çıkamaz. Vatandaş bu ülkede baskı görüyorum, kendimi rahat hissetmiyorum, dememeli. Eğer bugüne kadar böyle olmuşsa, bunu değiştirelim" sözleri de çok ilgi topladı. Uludere'deki toplantıda insanlar istemlerini dile getirdiler. Ellerindeki pankartlar ilginçti. Bizim bölgede gördüğümüz en coşkulu mitingdi bu son gezide. Kendilerini baskı altında hissediyorlardı. Bu duygularını, tepkilerini meydana gelip dile getirmeyi tercih etmişlerdi. Pankartlarda "sıkıyönetimsiz yaşamak istiyoruz", "demokrasi ve eşitlik istiyoruz", "413'e hayır", "sürgüne hayır", "basın sansürüne hayır" yazıyordu. Gene İdil'de uğradığımız SHP ilçe binası da belli demokratik talepleri gündeme getiren pankartlarla donatılmıştı: "Can güvenliği sağlansın", "sürgüne, sansüre, 413 sayılı kararnameye hayır", "baskı yasalarıyla değil, demokrasiyle çözüm", "Güneydoğu'ya eşit yasa, eşit uygulama", "insanca yaşamak istiyoruz". Dikkat ederseniz bu pankartların hiçbirinde ekonomik bir sorun, sağlıkla, eğitimle ilgili bir sorun gündeme gelmemiş. Tepkilerin hepsi demokratik hak ve özgürlükler için. Pankartların açıldığı Uludere'de Erdal beyin ilgi gören sözlerinden biri de şuydu: "Anadili farklıysa bundan bir şey çıkmaz. Hepimiz bu ülkenin evlatlarıyız. Hepiniz bu ülkenin sahibisiniz. Devletin silahları halka karşı değildir. Gerçek demokrasi buraya geldiğinde tüm Türkiye'ye gelecek demektir". çok ilgi gösterdikleri sözlerin altını çizdim. Erdal İnönü konuşmalarında elbette ekonomik sorunlara, eğitim, sağlık sorunlarına değindi, ama en çok Sansür/Sürgün Kararnamesi'ne, bölgedeki insanların demokratik hak-

Güneydoğu gezisinde. *Celal Başlangıç gezide halkın tepkisizliğini gözlemledi.*

Burada gerçekten benim de katıldığım bir noktanın altını çiziyor Sayın İnönü: Demokrasi Türkiye'nin güneydoğusuna gelmeden, batısına da kolay kolay gelmeyeceğe benziyor. "Demokrasi içerisinde çözüm" konusuna Bitlis'te biraz daha değişik açımlama getirildi. Sayın İnönü partide konuşurken, "hatta birisi çıkıp, 'ben Türkiye'nin bölünmesini istiyorum' diyebilmelidir, bu suç değildir, bir düşüncedir. Ben de kalkarım vatandaşıma bunun yanlış olduğunu anlatırım. Ama bunu silâhla yaparsa suçtur" dedi.

Çözümün demokraside olduğu ve insanların da demokrasi içerisinde çözüm aradığı bu gezide bir kez daha ortaya çıktı. 413'ten, ardından 424 ve 425 sayılı karanamelerden sonra da çözümün mutlaka ve mutlaka demokraside olduğunu insanlar bir kez daha hissediyorlar. Bu konuda, Türkiye'nin imzaladığı uluslararası anlaşmalar da bağlayıcı nitelikli uygulamalar getiriyor. Son gezide Diyarbakır milletvekili Fuat Atalay, Erdal İnönü'ye -babasının imzalamış olduğu- Lozan Anlaşması'nın bir örneğini verdi. TC'nin resmen tanıdığı bu ilk sözleşmede bile "azınlık hakları" arabaşlığı altındaki 39. maddede "insanların kendi dillerinde gerek ticari, gerek özel ilişkilerinde yayın yapabilecekleri" belirtiliyordu. Erdal İnönü'ye verilen metinde 38 ve 39. maddelerin altı çiziliydi.

Sonuç olarak, gerek Türkiye'nin kendi iç dinamiği, gerek bölge insanının istemi açısından, Türkiye'nin altına imza attığı uluslararası sözleşmeler, Türkiye'nin içinde bulunmak istediği Batı açısından, kısaca her bakımdan çözümün gerçekten demokraside olduğu kesin. İşadamları bile bunu kabul ediyor. Sorun galiba bütün bunlara karşın, kimler ve niçin demokrasi dışında çözüm arıyor, sorusunda yatıyor. Esas yanıtı verilmesi gereken soru da bu. ■

Deme olmaz, olmaz olmaz!

Bugün ülkemizde bir iktidar boşluğu ya da yıpranmışlığı olduğu kadar bir muhalefet boşluğu vardır. Muhalefet boşluğu, iktidar boşluğundan daha vahimdir.

Erdal İnönü, Süleyman Demirel. *Türkiye yıllardır iktidar boşluğundan çok daha vahim bir boşlukla; muhalefet boşluğu ile karşı karşıya.*

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde geçen ay içinde yapılan parlamento seçimleri ve bunun sonuçları ne hikmetse Türkiye'de yeterince ilgi toplamadı.

Oysa Kıbrıs'ta pek ilginç bir seçim yaşandı. Amacımız bu seçim sonuçlarının Kıbrıs sorununu nasıl etkileyeceğini yorumlamak değil. Bu, Kıbrıs Türk kesiminin işi. Biz, Kıbrıs seçimlerinden Türkiye için alınacak derslerden söz etmek istiyoruz. Kıbrıs ne de olsa **Yavru Vatan**. Dolayısıyla **Ana Vatan**'ın bir tür deney laboratuvarı. Oradaki deney, Türkiye'de de daha büyük ölçeklerde yinelenebilir mi? Bize yinelenebilir gibi geliyor da ona dikkat çekmek istiyoruz.

Önce, Kıbrıs seçimleri ve sonuçlarını şöyle kuşbakışı ve kestirmeden bir anımsatalım:

Yavru Vatan Kıbrıs'ta uzun yıllardır iktidarda olan bir Ulusal Birlik Partisi var. Cumhurbaşkanı olmadan önce Rauf Denktaş'ın başkanı olduğu bir parti bu. İktidarda uzun süre kalmış her parti gibi yıpranmış, büyük ölçüde halkın desteğini yitirmiş, hiç değilse eskimiş yönetici yüzleri ile gına getirmiş bir parti. Üstüne üstlük bu parti yöneticilerinin pek çoğunun adının türlü yolsuzluk, usulsüzlük, çıkar kavgasına bulaşmışlık gibi eksiklikleri de vardı.

Bu partinin karşısında da, kimi bu partiden kopmuşların, kimi Türkiye'den Kıbrıs'a göçmüşlerin, kimi de görüş ayrılıklarından ötürü oluşturdukları sağlı-sollu üç ya da dört muhalefet partisi yer alıyordu.

Muhalefet partileri, iktidarın gücü ve baskısı altında bölük pörçük kalırlarsa bir başarı sağlayamayacaklarını anlayınca, aralarındaki sağ ve sol görüş ayrılıklarını da bir yana koyup bir birlik oluşturma sağduyusunu da gösterdiler. Olabildiğince bütünleşmiş bir birlik olarak iktidarın karşısında dikildiler.

Mayıs 1990 öncesinde yapılan hemen tüm kamuoyu yoklamaları, Kıbrıs'ta Ulusal Birlik Partisi'nin seçimleri yitireceği görüşünde birleşiyordu. Ulusal Birlik Partisi, 50 üyelik Kıbrıs Türk Millet Meclisi'nde bir azınlık partisi olarak kalacaktı. Yeni iktidarı Ulusal Birlik Partisi dışındaki partiler bir ortaklık hükümeti ile ele geçireceklerdi.

Buna, iki kere ikinin dört ettiği gibi kesin bir inanışla bakılıyordu.

Derken seçimler yapıldı. Ve görüldü ki, muhalefet adına yapılan evdeki hesap çarşıdakine hiç mi hiç uymamıştır. Ulusal Birlik Partisi bir kere daha Meclis'te çoğunluk sağlamış ve iktidarını sürdürürken muhalefeti sollamıştır.

Kıbrıslı muhalifler, şaştı kaldı bu işe. Bu kez, Mecliste bir önceki dönemden de daha az sayıda üye ile temsil edilir olmuşlardı.

Türkiye'de iktidar yarışında olduklarını varsaydığımız muhalefet partilerinin bu seçim sonuçları üzerine külahlarını önlerine koyup uzun uzun düşünmeleri gerekirdi. Ama görüyoruz ki, hiç kimsenin tındığı yok.

Oysa uyanmaları gerekli. Uyanmak şart.

Hani şu sık sık baş vurulan kamuoyu yoklamaları var ya, yapılacak bir seçimde SHP yüzde şu kadar, DYP bu kadar oy alır, ANAP üçüncü sıraya düşer ve hatta bu üçüncülükte bile Refah Partisi ile Demokratik Sol Parti dahi sırayı ANAP'ın elinden kapma olasılığını zorlayabilirler öngörümleri... Bunların hepsinin boşa çıkabileceği olasılığı, gözden uzak tutulmamalıdır.

Bay Süleyman Demirel ya da Bay Deniz Baykal-Erdal İnönü yönetiminde başa güreştiğini sanan partiler var ya, bunlar tıpkı Kıbrıs'ta seçim sonuçlarını görüp eşekten düşmüş karpuza dönmüş muhalefet partileri yöneticilerinin durumuna düşebilirler.

İlerde, biz dememiş miydik demek istemeyiz ama, ülkemizde muhalefet bu aymazlığını sürdürdükçe, korkarız ki gidiş bu gidiştir.

Açıkça söylemek gerekir ki bugün ülkemizde bir **iktidar boşluğu** ya da yıpranmışlığı olduğu kadar ve belki de bundan daha açıkça görülen bir **muhalefet boşluğu** vardır. İktidarların yıpranması, eskimesi, örselenmesi ve bu durumun giderek bir boşluğa dönüşmesi belki bir yerde doğaldır ama, **muhalefet boşluğu** ya da **yokluğu, iktidar boşluğu**ndan daha vahim bir durumdur.

Denebilir ki, Kıbrıs'ta şöyle şöyle oldu da böyle bir sonuç alındı. Denebilir ki, Kıbrıs'ta milletvekili seçimlerinden önce kendine göre bir karizması olan Rauf Denktaş'ın cumhurbaşkanlığı seçim tarihini öne alarak seçilmesini garanti altına alması, genel seçim sonuçlarını etkilemiştir. **Ana Vatan**'ın **Yavru Vatan** üstündeki etkinliği, bu seçimlerde açıkça taraf tutması, TRT kanalıyla seçmeni şartlandırması, Asil Nadir'in büyük mali gücü ve daha binbir neden bu sonucun alınmasında rol oynamıştır. Türkiye'de ise böyle şartlar yok..

Bütün bunlar ve daha bizim aklımıza gelmeyen türlü şeyler söylenip kimi aymazlıklara gerekçeler bulunabilir. Ama biz de deriz ki, yarınlarda yapılacak bir genel seçimde, Kıbrıs'ta olanların bir benzerinin Türkiye'de gerçekleşmemesi için de neden yoktur.

1991 ya da 1992'de yapılacak bir genel seçimde Anavatan Partisi iktidarının alaşağı edileceği varsayımı öyle sanıldığı kadar çok güçlü bir olasılık değildir.

"ANAP zaten son seçimlerde yüzde 36 ile iktidar olmuştu, yerel seçimlerde oy oranı yüzde 21 virgül bilmem kaça düşmüştü, daha sonra da kamuoyu yoklamalarında hep geriledi, bu gerileyişi durduracak bir atılım da yapmadı, dolayısıyla iktidardan gider" hesapları yanlış hesaplardır. Ufukları kıt insanların ya da kolaycıların hesaplarıdır.

ANAP iktidarı, iktidardan düşmeyi hiç mi hiç gözüne alamayacak bir iktidardır. Alamayınca da, gitmemenin yollarını arayacaktır. Bu yolların bulunması da çok zor değildir. Nitekim bunun belirtileri de görülmektedir. Bugün artık hemen herkes, eldeki seçim yasasıyla bir yeni genel seçime gidilmeyeceği görüşündedir. ANAP'lılar da bunu açıkça söylemekten çekinmiyorlar. Türkiye'de bir kez daha seçim sistemi değiştirilecektir. Bu değiştirmenin ise, muhalefetin istediği yolda olmeyacağı açıktır. Bu, görünen köyün kılavuz istemeyeceği gerçeği kadar yalın bir gerçektir. ANAP'ın parlamentodaki çoğunluğu, muhalefet ne kadar direnirse dirensin, kendisine en uygun gelecek seçim sistemini getirecek yeterliktedir. Yeni bir genel seçime kadar bunu değiştirme olasılığı hemen hemen hiç yoktur. ANAP'ta parti içinde büyük çatlamalar, patlamalar beklemek yanlıştır. Tersine, böylesi bölünmelere SHP ve DYP çok daha uygun konumdadırlar. SHP'yi DSP ve hatta Sosyalist Parti gagalayacaklardır. Yeni Oluşumcular partileşebilirlerse, onlar da bu partiden oy almaya çalışacaktır. Kaldı ki SHP zaten kendi içinde **hizipçilik hastalığı** ile yeterince malûldür. DYP'ye gelince, bu parti de eskimiş bir **tek adam partisi** olmak kimliğinden bir türlü kurtulamadığı, gençleşemediği için yarışta daha baştan handikaplıdır. Kaldı ki içinde de beklenmedik gelişmelere gebedir.

Bütün bu gerçekler üst üste konduğunca, salt ANAP oyları sürekli eriyor varsayımına dayanıp, ANAP'ın neredeyse ortadan silinmek üzere bir parti olduğu sonucuna varmak yanlışların en büyüğüdür.

Bizden söylemesi.. ■

ÇİFTE KAYMAKLI EKMEK KADAYIFI

Kıbrıs için gerçekten federasyon tezini savunmak belalı bir iştir: Komünistlik en hafif suçlamadır, adınız asil para gücünün etkisiyle "hain"e çıkar.

Türkiye'nin karışmacılığı" konusunu, sorun üzerinde fazla durmamış olanlar için biraz açmak gerek. Şu anda Türkiye'de ve Kuzey Kıbrıs'ta devlet tezi "iki bölgeli federasyon" olarak özetlenebilir. Resmi ideoloji ve onun sözcüleri bir yandan bu tezi savunurlar ama aslında bu çözüme inanmazlar. Bunların bazılarından bu gerçeği bizzat duymuşumdur. Asıl istenen, bugünkü statükonun devamından Kıbrıs'ın kuzeyinin ya da tamamının Türkiye'ye bağlanmasına kadar uzanır. Kuzeydeki egemenler de ayrıcalıklı konumlarının sürmesi ve vurmuş olduklarının sigortası için aynı görüşleri paylaşırlar. Bununla birlikte resmi ideolojinin sözcüleri asıl inandıklarını saklarlar, "federasyon" diye yalan söylerler. İş bununla da kalmaz, gerçekten federasyon bazında çözüm isteyenleri de "Rumcu, hain, vs." diye suçlarlar yavuz hırsız misali. Devlet kurumlarının Kıbrıs'a karışması bir yana, asıl üzerinde durmak istediğim kimi "aydın"ların bu karışma sürecinde oynadıkları aktif rolün nedenleridir.

Kıbrıs için gerçekten federasyon tezini savunmak bugün hem Türkiye'de hem KKTC'de belalı bir iştir: Komünistlik en hafif suçlamadır, adınız üstelik devletin tüm propaganda mekanizmasının ve asil para gücünün etkisiyle, "Rumcu"ya, "hain"e çıkar. Resmi kurumların ve bilinçsiz yığınların husumeti ise bir başka sorundur. Oysa, federatif çözüme engel oluşturma işlevini sürdüren resmi politikaların yandaşlığını yapmak gerçekten "çifte kaymaklı kadayıf yemek" gibidir. Tabii, resmi politikaları oluşturan, savunan ve KKTC'nin içişlerine karışmakta hiçbir sakınca görmeyen, kişileri, kurumları, partileri, rumcu ilan edebilen insancıklar görüşlerinde samimidirler. Yine de insanın mutlaka içtenlikle inanıyor ve dolayısıyla da savunuyor oldukları görüşler karşılığında bir de "çifte kaymaklı kadayıf" yemesi kuşkusuz tatlı bir şeydir. Üstelik kadayıf şekerinin inançları pekiştirici, şüpheleri giderici ve eski inançlar üzerinde de laksatif bir etki yaptığı tıbben ve ilmen kanıtlanmıştır. Hele son zamanlarda Asil Nadir adında bir yeni Noel Baba'nın zuhur etmiş olması, kadayıfın şekerini daha da ballandırmıştır kuşkusuz.

Eğer resmi politikaları savunuyorsanız, yani, sözde federasyon deyip o süreci baltalayıcı ve federasyona içtenlikle inanananları da suçlayıcı tavırlar içine giriyorsanız, hem KKTC'de hem Türkiye'de makbul kişi olur ve karşılıksız vermek tanrıya mahsus olduğu için de, "makbul kişilik" uğruna verdiklerinizin karşılığını alabilirsiniz. Kıbrıs'ta, her şeye egemen ve son derecede partizan devlet/hükümet erkine en çok istediği şeyi, "aydın", "solcu" ve kamuoyu oluşturucunun desteğini vermiş olursunuz ve karşılığında sadece Girne'nin plajlarını değil, bazen bazıları için Newyork'a dek uzanan tüm devlet olanaklarını elde edersiniz. Ayrıca "milli dava"-ya gönül vermiş bilinçsiz ve aldatılmış yığınların içten sevgileri de sizin olur, artık onu da birşeylere tahvil etmek becerinize kalmıştır. Ayrıca, isterseniz kendi uluslararası akademik mafyanızı da oluşturabilir, deniz kenarında konferanslar filan düzenler, bilimci olmanın tadını da çıkarır, meslektaşlarınızla paylaşır, oradan da karşılık birşeyler alabilirsiniz.

Türkiye'de ise, devletin yanında olmanın getirdiği tüm avanta ve avantajlar zaten iyi bilinir. Hele bu yandaşlık, kurnazca oluşturulmuş ve bürokrasinin yoksun olduğu kimi yetenekleri de gerektiren bir "milli dava" üzerindeyse, kadayıf iyice ballanır. Türkiye'de bazen gençlik ateşinden, günün modasına uymaktan ya da düpedüz ilkel egemen sınıfların ve yönetimlerin meseleyi anlamayıp üzerlerine üzerlerine gidip zorla itmesiyle solcu olanların akılları başlarına geldiğinde en büyük korkuları geçmişleri olur çıkar, yaşamları boyunca o 'leke'yi nasıl sileceklerini düşünür dururlar. O MİT raporu evhamı ya da dost meclislerinde söylenmiş sözler ya da yaradana sığınılıp yazılmış mahut yazılar bir hayalet gibi izler insanı-eski solcu döndükçe döner, daha çok döner, eğildikçe eğilir, bu durumu iyi bilen egemenler de istedikçe ister. Eski solcu birazcık iç huzuru için bir tutamak, kazançlarını hin-i hacette elinde tutmak için bir sigorta, bir meşruiyet dalı arar durur. İşte "Kıbrıs Milli Davası" gökte aranırken yanıbaşında bulunan bir nimettir. Artık memlekette değme sosyal demokratta bile olmayan bir meşruiyete sahip olunur, hatta başka konularda sistemi düzenleyici bir solculuğa bile izin çıkabilir. "Meşru solculuk" ya da "sırtını devlete yaslayan muhalefet" Osmanlı kalıntısı aydınımız için ne bulunmaz bir nimettir...

İşte kimi karışanlar ve nedenleri. Tüm yasal, demokratik, insani kural ve normları ayaklar altına alıp televizyon ekranlarından Kıbrıs halkı üzerinde sulta kurmaya yeltenen ve sorunu içinden çıkılmaz hale getirenlere karşı Türkiye Solu'nun daha duyarlı ve daha aktif olması kaçınılmaz bir görev olarak ortaya çıkmaktadır.* ■

** KKTC'deki seçimlerin hemen öncesinde televizyondaki konuyla ilgili programa çağrılan Prof. Fahir Armaoğlu "Kıbrıs yurttaşı olsam, oyum Denktaş'ındır. Ama bu programa çıkmam, çünkü bu bir devletin, halkın içişlerine müdahale etmektir" demiş. Hiç olmazsa, Türkiye aydınları sağcı Profesörün onurlu tavrını paylaşmalıdırlar.*

▲ *Kuzey Kıbrıs'ta. Yıllardır sürdürülen resmi devlet politikası tutacak mı?*

HÜZÜNLÜ BİR GEZİ

21. yüzyıla on kala Akdeniz'de bir cennet ada, "ilkel sermaye birikimi" televizyonda "ulusal dava" satan bezirganlar... Ve Türkiye gazetelerinde bir ilân: "Pornografik video kasetlerinizi Kıbrıs'tan ısmarlayabilirsiniz"!

Türkiye'den Kıbrıs'a göç etmişlerin, buradaki anlatımla Türkiyelilerin yaşadığı köylere gidiyoruz. Seçimlerin üzerinden henüz 72 saat geçmiş, heyecanı sürüyor. Arabamızdaki seçim tartışmaları yoğunlaşırken ben düşünüyorum: Türkiye'den gelecek tüccar turistler için tıkabasa doldurulmuş Girne dükkanlarındaki bolluğun ne kadarını göreceğim uzaktaki köy evlerinde? Türkiyelileri, nedense, kan dökülerek kazanılmış topraklarda özel olarak yerleştirilmiş ayrıcalıklı temsilciler olarak resmediyorum usumda. Mutlu, muzaffer ve hiç kuşkusuz mağrur; özel konumlarının ayırdında, anavatanlarının olağanüstü ağırlığının somut, ete kemiğe bürünmüş gururlu temsilcileri... Ve biraz da tedirginim; sanki benim gibi şehir çocuklarına (ya da kalem efendisi mi demeliyim?) ve birlikte gittiğimiz Kıbrıslılara tarihteki bütün fatihler gibi tepeden bakacaklar gibi geliyor. Hele bir de barış, adalet filan dersek köylü kurnazlığıyla bıyık altından alay ederler mi bizle? Giderek merakım artıyor. Uzak kartal yuvalarında sanki topluma bulaşmaksızın, onu tepeden seyrederek "kan bedeli refah"la yaşayanlar nasıl insanlar..?

Uzakta sıra sıra, yeşillikler içinde denizi seyreden villalar görüyorum. Önlerinde meyve ağaçları, güneşi içmiş topraklar... Bugünlerde tüm inançlarımızı sorguluyoruz ya, "tamam işte" diyorum, "Cumhuriyet Türkiyesi'nin tarihindeki ilk ve tek askeri zaferinin meyvelerini burjuvazi toplumun temel direğiyle, köylülerle paylaşıyor." Yanımdaki arkadaş anlamış gibi beni tatlı düşlerimden uyandırıyor: "Bu gördüklerin İngilizlerin, ötedekiler Asil Nadir'in, şu topraklar da Nadir'e verildi geçenlerde..." Olsun, yolumuza devam ediyoruz, sıra onlara da gelecek.

Bu arada bir başka sorun takılıyor kafama: Seçimlere Türkiyelilerin sağcı partisiyle solcu CTP birlikte girdiler, ama Türkiyeliler hangi oranda muhalefet cephesine oy verdiler ve neden verdiler? Öyle ya, onları buraya getiren irade, iktidarı tutuyor. İktidarsa, zenginlerin ortaklığı ve ticareti üstelik bir de bayrağa sararak kutsuyor, milliyetçilik zırhıyla yüceltiyor. Mağrur ve müreffeh olarak usumda resmettiğim galiplerin bu yanda, paranın ve bayrağın, devletin ve gücün birarada bulunduğu yanda yer almalarından daha doğal ne olabilir ki... Bir yanda Anavatan, bayrak... birazcık da üçkağıt, rüşvet, hırsızlık belki ama sonunda da her şeyin başı ticaret ve para... Öte yandaysa, ezilenlerin, emekçilerin partisi CTP. Eşitlik, bariş, demokrasi.. üstelik Anavatan onları çoktan düşman, hain, rumcu ilân etmiş... Bakalım, görüp anlayacağız...

Nihayet köydeyiz... Sefaletin içindeyiz... akıl olmaz yoksulluğun tam ortasındayız... İleri gelenlerden birinin evine misafir ediliyoruz... Televizyon! 20. yüzyıldan kalmış tek ganimet. Neden bir tek televizyon, bunu sonra anlayacağım. Karşımda ev sahibi, bir Anadolu köylüsü; nesli bin yıldır tükenmeyen ama pek az tanıdığımız biri... Bir yaşlı çınar, bir tunçtan yontu. Geçmişin görkemi ve çağların ve yoksulluğun yıkımı birarada... Konuksever ama ne kadar da uzak, en az bir yüzyıl belki de... Dostça ama ne kadar da soğuk ve nasıl da belli duyduğu güvensizlik... Ve asil... Ve mağrur... Ve yoksul... Ve kutsal kitaplardan çıkmış sakallı yüzündeki hüzün ve hele o gözlerindeki hüzün...

Köy topluca muhalefete oy vermiş... Ağır ağır "artık herşey bitti" diyor, "zaten çok da farketmezdi ya" diyor, "burada hiçbir şey değişmez, kim kazanırsa kazansın..." Umarsızlığın ağır yükünü duyumsuyorum, omuzlarına çökmüş, sesine sinmiş, gözlerinde yuvalanmış. Anlatıyor: "16 yıl oldu geleli. Artık geriye dönmek de olmaz. Gitti, yapamadı dedirtmem kimselere. Geride bir şey de kalmadı ya artık. Ben daha kaç yıl yaşarım ki. Ama bilmem çocuklar ne olacak. Yok beyim yok bitti artık. Kazansan ne olacaktı ki, değişmez bu dünya, hele buralar..." Bir Kıbrıslı atıldı: "Bu memleket bizim" dedi. Bir hasta çiftçi "bu topraklar da" diye ekledi yorgun, kanser kısığı sesiyle. "Bak eskiden 'komunist' diye beni buralara sokmazdın, şimdi evinde dertleşiyoruz." CTP'den bir Kıbrıslıydı söze karışan... Gözlerindeki hüzün çakmak çakmak bir isyan duygusuyla hareleniyor: "Ah Türkiye bu işlere karışmasa" diyor, "hep Türkiye'nin karışması yüzünden" diyor... "Kolordusu, istihbaratçısı, elçiliği, heyetleri, ANAP milletvekilleri.." Sonra birden duruyor "yok yok" diyor, "Türkiye'nin haberi yoktur, onu kullananların işi bu" diyor, kendi gördüklerine, yaşadıklarına inanmak istemiyor, daha çok kendi kendini kandırmaya çalışıyor gibi. İşte o zaman evin tek lüksü televizyonun hikmetini anlıyorum: Açık oturumları, haber programları... muhalefeti yargılayıp mahkum eden... kime oy verilmesi gerektiğini ilan eden YÖK profesörlerini, talimatla yazı yazan gazetecileri, sözde uzmanları anımsıyorum... Ve gösteriyorum televizyonu, "Türkiye'nin haberi yoksa, peki ya bu, bu ne oluyor" diyorum... Suç aletine bakıyor, susuyor, önüne düşüyor başı hüzünle... Üzülüyor, belli... Mahkum edilmek istendiği umarsızlığa, yoksulluğa değil... Uğradığı ihanete, terkedilmişliğine de değil. Biliyorum, anlıyorum kendine değil, suçüstü yakalanan ilkesine acıyor, ne hallere düştü diye Anavatanına üzülüyor. Televizyonda boy gösteren o büyük çıkarların pek küçük, pek ucuz araçlarına acıyor... Şimdiye dek sadece CTP'ye, solculara, yurtseverlere, sosyalistlere, komünistlere yöneltilmiş hainlik suçlaması, şimdilerde yerleşik çıkarlara, sömürü ve vurguna, sömürgeleştirilmeye karşı çıktıkları için kendilerine de yapılmakta ya, kimbilir belki yüzyıllık aldatılmışlığına yanıyor bir de...

Başlıyor anlatmaya: Önerilen kara paraları, ağır baskıları, istihbaratçıları, tehditleri... "Yok yok beyim, Türkiye yapmamalı bunu."

Anavatanda reklam ajanslarıyla çalışan iktidar partisinin bir seçim afişini anımsıyorum: "Parti Kavgası Yok, Milli Dava Var" diye. Demokrasiyi 'parti kavgası' olarak niteleyen ve ulusal çıkarların karşısına diken bir anlayış. Nasıl da buram buram Türkiye kokuyor... Ekmek için savaşım Rumculuk oluyor, burjuvazinin çokuluslu-Polly Peck ve savaş zenginleriyle işbirliği, milliyetçilik... Bir gün önce, iktisatçı dostum insanın kanını donduran bir gerçekliğin soğukkanlılığıyla şöyle diyordu onaylayarak: "Burada ilkel sermaye birikimi sözkonusu. Tabii arada istenmeyen, tepki doğuran ufak tefek şeyler de oluyor ama bu işin yasası böyle". "Ufak tefek şeyler"se, rüşvet, vurgun, acımasız sömürü ve hatta Türk işçileri özel izinle 'karşı'ya geçirip 'düşman' patronların inşaatlarında çalıştırmak.. 21. yüzyıla on kala Akdenizde bir cennet ada ve ilkel sermaye birikimi ve televizyonda "ulusal dava" satan bezirganlar... Ve Türkiye gazetelerinde bir ilan tümünün suratlarına birden çarpılan: "Pornografik video kasetlerinizi Kıbrıs'tan ısmarlayabilirsiniz." Bu sermaye kolay istiflenmiyor...

Bir başka köye doğru yol alırken, Anadolu insanı ayırdına vardığı dehşet verici gerçeği bilgece anlatıyor: "Bizi buralara getirdiler çünkü bunların zenginlerinin de hizmetçiye, ırgata, köleye ihtiyacı var. Şimdi biraz diklenecek olduk, kendimiz için de değil ha, bebeler için, adımız Rumcuya, haine çıktı. Anavatan istihbaratçısıyla, profesörüyle, gazetecisiyle üzerimize çullandı..."

1974'te azgın bir şovenizmin pençesinden kurtardığı Kıbrıslıdan Türkiye şimdi korkunç bir diyet istiyor ve ne yazık ki alıyor da: Kimliğini, kendi yazgısını belirleme hakkını, demokrasisini, toplumsal adalet isteğini... Buraya militan uç beyi olarak gönderdiği kendi insanını ise dört bir yandan kıskaç içine almış boğuyor ve onları sömürge halkına dönüştüren bir kıyıcılık sergiliyor burjuvazi...

Evet, KKTC'ye ve Türkiyelilerin köylerine yaptığımız bir hüzünlü geziydi... ■

Haluk Gerger

▼***Akdenizde bir cennet ada.*** *Bu peşkeş, talan ve vurgun bezirganlığına ne kadar dayanabilecek?*

Kıbrıs'ın kuzeyinde sosyal demokratların yenilgisi

YENİ BİR POLİTİKA GEREKLİ

Kuzey Kıbrıs'ta her üç seçmenden birinin oyu Türkiye'den getirilip adaya yerleştirilen göçmenlere ait ve adanın taksiminden yana.

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin 1974 yazından beridir denetimi altında bulunan Kıbrıs adasının yüzde 37'lik kuzey bölümünde bir süre önce seçimler yapıldı. 15 Kasım 1983'te ayrı ve "bağımsız" bir devlet olarak kurulduğu ilân edilen ve bugün dünyada sadece Türkiye tarafında tanınan "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde 22 Nisan 1990 günü yapılan cumhurbaşkanlığı seçimini, oyların yüzde 66,7'sini toplayan Rauf Denktaş yeniden kazanırken, 50 kişilik parlamento için yapılan seçimleri de Denktaş'ın kurucusu olduğu Ulusal Birlik Partisi (UBP) kazandı. 1976'dan beri iktidarda olan UBP, son seçimde yüzde 36,75'e düşen oylarını yüzde 54,43'e çıkararak 34 sandalye elde etti. Kuzey Kıbrıs'ta Türkiye'nin askeri ve mali desteğiyle 16 yıldır ayakta tutulan Denktaş-UBP iktidarı, adanın taksiminin devamından yana bir politikayı ısrarla savunuyor. Toplam 101 bin seçmenin oy kullandığı seçimlerde, 28 bin oy, Türkiye'den getirilip adaya yerleştirilen göçmenlere ait. Bir başka deyişle her üç seçmenden birinin iradesi, otomatik olarak adanın taksiminden yana.

Denktaş'ın ayrılıkçı politikasını destekleyen iktidardaki UBP'yi tuzağa düşürmeğe çalışan muhalefet seçimleri baştan boykot etmemiş ve seçim yasasının kurbanı olmuştur.

Muhalefetteki sol sosyal demokratların Cumhuriyetçi Türk Partisi (CTP), sağ sosyal demokratların Toplumcu Kurtuluş Partisi (TKP) ile Türkiyeli göçmenlerin oluşturduğu şövenist-sağcı Yeni Doğuş Partisi'nin desteklediği seçim partisi Demokratik Mücadele Partisi (DMP) ise oyların yüzde 44,40'ını almasına rağmen, seçim yasasında yapılan değişiklik yüzünden sandalyelerin ancak 16'sını elde edebildi (7 CTP, 7 TKP, 2 YDP).

Denktaş'ın 26 Şubat'ta New York'ta yapacağı zirve toplantısı öncesinde Ankara'daki Cumhurbaşkanlığı Köşkü'nde yapılan bir değerlendirme toplantısında, Denktaş'ın yenilenecek bir başkanlık seçiminde alacağı oy oranının ne olabileceği ele alınmış ve rahat seçilmesinin yeterli değil, oranın en az yüzde 70 olması istenmişti (E. Özkök, **Hürriyet**, 19 Nisan 1990).

"UBP iktidarda fazla kalmasının etkisiyle yıprandı" diyen Denktaş, akamete uğrattığı New York zirvesinden dönüşte istifa ederek, cumhurbaşkanlığı seçimlerinin iki ay önce yapılmasını ve kendisinin alacağı oylarla UBP'ye destek olmayı planladı ve onu başarıyla uyguladı. Böylelikle taksim ve ayrılık yanlısı politika, seçmenlerin yüzde 54'ünden destek almış oldu.

New York'ta Kıbrıs Rum toplumu lideri Vasiliyu ile Kıbrıs sorununa ilişkin BM anlaşma taslağını imzalaması beklenen Kıbrıs Türk toplumu lideri Denktaş, gündemi altüst eden "Kıbrıslı Türklerin kendi kaderlerini tayin etmelerinin bir ifadesi olarak KKTC'nin kabul edilmesi" önerisiyle ortaya çıkmış ve BM Güvenlik Konseyi'nin son 12 Mart 1990 tarihli kararının çıkmasına yol açmıştı.

Kıbrıs Türk liderliğinin 16 yıllık ayrılıkçı politikası gerçi 1963 Aralığına kadar uzanmakta ve o günlerde Enosisçi Rumların Akritas Planı yanında, taksimci Türk liderliğinin ayrı devlet kurmayı öngören geçici Merhale Planlarının varlığı kamuoyunda pek bilinmemektedir, ama TC eski Dışişleri Bakanlarından T.Güneş, Denktaş'ın kendi ürettiği barış aleyhtarı Kıbrıs politikalarını konuya vakıf olmayan Türkiye hükümetlerine kabul ettirdiğini açıklamıştı. 40 yıldır durumda pek bir değişiklik olmamıştır.

Ne yazık ki, Kıbrıs Türk liderliği ile işbirliği içine giren İngiliz Sömürge Yönetimi'nin 1958'deki toplumları birbirine kırdırıp düşman etme politikası gereği, yeraltı örgütlerince korkutulup baskı altına alınan muhalif güçler, yıllardır Kıbrıs konusunda resmi politikaya alternatif oluşturacak bir politika üretememenin sıkıntısını yaşamaktadırlar.

▲ *Rauf Denktaş. Kuruldugu günden beri dünyada sadece Türkiye tarafından tanınan KKTC'nin, muhalefet boşluğundan dolayı, gene tek ismi.*

Muhalefetteki CTP ve TKP, Türkiyeli göçmenlerin küçük partisi YDP ile seçimlerden bir ay önce biraraya gelerek bir anlaşma protokolu imzaladı ve seçim partisi olarak oluşturulan DMP'yi destekleme kararı aldı. DMP'nin milletvekili adaylarından, eski Bakan İ. Kotak, protokolün imzalanmasından sonra kendi gazetesinde şunları yazdı: "Üç parti, belirli konuları ellememesi için komut vermiştir. DMP, bunları yerine getirdiği sürece destek görecektir. Bu üç parti Kıbrıs konusunu ellememek, ancak 1- Seçim Yasasını demokratlaştırmak, 2- BRT'yi demokratik kurallar içine sokmak, 3- Sayıştay tarafından hazırlanan yolsuzluk dosyalarını yargıya sevketmek ve varsa diğer yolsuzlukların hesabını sormak için anlaşmışlardır. Sınır budur." (Kıbrıs Postası 7 Mart 1990)

Sınır böyle konulunca, ana sorun olan Kıbrıs konusu Denktaş'ın tekeline bırakılmış oluyordu. Nitekim üç muhalefet partisinin desteklediği Cumhurbaşkanı adayı olan ve 29.568 oy toplayan (%32,05) İ.Bozkurt, seçimlerden sonra kutlamak için ziyaret ettiği Denktaş'a "davanın temelinde ayrılık olmadığını ve aynı esasları savunduklarını, arada çok az fark bulunduğunu" söylüyordu. Öte yandan Kıbrıs sorununu tartışarak seçim kampanyasını sürdürmüş olan ve sorunun uluslararası hukuk kuralları ve BM kararları çerçevesinde çözümlenmesini talep eden Yeni Kıbrıs Partisi (YKP)'nin adayı ve parti Genel Başkanı A. Durduran, sadece 1.157 oy (%1.25) toplayabilmişti. Sağlıklı bir çizgiyi temsil eden bu partinin milletvekili seçimlerinde de ancak 894 oy toplaması (%0,97) işin vehametini göstermektedir.

Denktaş'ın ayrılıkçı politikasını destekleyen iktidardaki UBP'nin, mecliste az oyla çoğunluğu elde etmek için hazırladığı tuzağa UBP'yi düşürmeyi hesaplayan muhalefet, seçimleri baştan boykot etmemiş ve tahminlerin aksine oyunu ters döndüremeyince seçim yasasının kurbanı olmuştur. Seçimlerden sonra yayınlanan DMP açıklamasında şöyle denmektedir:

"TRT'de yayınlanan haberler ve açık oturumlar, Yüksek Seçim Kurulu'nun kararlarına rağmen bu yayınların BRT ekranlarına getirilmesi, Elçilik mensuplarının, subayların, polisin, devreye girmesi, ANAP'tan milletvekili heyetlerinin Kıbrıs'a kadar gelip telkinlerde bulunması gibi müdahale örnekleri, birinci seçimi olduğu kadar ikinci seçimi de etkilemiş, muhalefeti hain ve istenmez gösterme kampanyasına TC makamları da karışmış, en azından alet edilmiştir.

Bu seçimlerde dünyada eşine birkaç ülkede rastlanmış yabancı sermaye karışmacılığı da bütün özellikleriyle görülüp yaşanmıştır. Asil Nadir'in de hissedarlarından biri olduğu Polly Peck şirketinin KKTC ve Türkiye'de kurduğu basın tröstü, çalışanlar üzerindeki nüfuzunu ekonomik ve parasal gücü ile iktidar lehine devrede olması, seçimlere gölge düşürmüştür." DMP açıklamasının sonunda, "DMP milletvekillerinin, milletvekili görevini reddederek Meclise katılmama kararını aldıkları" duyurulmakta ve demokratikleştirilmiş bir seçim yasası ile müdahalesiz, baskısız, özgür ve serbest bir erken seçimin yapılmasını sağlamak amacıyla sendikaların ve demokratik kitle örgütlerinin de katılacağı ortak bir platformda demokrasi mücadelesi sürdürmeye, tek parti diktatörlüğü yerine çoğulcu ve katılımcı bir demokratik rejim için uğraş vermeye karar vermiştir" denmekteydi.

YKP'nin değerlendirmesi ise daha değişikti: "Bütün bu gerçekler ortada iken, bunu görmezlikten gelip egemenlik hakkı olmayan bir mecliste koltuk kapıp figüran olmak için her kılığa girip halkı yenmekten oportünist parti yöneticileri, Kıbrıs Türk toplumunu yok etmeyi hedefleyen işbirlikçi sömürücü cephenin doğal müttefiki durumuna gelmişlerdir. Derhal halktan özür dileyip, tüm görevlerinden ayrılacaklarına, yeni teoriler icat ederek, dikkatleri başka tarafa çekmek, havayı yumuşatmak ve durumu kurtarmaya çalışmaktadırlar.

Yeni Kıbrıs Partisi, ülkemizde bir mücadele başlatmıştır. Bu mücadele Kıbrıs Türk toplumunun varlığını, egemen olmasını savunma mücadelesidir. Talimatlarla yönetilmeye ve vilayetleştirme politikalarına karşı çıkma mücadelesidir. Şovenizme, faşizme karşı çıkma mücadelesidir. Barış ve federasyonu gerçekleştirme mücadelesidir."

Bunların 1974 savaşı sırasında terketmek zorunda kaldıkları milyonlarca TL değerindeki mal ve mülkün iktidara yakın kişilere, milletvekili ve bakanlara, Asil Nadir'e, Türkiyeli göçmenlere verildiği, geçen 16 yıl içinde 40 bine yakın Kıbrıslı Türkün adayı terkettiği ve yerlerine artan sayıda Türkiyeli göçmenin yerleştirilip, KKTC yurttaşı yapıldığı bir ortamda, tarihi eser ve esrar kaçakçılığı, gümrük, araba ve ilaç yolsuzlukları, 1 trilyon TL'lik vergi kaçağı, iskân ve ihale mafyaları, kıyı yağması vb. sorunları işlemek, muhalefeti sandıktan çıkarmakta yetersiz kalmaktadır. Gerçek boyutları ile tartışılmayan Kıbrıs sorununun özünde yatan adayı taksim etme planları geniş kitlerin bilincine çıkartılmadığı sürece, demokrasi ve barış güçlerinin başarıya ulaşması beklenmemelidir. Kıbrıs'ın kuzeyinde inşa edilen Geçitkale Hava Alanı'nın NATO'nun 25-27 Şubat 1990'da harita üzerinde gerçekleştirdiği bir tatbikatın kapsamına alındığı ve hatta ona aktif ve öncü bir görev verildiği, tatbikatla ilgili bölgelerde "KKTC" yerine, sadece "Antalya açıklarında bir ada" deyiminin kullanıldığı ve bu bölgenin İzmir'deki 6. ATAF (Müttefik Taktik Hava Kuvvetleri) komutasına verildiği gözönünde tutulacak olursa, 1960'dan beridir NATO'ya girmemekte ısrarlı olan Kıbrıs Cumhuriyeti üzerinde oynanan oyunlar daha da açığa çıkmaktadır. ■

Devlet Denetleme Kurulu hakkında...

1982 Anayasası'nın parlamenter sistemi, Kanun Hükmünde Kararname ile tamamen değiştirilerek başkanlık sistemine dönüşmektedir.

16 Ocak 1990 Tarih ve 406 Sayılı Kanun Hükmündeki Kararname ile Devlet Denetleme Kurulu Kurulması hakkındaki 2443 Sayılı Kanunun üç ve altıncı maddeleri sessiz sedasız değiştirilmiş ve 6 Nisan 1990 tarihli **Resmi Gazete**'de yayınlanmış bulunuyor. İzleyebildiğim kadarı ile bu çok önemli değişiklik, basında hemen hemen hiç yer almadı, muhalefet partileri dahil kamuoyundan hiçbir tepki almadı.

Kanunun üçüncü maddesiyle Devlet Denetleme Kurulu üyelerinin statülerinde değişiklik yapıldı. Üye alınabilmek için gerekli devlet hizmeti süresi yirmi yıldan on iki yıla indirildi, altı yıllık görev süresi teminatı kaldırıldı. Cumhurbaşkanı dilediği zaman kurul üyelerini görevden alabilecek.

Altıncı maddede yapılan değişiklikle de cumhurbaşkanına başbakandan belli konularda inceleme, teftiş, tahkikat yapılmasını veya dava açılmasını isteme "yetkisi" ve başbakana da kırk beş gün içinde gereğini yapma veya yaptırma ve sonucu cumhurbaşkanına bildirme "görevi" verildi.

Dahası, cumhurbaşkanı önemli konularda, önemi kendisi takdir edeceğine göre, dilerse başbakanı da atlayarak, doğrudan doğruya görevli adli ve idari mercilerden de raporların gereğinin yapılmasını isteme "yetkisi" ile donatıldı. Bu suretle Devlet Denetleme Kurulu raporları yeni bir tür cumhurbaşkanlığı kararnamesinin hazırlık işlemleri niteliği kazandı.

Devlet Denetleme Kurulu'nun teşkilatı ve çalışma düzeni cumhurbaşkanı tarafından yapılan bir yönetmelikle düzenleneceği, kurulun ancak cumhurbaşkanının isteği üzerine harekete geçebileceği de göz önünde tutularak cumhurbaşkanının üçüncü maddede yapılan değişiklikle kurul ve üyeleri üzerinde, altıncı maddede yapılan değişiklikle de başbakan ve bakanlar hatta tüm yürütme ve idare teşkilatı üzerinde tam bir hakimiyet kurmuş olduğu söylenebilecektir.

ÖRNEK 1: Örneğin cumhurbaşkanı İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin bazı işlemlerini Devlet Denetleme Kurulu'na incelettirebilecek, denetlettirebilecek ve sonuçta, diyelim, belediye başkanı hakkında dava açılmasını isteyebilecek, dava açılması isteği ile birlikte içişleri bakanından da belediye başkanının görevden uzaklaştırılmasını talep edebilecek ve bu istekleri yerine getirilecektir.

ÖRNEK 2: Devlet Denetleme Kurulu'nun bir bakanın eylem ve işlemleri hakkında dosya üzerinde inceleme yapabileceği kabul ve "... Devlet Başkanı(nın) 3. Cumhuriyet rejiminde yürütme ve idarenin sorumsuz, fakat en yetkili başı ...ve "Anayasanın uygulanmasını, Devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını gözetmekle yükümlü" olduğu kabul, hatta "... önemli bir sorun dolayısıyla gerekirse siyasi sorumluluğu ..." da üstlenebileceği önerildiğinden (L.Duran, "Devlet Başkanı Yetkilerinden Vaz mı Geçiyor", **Türkiye Yönetiminde Kargaşa**, İstanbul, 1988, s.70-77) Cumhurbaşkanı bir bakanın eylem ve işlemlerini "incelettirebilecek" ve sonucuna göre başbakandan "siyasi sorumluluğu da üstlenerek örneğin, o bakanın görevden alınmasını kendisine teklif etmesini isteyebilecek, ve bu isteği yerine getirilecektir.

Hayalgücümüzü fazla zorlamadan, cumhurbaşkanının Cumhuriyet Savcısından, tabii anayasal usullere uyularak, bakan hakkında dava açılmasını isteyebileceğini de düşünebiliriz.

Bakanların başbakana karşı sorumlulukları, başbakanın bakanların görevlerini anayasa ve kanunlara uygun olarak yerine getirilmesini gözetme ve düzeltici önlemleri alma yükümlülüğü (AY 112), bakanların görevlerine son verilebilmesi (AY 104,109) ve nihayet kanunun altıncı maddesindeki bu değişiklikten sonra cumhurbaşkanının başbakana, hatta yürütme ve idare makamlarına, adeta, emir verebilmesi hususları birlikte mütalaa edildiği zaman bakanlar hatta başbakanın cumhurbaşkanı karşısında, ABD'de olduğu gibi, birer sekreter durumuna getirildikleri pekala düşünülebilir.

Bu suretle 1982 Anayasası'nın "parlamenter" sistemi bir Kanun Hükmünce Kararname ile tamamen değiştirilerek başkanlık sistemine dönüşmekte veya 1982 Anayasası'nın "gizli mantığı" gereği çok güçlü ve yürütme ve idareye hakim bir cumhurbaşkanlığı sistemi tamamlanmış olmaktadır. ■

◀Özal, Başbakanlıktan cumhurbaşkanlığına derken, başkanlık sistemine adım adım yaklaşıyor mu?

RÜŞVET YASASI MI, İHBAR YASASI MI?

Özellikle üst düzey kamu görevlisinin sözde servet artışını denetleyecek bir sistemi getirmek suretiyle ülkemizde rüşvet ve yolsuzlukların önlenebileceği havası yaratılmak isteniyor.

Rüşvet ve yolsuzlukların önlenebilmesi için hazırlanan yasa **Resmi Gazete**'de yayımlanarak 4 Mayıs 1990 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir. Beş bölüm ve 25 maddeden oluşan yasanın birinci maddesinde yer alan düzenlemeden de anlaşılacağı üzere bu yasa ile rüşvet ve yolsuzluklarla yapılan mücadeleye ciddi bir görüntü verilecek, yasa hükümlerine uygun olarak beyanda bulunmayanlarla, varlıklarında sebepsiz yere artış sağlayanlar cezalandırılacaklardır.

Yasal düzenleme gereği mal bildiriminde bulunacak olanlar yedi grupta toplanmıştır. Bu kişiler yasada yazılı suçlarla, irtikap, rüşvet, ihtilas ve zimmete para geçirme, görev sırasında veya görevinden dolayı kaçakçılık, resmi ihale işleri ile alım ve satımlara fesat karıştırma, devlet sırlarının açıklanması veya açıklanmasına sebebiyet verme suçları dolayısıyla soruşturmaya tabi tutulacaklar, konu ile ilgili dava açılana kadar basın bilgi sahibi olamayacağı gibi, yayın da yapılamayacaktır.

Şirketlerle organik ilişkide bulunan siyasi kişiler bu ilişkilerini açıklamaktan çekinmiyorlar. Bu kişilerin durumları yeni yasa gereğince de takipsiz kalacak.

Rüşvet ve yolsuzlukların önlenebilmesi için bildirimde bulunmak zorunda olanların tümü üst düzey yönetiminde görev alan kişilerdir. Mal bildirimi zorunluluğunun öncelikle bunlara konulması, akla çeşitli sorular getirmektedir. Örneğin, acaba bugüne kadar basına yansıyan yolsuzluk ve rüşvet olaylarına adı karışanların çoğunluğu bu yedi grupta toplanan görevleri üstlenenler veya işleri yapanlar mıdır?

Eğer bugüne kadar yasanın 2. maddesinde sayılan işleri yapanlar arasından bu tür eylemleri veya suçları işleyenler çıkmışsa, getirilen önlem yerinde olabilir diye düşünülebilir.

Yasanın 4.maddesinde belirtildiği üzere yasaya veya genel ahlaka uygun olarak sağlandığı kanıtlanamayan mallar veya ilgilinin sosyal yaşantısı bakımından geliriyle uygun olduğu kabul edilemiyecek harcamalar şeklinde ortaya çıkan artışlar, haksız mal edinimi sayılmaktadır.

Yasanın bu maddesi dikkate alındığında çok kişinin, daha açıkcası basına yansıyan bazı olayların nasıl bir işleme tabi tutulacağı merak konusu olmaktadır.

Yasada bir tanımlama dikkat çekicidir. Yasanın 3. maddesi "hediye" olgusunu tanımlamaktadır. Hediye sadece kamu görevlilerince milletlerarası protokol, mücamele (karşılıklı güzel davranış) veya nezaket kaideleri uyarınca veya diğer herhangi bir nedenle, yabancı devletlerden, milletlerarası kuruluşlardan, sair milletlerarası hukuk tüzel kişiliklerinden, Türk uyruğunda olmayan herhangi bir özel veya tüzelkişi veya kuruluştan, aldıkları tarihteki değeri on aylık net asgari ücret toplamını aşan eşyadır. Asgari ücrete bağlı olarak yapılan bu tanımlama gereği olarak on aylık net asgari ücret toplamı altında kalan eşya kamu görevlisine ait olacak, bu değerin üstünde bir değere sahip olan hediye eşya, görevliyi çalıştıran kuruma verilecektir.

Ülkemizde, her gün yolsuzluk olayları gazete sütunlarına konu olmaktadır. Bu olayların kahramanlarında hediye eşya ayırımı için asgari ücreti esas almaya gerek yoktur. Yasal olarak suçlu sayılanlar, haklarında tutuklama kararları bulunanlar ellerini kollarını sallaya sallaya ülke içinde ve dışında dolaşabilmektedirler.

Geçmişte tartışmalı yargı kararları ile sendika binalarını kamulaştıran yönetim, arsa yağmalamasına birçok bilinen kişilerin ismi karışmasına rağmen seyirci kalmayı tercih etmiş, hayali ihracatları koruyabilmek için özel yasal düzenlemelerini bir çırpıda gerçekleştirebilmiştir.

Şimdi getirilen yasal düzenleme ile asgari ücretin netine bağlı haksız servet artışı denetimine gidilmektedir.

Devletle ilişkide bulunanların haksız servet edinmelerini engelleyici hiçbir düzenleme yoktur. Devletle ilişkide bulunanlar becerileri ile orantılı olarak servet edinebilirler. Bunun bir ölçüsü yoktur. Buna karşılık özellikle üst düzey kamu görevlisinin sözde servet artışını denetleyecek bir sistemi getirmek suretiyle ülkemizde rüşvet ve yolsuzlukların önlenebileceği havası yaratılmak istenmektedir.

Şirketlerle organik ilişkide bulunan siyasi kişiler bu ilişkilerini açıklamaktan çekinmemektedirler. Bu kişilerin durumları çıkartılan yeni yasa gereğince de takipsiz kalacaktır.

Getirilen düzenleme dürüst kamu görevlilerini, demokrasi savaşı veren yazarları, yıllarca soruşturmacılar önünde süründürecek özelliğe sahiptir. Herhangi bir kamu görevlisinin, demokrasi kavgası veren bir yazarın adına herhangi bir bankada açtırılacak birkaç yüz bin liralık bir hesap o kişinin yargı önünde değil soruşturmacı önünde hesap vermesini gerekli kılacaktır.

Yapılacak bir ihbar, bir suçlama soruşturma konusu yapılacaktır.

Artık kamu görevlileri ile yazarlar ve yasada mal bildirimi vermekle yükümlü tutulanlar ağır bir baskı altındadırlar. Bu baskı, görevini ciddiyetle ve inançla yapanlar için söz konusudur. Çünkü bu kişiler hakkında yapılacak bir ihbar, suçlanan kişiyi görev yapamaz hale sokabilecektir.

Devletle ilişkide bulunup sebepsiz yere zenginleşenler, kendilerine bu olanağı sağlayanlara minnet borçlarını iz bırakmıyacak şekilde ödeyebilecek bilince sahiptirler. Bu nedenle eğer ülkede rüşvet ve yolsuzluğun önlenmesi konusunda gerçek nitelikte bir önlem alınması düşünülüyorsa tüm vergi yükümlülerinin servet bildirimine davet edilmesi, elde edilen servet artışlarının hangi kaynaklardan sağlandığının saptanması gerekmektedir.

Ülkemizde öyle kişiler vardır ki ne vergi yükümlüsüdür ve ne de kamu görevlisidir. Ancak bu kişiler devletle iç içe ve hatta devletten çıkar sağlayan kişilerdir. Bu kişilerin kaynağı belirsiz zenginleşmeleri önlenebilecek midir veya bu kişilerin zenginlik kaynaklarını saptayabilecek bir yasal düzenleme yapılabilecek midir? Gerçekte önemli olan budur.

Mal bildiriminde bulunulması, rüşvet ve yolsuzluklarla mücadele yasasının 2. maddesinde mal bildiriminde bulunmak zorunda olanlar gruplandırılmak suretiyle belirlenmiştir. Bu maddede belirtilen ve mal bildiriminde bulunmakla yükümlü kılınanların gerçekte, bazıları hariç daha üst kademelerden direktif almak suretiyle çalışmak zorunda olan kişiler olduğu kolayca anlaşılmaktadır.

Yasal düzenleme gereği mal bildiriminde bulunmakla yükümlü tutulanlar:

-Her türlü seçimle iş başına gelen kamu gö-

revlileri ve dışardan atanan Bakanlar Kurulu üyeleri, (Bu kişilerin arasında Belediye Başkanlarıda vardır. Dolayısıyla bundan böyle yerel yönetim yöneticileri yeni suçlamalara karşı hazırlıklı olmak zorundadırlar.)

-Noterler,

-Türk Hava Kurumu'nun genel yönetim ve merkez denetleme kurulu üyeleri ile genel merkez örgütünde ve Türk Kuşu Genel Müdürlüğü'nde, Türkiye Kızılay Derneği'nin Merkez kurullarında ve Genel Müdürlük teşkilatında görev alanlar ve bunların şube başkanları,

-Genel ve katma bütçeli daireler, il özel idareleri, belediyeler ve bunlara bağlı kuruluş veya alt kuruluşlarda, kamu iktisadi tüşebbüsleri ile bunlara bağlı müessese, bağlı ortaklık ve işletmelerde, özel yasa ile veya özel yasaların verdiği yetkiye dayanılarak kurulan ve işletmelerde, özel yasa ile veya özel yasaların verdiği yetkiye dayanılarak veya komisyonların diği yetkiye dayanılarak veya komisyonlarında aylık, ücret ve ödenek almak suretiyle kamu hizmeti gören memurlar, işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri ile yönetim ve denetim kurulu üyeleri,

-Kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşlarında görevli olanlar ile bunların yönetim ve denetim kurulu üyeleri,

-Siyasi parti genel başkanları, vakıfların idare organlarında görev alanlar kooperatiflerin ve birliklerin başkanları, yönetim kurulu üyeleri ve genel müdürleri, yeminli mali müşavirler, kamu yararına sayılan dernek yöneticileri ve denetleyiciler,

-Gazete sahibi gerçek kişiler ile gazete sahibi şirketlerin yönetim ve denetim kurulu üyeleri, sorumlu müdürleri, başyazarları ve fıkra yazarlarıdır.

Mahalle muhtarları ile ihtiyar heyeti üyeleri mal bildiriminde bulunmak zorunda değildirler.

Yasanın 5. maddesinde hükme bağlandığı üzere mal bildiriminde bulunmakla yükümlü tutulanlar kendilerine, eşlerine ve velayet altındaki çocuklarına ait bulunan taşınmaz mallar ile görevliye yapılan aylık net ödemenin, ödeme yapılanmayan görevlilerin ise birinci derece devlet memurlarına yapılan aylık net ödemenin beş katından fazla tutarındaki her biri için ayrı ayrı olmak üzere, para, hisse senetleri ve tahvilleri ile altın, mücevher ve diğer taşınır malları, hakları, alacakları ve gelirleriyle bunların kaynakları, borçları ve sebeplerini açıklayarak mal bildirimine dahil edeceklerdir.

Mal bildiriminde bulunmak zorunda olanlar:

-Yasada belirtilen göreve atanma halinde, göreve giriş için gerekli belgelerle,

-Bakanlar Kurulu üyeliğine atanmalarda, atamayı izleyen bir ay içinde,

-Seçimle gelinen görevlerde seçimin kesinleşmesi tarihini izleyen iki ay içinde,

-Mal varlığında önemli bir değişiklik olduğunda bir ay içinde,

-Yönetim ve denetim kurulu üyelikleri ile komisyon üyeliklerine seçim ve atamalarda göreve başlama tarihini izleyen bir ay içinde,

-Görevin sona ermesi halinde ayrılma tarihini izleyen bir ay içinde,

-Gazete sahibi gerçek kişiler ile gazete sahibi şirketlerin yönetim ve denetim kurulu üyeleri faaliyete geçme tarihini, sorumlu müdürleri, başyazarları ve fıkra yazarları bu işe veya görevlerine başlama tarihini izleyen bir ay içinde, mal bildiriminde bulunmak zorundadırlar.

Mal bildiriminin şekli düzenleniş biçimi, sayısı, neleri kapsayacağı ve merciine nasıl ulaştırılacağı hususları ile yasanın uygulanması bakımından gerekli görülecek diğer konular, yasanın yayımını izliyen altı ay içinde Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak bir yönetmelikle düzenlenecektir. Bu yönetmelik ayrıca **Resmi Gazete**'de yayınlanacaktır.

Mal bildiriminde bulunulması, rüşvet ve yolsuzlukla mücadele yasasının yürürlüğe girmesi nedeniyle 9 Ağustos 1983 gün ve 2871 sayılı kamu görevlileri ile ilgili mal bildirimi yasası ve bu yasanın yürürlükten kaldırdığı yasalar ile 15.5.1930 gün ve 1609 sayılı bazı cürümlerden dolayı memurlar ve şerikleri hakkında takip ve muhakeme usulüne dair yasa yürürlükten kaldırılmıştır. Ancak geçici 2. madde hükmü gereği olarak 2871 yasa hükümlerine göre düzenlenecek olan bildirimlerin alımına yönetmelik çıkarılana kadar devam olunacaktır.

Yasanın birinci maddesinde belirtildiği üzere "rüşvet ve yolsuzluklarla mücadele cümlesinden olarak" yürürlüğe konulan mal bildirimi yasası, gerçekten üzerinde düşünülmesi gereken ayrı ve toplumsal bir konudur.

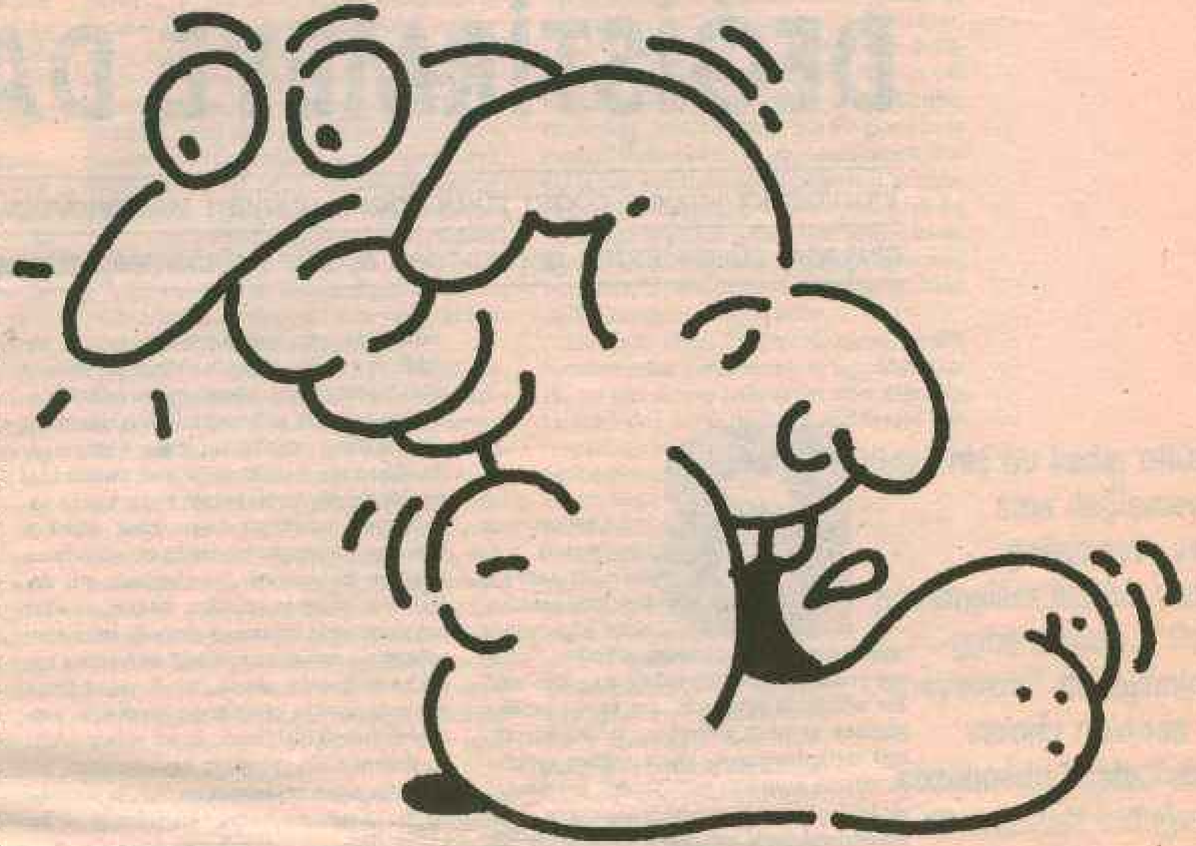
Yasa bir bildirim yasası olmaktan çok bir ihbar yasasıdır. Yasanın 18. maddesinde yer alan düzenleme gereği olarak Cumhuriyet Başsavcılıklarına yapılacak "İhbar üzerine derhal bir ihbar tutanağı düzenlenir ve bir örneği muhbire verilir". Bu düzenleme insan haklarına, insana saygı kavramına aykırı bir düzenlemedir. Siyasal iktidarlar diledikleri kişileri bu düzenleme gereği zora sokma ve karalama eylemine girişileceklerdir.

İhbar asılsız çıkarsa ne olacaktır? Böylesine önemli bir yasada bu konuda bir düzenlemenin olmayışı dikkat çekicidir.

Mal bildiriminin yapılacağı yerlerde siyasal otoritenin etkisi ve baskısı olacaktır. Çünkü mal bildiriminin verileceği merciler çoğunlukla suçlamalara en çok muhatap olan yer ve kişilerdir. Örneğin noterler Adalet Bakanlığı'na, Belediye Başkanları İçişleri Bakanlığına bildirimde bulunacaklardır.

Geçmişte yaşanan bir Vurulhan olayı dikkate alındığında, mal bildirimi yapılması öngörülen yerlerin güvenirlilik derecesi tartışma konusu olacaktır.

Siyasal otorite muhalifleri ni lekeleyebilmek için kendisine yeni bir olanak yaratma çabası içersindedir. Bu çaba "Mal bildiriminde bulunulması, rüşvet ve yolsuzluklarla mücadele" yasası ile somutlaşmış olmaktadır. ■

Yasa bir bildirim yasası olmaktan çok bir ihbar yasasıdır. Siyasal iktidarlar diledikleri kişileri zora sokma ve karalama eylemine girişebileceklerdir.

KENDİMİZE VE DÜNYAYI DEĞİŞTİRMEYE DAİR

Yirmibirinci yüzyıla doğru yürünürken, dünyayı ve kendimizi, değişenin, gelişenin ve oluşanın süzgecinden geçirmeden ayakta kalabilmek, dünyayı değiştirmek mümkün mü?

Birden patlayıveren görülmemiş şiddette bir kasırga, karaları, denizleri altüst edip, tayfun asırlık ormanları kökünden sökerken "eşyanın yerini" doğru belirlemek mümkün mü? Bir zelzelenin ortasında, yer yarılır binalar gümbür gümbür çökerken, sakin, berrak, açık seçik düşünmek, kalıcı, sağlam yargılara varmak mümkün mü? Tarihin fırtınasının girdaplar yarattığı o müthiş geçiş veya sıçrama dönemlerinde, düşünceyi kalıplaştırıp şaşmaz doğrular vaaz ederek ileriye yürümek, hele de inandırıcı olmak mümkün mü? Yirminci yüzyıl sona erip yirmibirinci yüzyıla doğru yürünürken, bilgilerimizi ve inançlarımızı, amaçlarımızı ve araçlarımızı, etik değerlerimizi ve siyasal tercihlerimizi, dünyaya bakışımızı ve yaşam çizgimizi, yani tüm dünyayı ve kendimizi, **değişenin, gelişenin** ve **oluşanın** süzgecinden geçirmeden, ayakta kalabilmek, adım atabilmek, hele de dünyayı değiştirebilmek mümkün mü?

Dünyanın günümüzdeki büyük altüst oluşunu; doğru, şaşmaz, tek çizgili sandığımız bir tarihsel sürecin, nasıl karmaşık, gelgitli, çelişkili ve yanılgılarla dolu olduğunu; sonuna yürüdüğümüzü sandığımız yolun, aslında daha başında, ilk adımında bulunduğumuzu görmek bizim sosyalist kuşağımızın yazgısı oldu. Abartmasız söyleyebiliriz ki, tarihin hiçbir döneminde hiçbir kuşak, bizim bugün yaşadığımıza benzer bir değer, inanç, ideoloji bunalımı yaşamadı; böylesine bir sorgulama ve arayış zorlamasıyla karşılaşmadı; etik değerler ve insanı insan kılan manevi amaçlar böylesine zorlu bir sınava girmedi. İnsanlığın geleceğinin sosyalizmde olduğuna inanmış kuşaklar ve insanlar olarak, içinde yaşadığımız günlerde, ayakta kalabilmek; kendisiyle, geçmişiyle tutarlı olabilmek; kendi iç tutarlılığını, özbenliğinin uyumunu kaybetmeden, insan yaşamının anlamının ne olduğu sorusuna insana yakışır bir cevap verebilmek, hiç bu kadar zor, acılı, hesaplaşma dolu olmadı.

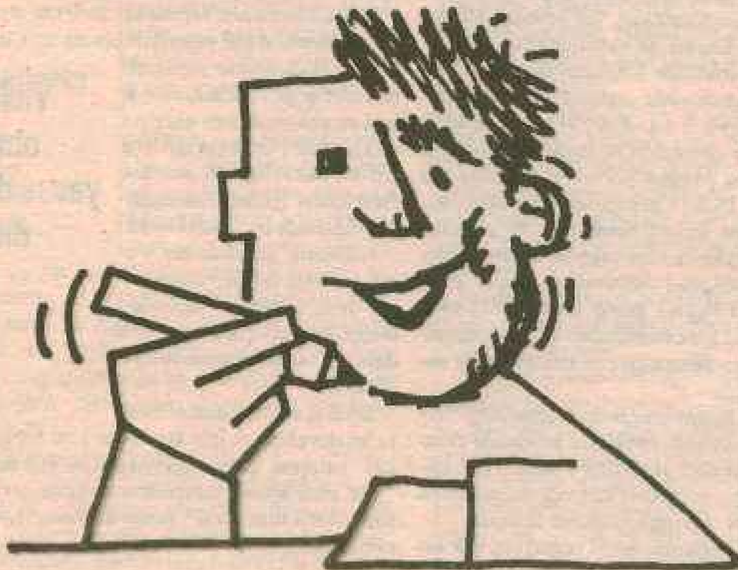
Sosyalizme ve sosyalizmin insanlığın geleceğinin geri dönülmez ilk adımı olduğuna kafası, bilgisi ve hele de yüreğiyle inanmış, bu uğurda ömrünü, her şeyini sakınmadan, esirgemeden vermiş yüzmilyonlarca insan, şimdi bir kasırganın ortasında, yepyeni bir dünyanın ve değerlerin eşiğinde, inançlarıyla, bilgileriyle, geçmişleriyle ve tarihle, trajik ve acılı da olsa, çok insanca ve umutlarla yüklü bir hesaplaşmanın içindeler. Böyle bir hesaplaşmaya girişmemiş olanlar, şu güneşin altında değişen bir şey olmadığını, her şeyin biraz makyaj yapılmış eski söylem ve eylemle, on yıl, elli yıl, yüzyıl öncesi gibi sürüp gideceğini sananlar, şu günlerde bana, gözünü, kulağını, ağzını kapamış üç maymun heykelini hatırlatıyorlar.

□ □ □

Büyük ve tarihsel bir sorgulamanın kaçınılmaz sonucu olan yeni arayışların en yakıcı günlerindeyiz. Bu arayış, tüm sosyalist kuşağımız için aynı zamanda bir kimlik arayışıdır da. Kendimizi, geçmişimizi, doğrularımızı, insanca güzel değerlerimizi, insan hayatına anlamını veren amaçlarımızı, her şeyiyle, yanılgılarımızla birlikte tüm tarihimizi inkâr etmeden; onlarla bütünleşerek, zenginleşerek; kurtuluşu inkârda ve kaçışta değil, özümsemede, kavramada, yeni arayışlarda ve yeni uyumlarda görerek yeni kimliğimizi bulma ve ortaya koyma arayışı... Türkiyeli sosyalistlerin, Marksistlerin ve baskısız, zulümsüz; sınıfsız sömürüsüz; devletsiz, egemensiz; sınırsız, ayrımsız; barış içinde, adil ve güzel bir dünya kurmak için bu dünyayı değiştirmenin gereğine inanan tüm insanlarımızın, bu arayışın dışında kalmaları düşünülemez.

Hâlâ büyük ölçüde kendi içinde kapalı ve kendine dönük bir ülke olan, günlük yaşam savaşımının ağır bastığı, baskının, zulmün, sömürünün, yoksulluğun, hoşgörüsüzlüğün, her türden bağnazlığın kol gezdiği Türkiye'den, dünyayı kasıp kavuran fırtınanın ve yaklaşan yeni bir çağın gürültüsü geç ve az duyulsa da, büyük tarihsel sarsıntının ve arayışın Türkiye'yi de dalgalarının önüne katmaması ne mümkün! Olanı ve oluşanı kavramadan geleceğe yürümek ne mümkün! Dünün söyleminde ve eyleminde kalarak dünyayı değiştirmek, yani **devrimci olmak** ne mümkün!

Dünyada ve Türkiye'de yeni bir dönemin eşiğindeyiz. Tarih yine çağ değiştirecek. Yeni dönemin yeni sorularından, bu sorulara cevap aramaktan, eski cevapların yetersiz kaldığı yerde kaçınılmaz olarak başlayan arayıştan korkmamalıyız. Bu dünyanın mümkün dünyaların en iyisi olduğunu ilan eden; kapitalizmin insanlık tarihinin vardığı en son ve mükemmel nokta olduğunu bir sarhoş narası gibi haykıran eski dünyanın bezirganlarından değilsek eğer, bizi geçmişimize bağlayan, geçmişimizden ve kendimizden kopmadan yeniyi yakalamamızı sağlayacak olan cevabın, **dünyayı değiştirmek anlamında devrimci bir kimlik** edinmek olduğunu düşünüyorum. Daha önceki yazıda bıraktığım yerden sürdürecek olursam, yeni bir devrimci kimlik kazan-

mak; yüzyıl önce, 70 yıl önce ne kadar özgür ve devrimciysek, o kadar özgür, her türlü bağnazlıktan o kadar uzak ve devrimci olmak zorundayız. Kişi olarak, kendimizi inkârdan, umutsuzluk ve nihilizme düşmekten kurtulmanın; özgür birey olmaya çabalarken tam zıddı olan kendine dönük bireyciler olmaktan kaçınabilmenin; genel ve tarihsel olarak da, dünyayı güzele doğru değiştirme savaşımının içinde yeralmanın ön şartı bu yeni kimliği edinebilmemizdir.

Dünya hiç bu kadar altüst, ama değişmeye, gelişmeye, yeni patlamalara hiç bu kadar gebe olmadı. "Reel sosyalizm" deneyiminin vardığı noktada ve çözülmede, kapitalizmin alternatifsiz olduğunu kanıtlayan bir **restorasyon** değil de yarının toplumuna, yarının dünyasına doğru bir arayış görüyorsak, günümüzü ve yaklaşan "yeni"yi tüm çelişkileriyle kavramamız ve karşılamaya hazır olmamız gerek. Tarihi ve insanlığı olduğu kadar kendimizi de doyuracak kimliğimizi, etik değerlerimizi ve bunların toplamından başka bir şey olmayan "hayatımızın anlamı"nı ancak burada bulabiliriz.

Günümüzde, tek çelişkili değil birbirine indirgenemeyecek nitelik ve özde çok çelişkili bir dünyada yaşadığımızı; dünyayı gerçekten değiştirmenin yolunun, hiçbiri ötekinin önüne geçirilemeyecek farklı niteliklerdeki çelişkilerin tümünün çözümünden geçtiğini düşünüyorum. Bizler, özellikle de ortodoks Marksist gelenekten gelenler, geçmişte, emek-sermaye (daha genel olarak ekonomik anlamda sömüren-sömürülen) çelişkisini, diğer tüm çelişkilerin, tüm sorunların çözümünün kendisine bağlı olduğu "temel çelişki" olarak kavradık. Bugün varılan noktada, bu tek boyutluluğun böyle bir indirgemeciliğin büyük payı olduğu görüşündeyim.

Cinsler çelişkisini, yani kadın-erkek çelişkisini düşünüyorum örneğin: İtiraf edeyim ki, bu çelişkinin özünü ve özgünlüğünü kavrayabilmem için, emek-sermaye çelişkisinin çözümünün, belki de insan toplumunun bu en eski çelişkisini çözmeye yetmediğini görmem gerekti. O zaman bu çelişkinin kendi başına bağımsız varlığı, diğerlerini önceleyen tarihselliği, genel egemenlik ilişkileriyle bağı daha duru olarak ortaya çıktı. Günümüzdeki karmaşık gelişmelerin sonucunda, özellikle gelişmiş ülkelerde ve kapitalist dünyada güçlenen bağımsız kadın hareketi, cinsler çelişkisini, görmek isteyen istemeyen tüm gözlere batırmayı başardı. Dünyayı gerçekten değiştirip yeni dunyayı kurmak için gerekli olan, bu çelişkinin çözümünün, 100 yılın gelişim ve değişimlerini hesaba katmayan; sadece lafzına indirgenmiş, dondurulmuş, şematikleştirilmiş bir "Marksist devrim teorisi"yle mümkün olabileceğini düşünmüyorum. Ama, çağımıza damgasını vuran en önemli çelişkilerden biri olan pek çok baskının, zulmün, acının ve çağdaş sömürünün kaynağı emek-sermaye çelişkisinin çözümü ile çeliştiğini ve karşı karşıya konması gerektiğini de hiç düşünmüyorum.

Bunun gibi endüstrileşme ve teknolojik gelişmenin sonucu olarak ortaya çıkan; yarım yüzyıl öncesine kadar kendini böylesine güçlü şekilde duyurmayan, bu kadar dramatik de olmayan ekolojik sorunların, yani **insan-doğa** veya onun öteki yüzü **endüstriyel uygarlık-insan çelişkisinin** de, global çözümü emek-sermaye çelişkisinin çözümüne indirgeyen bir anlayışla çözülebileceğine, -yaşadığımız deneylerin ve tarihin ışığında bakıldığında- ihtimal vermiyorum. İnsan amacından uzaklaşmış (bu yönüyle de asıl kapitalizmden kaynaklanan) bir endüstrileşme ve teknolojik gelişmenin kaçınılmaz sonucu olan **ekolojik** sorunların, hatta ekolojik felaket tehditlerinin, günümüzde tüm insanlığı ilgilendiren farklı, özgün yapıda bir çelişkiden kaynaklandığını görüyorum. Çözümü artık, "sosyalizmi kurarız, tüm sorunlar hallolur" kolaycılığında bulamıyorum. Doğanın tahribinde en büyük pay kuşkusuz kapitalizmin olmakla birlikte, endüstriyalizmin sistemler üstü yanını görmemiz gerektiği düşüncesindeyim.

Adına ister **zengin ülkeler-yoksul ülkeler**, ister **Güney-Kuzey çelişkisi**, isterse de başka bir şey diyelim, bir yanda insanların gerçek anlamda açlıktan öldükleri, öte yanda kedilerin köpeklerin albenili, bol reklamlı kutular arasından mama seçtikleri bir dünyada; bir yanda yuva çocuklarının bilgisayarlarla tanıştıkları, öte yanda milyonlarca insanın okur yazar olmadıkları, kendi küçük köylerinden başka bir dünya tanımadıkları bir dünyada; bir yanda çağın en ileri sağlık hizmetlerinden yararlanılabildiği, öte yanda bebelerin, çocukların sokak köşelerinde öldükleri bir dünyada, bu dev çelişkinin çözümü sağlanmadıkça dünya yeni bir dünya olabilir mi, diye soruyorum kendi kendime.

Irklar ve uluslar arasındaki son gelişmeler sırasında, şiddetinden hiçbir şey kaybetmediğini acı bir şekilde gördüğümüz keskin çelişkinin, kapitalist üretim ilişkilerine son vermekle kendiliğinden çözülemeyeceğini; sömürülü toplumların bir yan ürünü olarak sürekli besleneceğini; yanlışı doğrusuyla, yetmiş yıllık sosyalizm deneyimin bile çelişkileri sönümlendireceğine veya çözeceğine alevlendirdiğini görmemiz için, halkların ve ırkların birbirlerini daha fazla boğazlamalarını beklemeye ihtiyacımız yok.

Emek-sermaye çelişkisinin aralarından bir tanesi olduğu çok çelişkili bir dünyada yaşadığımızı, üstelik çelişkilerin yumuşama bir yana, yirmibirinci yüzyıla geçilirken olağanüstü keskinleştiğini ve çözüm beklediğini; başka türlü söyleyecek olursam, dünyayı değiştirme işimizin olağanüstü karmaşıklaştığını ve acilleştiğini düşünüyorum. Farklı çelişkiler zaman ve yere göre farklı öncelikler kazanıyor kuşkusuz. Emek-sermaye çelişkisinin tüm diğerlerinin önüne geçtiği, diğerlerinin çözümünün kilidinin onda görüldüğü bölgeler, ülkeler yanında, insan-doğa çelişkisinin, ya da endüstriyalizm- (uygarlık) insan çelişkisinin öne çıktığı bölgeler, ülkeler var. Dünyanın bir köşesinde, toplumsal kurtuluşa giden yolun önündeki en büyük engel ırksal veya ulusal boyundurukken bir başka köşesinde endüstriyalizm-doğa-insan çelişkileri ağırlık kazanıyor. Kimi yerlerde farklı çelişkiler birbiri içine girift şekilde girmiş olarak eş zamanlı bir çözüm beklerken, bir başka yerde birinin çözümü diğerinin çözümüyle çelişebiliyor. Ve bizler, birey olarak hangi toplumda, nasıl bir çevrede yaşıyorsak, kimlik arayışımız sırasında ve dünyayı değiştirme proje ve savaşımımızda, oradaki çelişkilerden etkileniyoruz. Düşüncelerimiz ve **kimliğimiz**, çevremizde öne çıkan çelişkilere göre biçimleniyor. Bu hem doğal, hem de kaçınılmaz. Ama eğer kendimize "devrimci" diyorsak ve devrimciliği içi boşaltılmış kuru bir lafın ötesinde, şu haksızlıklar, baskılar, sınırlar, yoksulluklar, eşitsizlikler, sömürü, savaş **dünyasını değiştirmek** olarak kavrıyorsak, yeni dünyayı kurabilmek için gerekli tüm çözümleri birlikte düşünmek, hiçbirini diğerinin karşısına koymadan, tümünü kavramak, benimsemek, kucaklamak zorundayız. Yirmibirinci yüzyılın eşiğindeki dünyamızı, tarihi ve geleceğiyle bu genişlikte düşünüp kavrarsak, aynı amaca, yani dünyayı değiştirmeye yönelenlerin aralarındaki, bir yüzyıl öncesine ait ayrılıkların aşılabilmesinin yolu da açılır.

Dünyada olsun Türkiye'de olsun, kimlik bunalımından kurtulmanın ve tutarlılığın yolu, taş gibi donup kalmaktan veya diğer uçta, inkârdan değil, toplumu ve dünyayı tüm somutluğu ve çeşitliliği içinde, getirdiği yeni ilişkiler ve çelişkilerle birlikte kavrayıp, hepsinin çözümüne talip ve aday olmaktan geçiyor. Böyle bir bakışın, solda slogancı ve hayatın gerçeklerinden uzak düşünce ve söylemlerin hâlâ tüm gücüyle egemen olduğu Türkiye'de, güçleri bölen kimi yapay ayrımların aşılmasına da katkı getireceğini düşünüyorum. Çok çelişkili bir dünyayı, hangi çelişkinin çözümüyle olursa olsun değiştirmeye yönelen, hangi türden olursa olsun tüm sömürü ve egemenlik ilişkilerini kaldırmak için savaş veren her kişiyi, çevreyi, örgütü, hareketi, düşünceyi devrimci buluyorum. Dünyada ve Türkiye'de, hayat dolu, kıpır kıpır, kitlelerden gelen ve onları harekete geçiren; egemensiz, baskısız, sınıfsız, sömürüsüz, adil ve güzel bir dünyaya doğru yürüyen uzlaşmasız ve savaşkan yeni bir alternatifin doğmasına içi kof, suni ayrımlar engel olmamalı. Bunu başarabilmenin ilk adımı, her alanda yerel girişimler, hareketler temeline dayanan, çok çeşitli, çok renkli, çok geniş koordinasyonlar olamaz mı? Çeşitli -ve farklı- çelişkilerin çözümünü başa almış çeşitli örgütlenmelerin ve bu örgütlenmelerin her birinin içinde de çeşitli grupların kendi kimliklerini isterlerse sonuna kadar koruyacakları, bugüne kadar tanımadığımız, denemediğimiz bir yapının -önce böyle bir anlayışın- oluşturulabilmesi, ilk bakışta biraz hayalci de görünse denenemez mi?

Türkiye'de solun toparlanma, partileşme, var olma ve kimliğini bulma sancıları çektiği şu günlerde, konuya bir de bu yönden bakamaz mıyız? Biraz daha geniş ve geleceğe dönük düşünüp, yepyeni bir şeylere başlayamaz mıyız?

Belki biraz hayalciyim. Ama geleceğin gerçeğinin ipuçları biraz da hayallerimizde değil midir! ■

Dünya hiç bu kadar altüst, ama değişmeye, gelişmeye, yeni patlamalara hiç bu kadar gebe olmadı. "Reel sosyalizm" deneyiminin vardığı noktada ve çözülmede kapitalizmin alternatifsiz olduğunu kanıtlayan bir restorasyon değil de, yarının dünyasına doğru bir arayış görüyorsak, günümüzü ve yaklaşan "yeni"yi tüm çelişkileriyle kavramamız gerek.

YENİLENEN DÜNYADA ÇEVRE SORUNLARINA BAKIŞIN GELECEĞİ

İnsanlık tarihinde çevresine, atmosferiyle birlikte gezegenimize ve kendi türünün geleceğine, bizim kuşaklarımız kadar geniş çaplı zarar veren kuşaklar görülmemiştir.

Çevre, son on yılların en çok sözü edilen, en çok tartışılan kavramlarından biri. "Moda" olan, her kesimin, her görüşün, bir biçimde kendi bakış açısına veya sistematiğine eklemlemeyi gerekli gördüğü bir konu. Bazen, moda olduğu için, bazen, gereğine gerçekten inanıldığı için, bütün politik tutumların bu alandaki yaklaşımlarını, politikalarını açıklaması bekleniyor. Aynı, "istihdam" veya "sosyal güvenlik" veya "kültür" gibi, rutin olarak görüş açıklanması beklenilen bir alan oldu artık çevre de... Diğer bir deyişle, "çevre"nin bir sorun alanı olduğu, artık yaygın kabul görmüş durumda. "Böyle bir sorun yok!" diyen kalmadı. Zaten denilebilmesine imkân da yok... Bu nedenle, artık herkesin, her sınıfın, her kesimin, her ideolojinin "çevreci" olmasına şaşırmamak gerekiyor. "Çevrecilik" artık sadece kendini "çevreci" olarak görenlerin "oyun alanı" değil. Bu düşüncenin ayna görüntüsü de, belki şöyle ifade edilebilir: Kapitalistler de, sosyalistler de, apolitikler ve radikaller de, anarşistler de, Müslümanlar da, milliyetçiler de, gündelik yaşamın dışına çıkmayanlar da, artık "çevreci". Zaten, sorun artık bu noktada başlıyor: Çevre için önerilenler nedir? Ne kadar geçerli? Ne kadar uygulanıyor veya uygulanabilir? Çevre ile ilgili politikaların nitelikleri ne olmalıdır? Bu politikaları kim belirleyecek? Nasıl belirleyecek? Uygulanan ve uygulanmayanlarla ilgili denetimler nasıl yapılacak? Kim yapacak? Uygulamalar nasıl yeniden dönüştürülecek?

Doğayı bir "serbest mal" gibi görüp fiyatlandırılmamış bir faktör olarak kullanmak isteyen işletmecilik anlayışına karşı, toplumsal-çevresel çıkarları koruyan ve gözeten bir anlayışla, daha iyi yaşanılacak bir çevreyi yaratmanın toplumsal pratikleri gerçekleştirilmelidir.

Dünyanın her ülkesinde, her yöresinde her topluluk düzeyinde ayrı ayrı yanıtlanması gereken sorular bunlar. İş bu kadarla da bitmiyor. Büyük ölçekli sorunlar ortaya çıktıkça (ki bunların sayısı giderek artıyor: Okyanusların kirlenmesinden, ozon tabakasındaki incelmeye kadar...) çeşitli politikalar arasındaki ilişkilendirme mekanizmaları ve bütünleştirme süreçleri de önem kazanıyor.

Çevre sorunları, bir kişiden ya da küçük bir çıkar grubundan kaynaklanıp yine küçük gruba veya çok büyük bir kitleye yönelebilir. Ama, çok sayıda kişiden kaynaklanıp yine çok veya az sayıda kişiye de yönelebilir. Çevre sorunlarının algılanma biçiminde, bir süre, daha çok birinci tür ön planda oldu. Diğer bir deyişle, bu sorundan kapitalizmi sorumlu tuttuk. Sorunun varlığı, karşı çıkış biçimleri alternatifler üzerindeki tartışmalar da giderek alevleniyor ve çevreci örgütlenme ve eylemler güç kazanıyordu. Sosyalist ülkelerden, bu doğrultuda hiç ses çıkmaması veya çıkan seslerin azlığı, sosyalizmin özündeki "toplumun yararına olma, toplumsal çıkarları en üst düzeyde gözetme anlayışının" düşünce planında oluşturduğu temel üzerinde değerlendiriliyordu. Sosyalist sistemin, kendi içsel mantığı gereği toplumun yararına olmayan sonuçlar verebilecek uygulamalar yapmasını, çevre sorunlarına neden olabilecek süreçlerin ortaya çıkmasına izin vermesini düşünmek bile anlamsız geliyor, "olmayanla meşgul olmak" gibi görünüyordu.

Oysa, sanayileşmenin var olduğu kentleşmiş ve sanayileşmiş bir toplumun enerji gereksinmesini karşılamak durumunda olan bir toplumda, sorunun ortaya çıkmaması veya kabul edilebilir düzeylere indirgenmiş olması, bu doğrultuda sonuç verecek teknik ve ekonomik araçların geliştirilmesine bağlıdır. Sosyalist ülkelerdeki son yılların gelişmelerini (hatta bu tarihi, Çernobil'deki tarihin en geniş kapsamlı ve büyük kazasına kadar geri götürebiliriz.) gözden geçirdiğimizde, bu konuda geliştirilen araçların pek fazla olmadığı (olsaydı tartışmaya açılmış olurdu varsayımıyla) ve çevresel faktörlerdeki kötüleşmeye karşın toplumsal bir muhalefetin yükselmediği görülüyor.

Çevre faktörüne Batı toplumları nasıl baktı?

Kapitalist ekonomi kuramında doğa, üretim fonksiyonunda emek, sermaye, teknoloji gibi, üretim faktörlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Ve böyle kabul edildiği sü-

▲ *Bugün ozon tabakası, ya yarın? Büyük bir hızla yaklaşan ekolojik krizin farkında mıyız?*

rece, yenilenebilir olmayışı, tüketilmesi ve sömürülmesi dikkate alınmamaktadır. Asıl önemli olan, sermaye birikim sürecinin güçlenmesidir. Kararlar firma ölçeğinde verilmekte, atomize olmuş tüketici talebi de, bireysel tatminlere göre belirlenmektedir. Bu işleyişte pazara dışardan yapılan müdahalelerin minimumda tutulması gerekmektedir. Yatırım kararları, yapılan harcamalarla elde edilecek gelirin karşılaştırılmasıyla elde edilmekte ve nakit veya değişken sermaye yatırımlarının, mümkün olan en alt düzeyde tutulması gerekmektedir. Çevre, bu hesaplamalara, yapılması gereken ek bir yatırım harcaması olarak girmektedir. Doğaya verilen zarar veya yaratılan negatif dışsallıklar, kamusal çıkarlarını güçlü bir biçimde savunabilen toplumlarda, bu zararı yaratan tarafından tazmin edilmekte; ancak bu, ara bir maliyet faktörü olduğundan, sonuçta tüketiciye yansıtılmaktadır. Yani egemen olan anlayış bu ekonomik işleyiş içinde, doğal kaynakların korunması ve geri dönülmeyecek bir biçimde tüketilmemesi veya tahrip edilmemesi ile ilgili olmaktan çok, önce negatif bir dışsallığın yaratılması, sonra da bunun azaltılması veya sınırlanması için yapılacak yatırımların, ekonomik hesaplamalarda, kamusal bir düzenleme olarak, bütün firmalarca göz önünde tutulmasını sağlamak doğrultusundadır. Bu sistemin çalışması da, sürekli etkili olan bir kamuoyu baskısına bağlıdır. Batı toplumlarındaki protestoların, çevreci baskı gruplarının hızla çoğalmasının nedeni de, budur.

Sosyalist ülkelerin ekonomik işleyişinde çevrenin yeri

Planlı ekonomilerde üretim ve toplumsal hizmetler, "aşağıdan-yukarı" ve "yukarıdan aşağı" işleyen mekanizmalara göre hedeflerini belirledi ve gerçekleşti. Ancak bu süreçte, "yukarıdan-aşağı" belirleniş, her zaman daha güçlü olan ve merkezi planlama, üretim kararlarını, yerel-çevresel faktörleri göz önünde tutmadan yönlendirdi. Planlama, temelde, son derece karmaşık bir ekonomik işleyişin maddi-bilançolarını çıkartmak ve büyüme hedeflerine göre girdi-çıktı ilişkilerinin, dengelerini gerçekleştirmek işlevini yerine getiriyordu. Önemli olan, maddi dengelerin, büyüyen üretim hedeflerine göre sağlanması ve hizmet standartlarının mümkün olduğunca yükseltilmesiydi. Doğanın tüketilmesi ve çevreye verilen zararların azaltılması sorunları ise, planlamada egemen olan büyümeci ideoloji tarafından, önemsenmedi. Aşağıdan-yukarı belirlemenin güçsüzlüğü ve çevrelerine sahip çıkmak isteyenlerin yerel inisiyatiflerine dayanmaması da, planlamada çevre açısından beliren olumsuzluğu tamamlayan halka oldu. (Ancak son yıllarda, ekolojik dengelerin bozulmasına karşı, Çekoslovakya, Macaristan, Demokratik Almanya, Bulgaristan-Ekoglasnost- ve Sovyetler Birliği'nde güçlü çevreci örgütlenmelerin ortaya çıkmakta olduğu duyuluyor.)

Yaklaşan ekolojik kriz

Gezegenimizin, son 200 yıl içinde, insanlık tarihinin hiçbir döneminde görülmediği kadar hızla bir ekolojik krize doğru yaklaşmakta olduğu biliniyor. Gelişmekte olan yeni toplumsal düzende, özellikle, sosyalist ülkelerin ekonomik-toplumsal düzenlerinde hızlı ve radikal dönüşümler yaşanır ve Batılı kapitalist ekonomiler de yeni duruma göre kendi iç dinamikleriyle gelişirken, kuzey yarım kürede veya sanayileşmiş ülkeler bakımından, çevre sorunlarına bakışta, ne tür yönelimler olabilir/olmalıdır sorusu önem kazanıyor. Ekolojik krizin giderek gündemde daha ön sıralara geçmesi, uzun vadeli olarak geleceğe yönelik bir perspektifin hazırlanmasını, yeni bir politika ve politikacılık anlayışını ve ekonomik kararların alınmasında yeni yaklaşımları ve yeni kriterleri gerekli kılmaktadır. "Sanayileşmiş dünya" diyebileceğimiz daha genel bir kategori içinde yer almakta olan sosyalist ülkelerdeki toplumsal, ekonomik, yönetimsel gelişmeler çok kaba bir gözlemle;

▶ pazar kurallarının veya kârlılık motifinin daha fazla geçerli olacağı,

▶ daha adem-i merkeziyetçi,

▶ daha geniş katılımcı ve çoğulcu bir yapıya doğru yönelime işaret etmektedir.

Bu durumda, sanayileşmiş ülkelerde (sosyalist veya kapitalist), bundan sonra, çevre sorunlarına bakarken kullanılacak araçların niteliklerі ve kriterler neler olacaktır sorusu, üzerinde durulmaya değer bir sorudur. Bunlardan bazıları, sosyalist ülkelerde geliştirilmiş araçlar, kavramlar, işleyiş mekanizmaları olurken, diğer bir kısmı da, pazar ekonomisinin geliştirdikleri olabilir.

Örneğin, planlama araçlarının kullanımına ve geliştirilmesine sosyalist birikim katkıda bulunurken, kararların adem-i merkezileştirilmesi, küçük topluluk birimlerinin yaşam çevreleri ve yaşam biçimleri üzerindeki karar haklarına egemenliklerini geliştirmesi ve bunu kirletici kaynaklara ve doğayı tüketen işletmelere karşı mücadele biçimlerine dönüştürmesi konularına da, kapitalist sistemde yaşayan toplumların birikimi katkıda bulunacaktır.

İnsanlık tarihinde, çevresine, atmosferiyle birlikte gezegenimize ve kendi türünün geleceğine, bizim kuşaklarımız kadar geniş çaplı ve tek yönlü zarar veren kuşaklar görülmemiştir. Bu yüzyılda yaşayan kuşaklar (eğer bundan sonra, daha büyük ekolojik zararlar yaratmayacaksak) gelecek kuşaklar, "kendi türünün geleceğine en büyük zararları veren, en bencil doğa ve doğal kaynak yok edicisi" olarak niteleyebilirler. Bunu istemiyorsak, yapılması gereken ekolojik planlamanın özelliklerini, çok kaba olarak şöyle belirleyebiliriz:

▶ Çok geniş kapsamlı/global olmak. Yerküreyi atmosferiyle birlikte ele almak ve ekolojik dengeleri çok boyutlu olarak gözetebilecek bir yapıda olmak. Ulusal sınırlar, siyasi nüfuz alanları değil, ekolojik sorunların gerektirdikleri kapsam konusunda belirleyici olmalıdır. (Çok geniş kapsam ve çok boyutluluk kuşkusuz, öngörü-hesaplama-planlama teknikleri açısından uzmanlaşma ve merkezileşmeye yol açacaktır.)

▶ Planlama çok uzun vadeli bir perspektif için yapılmalıdır. Gelecek yüzyıllarla ilgili olarak, tükenmekte olan kaynakların rezervleri, canlı türleri vb. bakımından koruma çabaları, böylesi bir perspektife dayanmalıdır. Şimdiki kuşakların, böylesine uzun vadeli amaçlar için fedakârlıkta bulunabilmesi, bir tür olarak, insanın, kendisini böyle bir perspektifte görebilmesine bağlıdır. Planlamanın bir etkisi de, inandırıcı bir biçimde ve bilimsel öngörülere dayanarak, kamuoyunun oluşturulması olacaktır.

Ancak, böylesi global ve uzun vadeli planlamanın yaratacağı aşırı merkezileşme ve bürokratikleşme tehlikesine karşı, adem-i merkezileştirici önlemlerin de alınması gerekmektedir:

▶ Planlama, çok sayıda yerel birimin işbirliğine dayanmalıdır. Yerel birimler de kendi yörelerinde oluşmuş otonom inisiyatif gruplarıyla organik ilişkiler içinde bulunmalıdır. Adeta, her biri federatif bir sistem olan yerel birimler, bir taraftan, doğayı bir "serbest mal" gibi görüp sonsuza kadar tüketilecek fiyatlandırılmamış bir faktör olarak kullanmak isteyen işletmecilik anlayışına karşı, toplumsal-çevresel çıkarları koruyan ve gözeten bir anlayışla karar odaklarını denetim altında tutmaya çalışacak, diğer taraftan, daha iyi yaşanılacak bir çevreyi yaratmanın toplumsal pratiklerini gerçekleştirebilecektir. Bu yaratıcı yerel çabalar, global ekolojik planın uzantıları olmaktan çok, onun yapı taşları olmalıdır. Bu durumda planı, öngörülerin yapılması, seçenek stratejilerin geliştirilmesi, belirli senaryolara göre kazanç ya da kayıpların hesaplanabilmesi aracı olarak görmek, daha yerinde olacaktır. Ancak, çevresel koşullardaki kötüleşmenin sınırlandırılması, ekolojik krizin ertelenmesi veya riskinin azaltılması, bulunması, kuşkusuz, tabandaki toplumsal hareketliliğin etkinliğine, sürekliliğine ve "politika yapılan bir platform" olarak önerdiği programların niteliklerine bağlı olacaktır. Bunun dışında, çözüm olarak sunulan hiçbir sihirli formül, bugünün koşullarında, inandırıcı olmayacaktır. Gerçekte, geleceğin çevresini hazırlarken daha sık kullanacağımız kavram, "çözüm" değil, "sürekli mücadele" olacaktır. ■

▲ *"Çöp" patlaması. Biriken çöpler metan gazı üretiyor. Bundan habersiz, hepimiz kendi çöplüğümüzde, yarının korkunç tehlikeli gaz patlamalarını biriktiriyoruz.*

Çevresel koşullardaki kötüleşmenin sınırlandırılması, ekolojik krizin ertelenmesi ve azaltılması tabandaki toplumsal hareketliliğin etkinliğine, sürekliliğine ve önerilen programların niteliğine bağlı olacaktır.

ŞERİAT ÖNCESİ ERKEK

Babaerkil toplumlardan önce varolan anaerkil toplumların, barışçı ve eşitlikçi olduğuna inanmıyorum. Anaerkil toplumlar da haksızlığı ve şiddeti içeriyordu. Babaerkil toplum anaerkil topluma tepki olarak oluştu.

eriat ve Kadın adlı değerli incelemesinde Prof. İlhan Arsel, diğer tektanrılı dinlerin, özellikle Yahudiliğin de kadını aşağıladığını ancak başka hiçbir dinin bu konuda Şeriat sistemini aşamadığını, belirtir. (Kaynak Yayınları, 1988, s. 51) Bir başka deyişle kadın, yalnız İslam'da değil, diğer tektanrılı dinlerde de, ikinci sınıf, "insanla mal arasında, insandan çok mala yakın bir varlık" olarak görülmüş. Şeriat sistemi bu konuda daha ileri gitmiş. Ama, kadın konusunda Hz. Muhammed'in düşüncesi, diğer tektanrılı dinlerin kurucularının düşüncesiyle aynı doğrultuda.

Örneğin, kadının başının örtülmesi konusunda, İncil'de, İsa'dan sonra Hıristiyanlığı yayan kişi olarak bilinen Pavlus'un şu sözleri yeralır: "...her erkeğin başı Mesih (İsa), ve kadının başı erkek ve Mesih'in (İsa'nın) başı Allahtır... başı örtüsüz olarak dua eden... her kadın, başını küçük düşürür; çünkü traş edilmiş olmakla bir ve aynı şeydir. Çünkü eğer kadın örtünmüyorsa, saçı da kesilsin; ... Siz kendi nefsinizde hükmedin; kadının örtüsüz Allaha dua etmesi yakışır mı?" (Korintoslular'a 1. Mektup, 11. Bab 3, 5, 6, 13)

Şeriat öncesi Arap ailesi anaerkildi. Haz. Muhammed'in ölümünden sonra Ali'nin halifeliği konusunda çıkan tartışmanın da, anaerkil gelenekle babaerkil geleneğin çatışmasından kaynaklandığı düşünülebilir.

Ve, kadının erkeğin yönetiminde olması konusunda, İncil'de, yine Pavlus'un şu sözleri yeralır: "Ey kadınlar, kendi kocalarınıza rabbe tabi olur gibi tabi olun. Çünkü bedenin kurtarıcısı Mesih (İsa) kilisenin başı olduğu gibi, erkek de kadının başıdır. Fakat kilise Mesih'e (İsa'ya) tabi olduğu gibi kadınlar da böylece her şeyde kocalarına tabi olsunlar." (Efesoslular'a Mektup, 5. Bab, 22, 23, 24)

Yukarıdaki alıntılar, İncil'in İsa'nın yaşamını ve öğretilerini kapsayan "Yeni Ahit" bölümünden. İncil'in, Hıristiyanlık öncesi tektanrılı dinlerin öğretilerinin yeraldığı "Eski Ahit" bölümünde, kadınlar konusunda daha korkunç yaklaşımlar sergilenir.

Örneğin, Tevrat'ın Tesniye Kitabı 22. Bap'ta, evlendiğinde bakire olmayan kadının taşlanarak öldürülmesi gerektiği ve evli bir kadınla zina yapan erkeğin ve (doğal olarak!) kadının da aynı biçimde öldürülmeleri gerektiği; yine Tesniye Kitabı 23. Bap'ta da, bir erkeğin, karısını boşaması için, ("boşsun" anlamında) bir yazı yazmasının yeterli olduğu anlatılır.

Yine Tevrat'ın Hakimler Kitabı 19. Bap'ta, şu öykü anlatılır: Evinde yüksek sınıftan bir konuk ağırlayan bir baba, konuğunu tehdit eden serseri güruhunu oyalamak ve sakinleştirmek amacıyla, konuğunun cariyesiyle birlikte kendi "ere varmamış" (bakire) kızını, bu güruha teklif eder ve "onları (kendi kızıyla cariye!) alçaltın, ve gözünüzde iyi olanı onlara yapın; fakat bu adama böyle bir alçaklık etmeyin," der. Yani, soylu erkek konuğu korumak amacıyla onun cariyesi ve evsahibinin (bir mal olarak kabul edildiği anlaşılan) kendi öz kızı, gözden çıkartılır. Kapının önünde toplananlar da, zavallı cariyeyi, şafak sökene dek alakoyarlar. Bu arada ona, (kendi) "gözlerinde iyi olanı" yapmaktan geri durmazlar. Bunu, cariyenin salıverildikten sonra, efendisinin kapısının önüne ancak "sürünerek" gelebilecek durumda olmasından anlarız. Cariye, bu kez, gün ağarıncaya dek, kapının önünde beklemek zorundadır. Çünkü, kapıyı vurup efendisini uyandırması, onu rahatsız etmesi, sözkonusu değildir. Efendisi, sabahleyin nihayet uyanıp evin kapısını açtığında, zavallı cariyesinin ölüsüyle karşılaşır. Cariyenin ölüsü bile efendisinin malı olduğuna göre, geride bırakılamaz ve efendisi, onu, eşeğinin terkisine yükleyip, götürür. (Serseri güruhuna cariyeyle birlikte teklif edilen evin kızının başına gelenler, öyküde anlatılmaz.)

Tevrat'ta nakledilen başka öykülerden, yukardaki öyküde sözü geçen evsahibinin davranış biçiminin, Hıristiyanlık öncesi tektanrılı toplumlarda oldukça yaygın olduğu anlaşılır. Tekvin Kitabı 19. Bap'ta, evinde iki konuk ağırlayan Lut'un, "ere varmamış" iki kızını, yine "gözlerinde iyi olanı" yapmaları için, konuklarını tehdit eden kent halkına teklif ettiği anlatılır. Aslında birer melek olan konukları, bu davranışından ötürü Lut'u ödüllendirirler (ve ona Sodom'dan kaçmasını salık verirler). Kilise derslerinde bu öykü, bugün de, "yüksek ahlak örneği" olarak yinelenir.

Şeriat öncesinde

Prof. İlhan Arsel, Şeriat öncesi Arap toplumunda kadının, onurlu ve saygın bir yerinin olduğunu anlatıyor. (bkz. age. s. 31-36) Bunun, Hz. Muhammed'in ilk eşi Hatice'nin, ticaretle uğraşan, zengin ve saygın bir kişi olmasından da anlıyoruz. Bilindiği gibi, Hz. Muhammed, Hatice'nin kervanlarında çalışıyordu. Prof. İlhan Arsel'e göre Şeriat öncesi Arap toplumunda kadın giyim kuşamında, dilediği işi ve eşi seçmekte özgürdü.

Prof. İlhan Arsel'in yapıtında yeterince vurgulanmayan bir gerçek var. Şeriat öncesi Arap toplumunda kadının konumu yalnız "onurlu ve saygın" değil, aynı zamanda **üstündü** de.

Örneğin, Şeriat öncesi dönemde Arap kadınlarına tanınan "dilediği an kocasını boşama hakkının" (**a.g.e.** s. 33) erkeklere de tanınıp tanınmadığını bilmiyoruz. Oysa, Şeriat öncesi Arap toplumunda çok kocalı ailenin (**polyandri**) yaygın olduğunu biliyoruz. Erkekler, karılarının kabilelerinde yaşarlardı. Boşanma işlemini kadınlar başlatırdı. Kadın, çadırını üç gece üstüste doğu yönüne çevirirse, kocası kovulmuş sayılırdı ve bir daha karısının yanına girmezdi. (Barbara Walker, **Women's Encyclopaedia of Myths and Secrets**, Harper and Row, 1983, s.51)

Şeriat öncesi Arap ailesi anaerkildi. Çocuklar, annelerinin ailesinin yanında kalırlardı. Biyolojik anlamda anne-babalık, o denli önemli değildi. (Barbara Walker, a.g.e.)

Şeriat öncesi Arap toplumunda miras anadan kıza geçerdi. Hz. Muhammed'in ölümünden sonra Ali'nin halifeliği konusunda çıkan tartışmanın da, anaerkil gelenekle babaerkil geleneğin çatışmasından kaynaklandığı düşünülebilir. Ali, Hz. Muhammed'in damadıydı ve anaerkil geleneğe göre kayınpederinin yerine onun geçmesi gerekiyordu. Şii geleneğinde, Ali'nin eşi Fatma, babasının (Muhammed) annesi, güneşin kaynağı, varlığın özü, gece, dünya ve ay olarak da tanımlanır. (Barbara Walker, a.g.e., s.52)

Peygamber ölünce saz çalıp oynayan kadınlar

Kuran'ın Evrensel Mesajı konulu bir toplantıda konuşan, eski Diyanet İşleri Başkanlarından Prof. Süleyman Ateş, İslam'ın bütün tektanrılı dinlerin ortak adı olduğunu, "namazda Tevrat'tan ayetler" okunabileceğini ve "okunan bu ayetler Kuran'a uygunsa, o kişinin namazının geçerli," olduğunu söylemiş. (**Milliyet**, 20/3/90)

Prof. Süleyman Ateş, aynı konuşmasında, Tevrat, İncil ve Kuran'da yeralan ortak çağ-

rılardan örnekler vermiş. (Prof. Süleyman Ateş'in konuşmasında verdiği örneklere, her üç kitapta yeralan kadın konusundaki çağrılar da eklenebilir.)

Tektanrılı dinler gibi, daha önceki çok tanrılı dinler de ortak özellikler taşırdı. İslamiyet öncesinde Mekke'de, üç hilalin simgelediği Manat üçlüsünü oluşturan Al-Lat, Uzza ve Kore adlı tanrıçalara tapılırdı. Tanrıça dinlerinin bir ortak özelliği, erkeklerin kurban edilmesiydi. Kırım kıyılarındaki Taurus'da, rahibeler kıyıya çıkan her erkeği kurban ederler ve kafasını bir haça çivilerlerdi. Hierapolis'de (Pamukkale), tanrıçanın kurbanları, tapınağındaki yapay ağaçlara asılırlardı. Attika'da, tanrıçaya, kurbanlarının boynundan alınan kan sunulurdu. (Barbara Walker, a.g.e., s.58)

Tanrıça dinlerinin bir başka ortak özelliği, rahibelerin fahişelik ve tefecilik yapmalarıydı. (Bkz. Reşit Ergener, **Anatanrıçalar Diyarı Anadolu**, Yalçın Yayınları, 1988) Tapınak fahişelerini koruyan Babil tanrıçasının adı **Har**'dı ve rahibeler, tapınakların **Haram** adlı bölümünde bulunurlardı. (Barbara Walker, a.g.e., s. 374) Şeriat öncesi dönemde (cahiliye) Manat üçlüsüne tapınılan Kabe'de, kutsal taşın saklandığı bölümün adı da **Haram**'dı.

Hz. Muhammed ölünce, Hadramut'lu bazı kadınların saz çalıp oynadıklarını ve bazı fahişelerin onlara katıldıkları anlatılır. Burada sözü geçen fahişelerin, birer rahibe olduğunu ve Şeriat öncesi (tanrıça) dinini canlandırmayı amaçladıkları düşünülebilir. Halife Ebu Bekir, Hadramut emirine, bu kadınların bileklerini kesmesini ve onlara yardım eden erkekleri öldürmesini emreder.

Değişik bir yazı

Bu yazıyı, benden **Görüş** dergisi için, genelde yazdıklarımdan "değişik" bir yazı yazmam istenince yazdım. Dolayısıyla, yazının son bölümünde "değişik" bazı görüşler ileri süreceğim.

Son yıllarda, çoğu kadın kimi araştırmacılar, tarihi yeniden yazıyor. ABD'de çok popüler olan **Gods and Goddesses of Ancient Europe**'ın yazarı Maria Gimbutas bunlardan biri.

Bu yazarlar, uygarlığı kadınların başlattığını ve ilk uygarlıkların anaerkil olduğunu savunuyorlar. Bu konuda ileri sürdükleri savlar, bana inandırıcı geliyor. Tarımı ve dokumacılık, çömlekçilik gibi ilk zanaatleri, kadınların başlattığı kesin gibi. Tarihi yeniden yazanlar, babaerkil toplumların aksine, anaerkil toplumların barışçı ve eşitlikçi olduğunu da ileri sürüyorlar. Ben, bu konuda daha değişik düşünüyorum. Babaerkil toplumlardan önce varolan anaerkil toplumların, barışçı ve eşitlikçi olduğuna inanmıyorum. Üretimin gizlerine sahip olan kadınlar, bence bu ayrıcalıklarından yararlandılar. Anaerkil toplumlar da, haksızlıkları, eşitsizlikleri ve şiddeti içeriyordu. Dolayısıyla, babaerkil toplumun, anaerkil topluma tepki olarak oluştuğunu düşünebiliriz. Bu anlamda, babaerkil toplumun tohumları, anaerkil toplumun içinde gizliydi.

Her neslin kaygıları, tasaları, sevinçleri, tutum ve tavırları, çocuklarıyla ilişkileri aracılığıyla bir sonraki nesle aktarılıyor. Dolayısıyla, her yeni neslin kaygı, tasa, sevinç, tutum ve tavırları, bir önceki nesilden etkileniyor. Ama, bir önceki neslin de, daha önceki nesilden aynı biçimde etkilendiği düşünülürse, insan davranışlarının, binlerce yıllık bir kalıttan etkilendiği ortaya çıkıyor. Bir başka deyişle, bugün yaşadığımız bir olaya gösterdiğimiz tepki, kendi doğal (ya da usçu) tepkimiz değil de, yüzlerce ya da binlerce yıl önce yaşamış bir atamızın aynı olaya gösterdiği ve nesilden nesile bize aktarılan ve bu yolla benimsediğimiz bir tepki olabilir. Bilgi düzeyi yükseldikçe ve bilgi yaygınlaştıkça, insanların doğa olaylarına ve kimi insan ilişkilerine gösterdikleri tepkilerin, giderek daha doğal ve daha usçu olduğu düşünülebilir. Ama, yaşama ve insanlara karşı genel tutumumuzu, bugün de büyük ölçüde binlerce yılın kalıtının belirlediğini düşünüyorum.

Sömürü, bize ilk atalarımızın (ya da analarımızın?) kalıtı. İnsanlar, başka insanları sömürerek, doğanın ve başka insanların tavırlarındaki belirsizliklere karşı kendilerini güvenceye almak istiyorlar. Güvence isteği, korkudan kaynaklanıyor.

Ozanların ve sosyalistlerin düşündeki sömürüsüz dünyanın kurulabilmesi için, binlerce yılın kalıtı olan bu "korkunun" yenilmesi gerekiyor. ■

Yakın bir dosta yakından mektuplar

Dünya bizi nasıl anlar?

Eskiden Kumbaba kıyısında kamp kurmaya gelenler, baskına filan uğrama korkusu yaşarlarmış. Issızlık gündüzleri kurbağa, geceleri yine kurbağa sesleriyle bozulur, uykusu hafif olanlar çadırlarında Yeniköy deresinin şırıltısını dinleyerek tedirginliklerini bastırmaya çalışırlarmış. Derenin üstünde, dünyanın en eski sistemiyle çalışan sal, yine orada duruyor, yine ipi çekilerek karşıya geçiliyorsa da, Kumbaba kıyılarında artık hiçbir şey "eskiden" gibi değil... Villalar pıtrak gibi, tuğla tuğla, beton beton yanaşıyor, çölümsü kumsallara.

O toprak yolun kıyısında, derenin kıvrımlarından birinde tuğla bir inşaat eskisinden sola kıvrılınca, Mehmet Usta'nın evi var. Ev bahçeli ve minik havuzlu. Her türlü makineyi onarır Mehmet Usta. Bir eli sakat da olsa, oğlunun iki elini kullanır; yine onarır. Mehmet Usta'nın bahçesi içindeki "müştemilat"ta, o garip kiracısı oturur Mehmet Usta'nın: Daniel de Souza.. Arkadaşları ona "Danny" derlermiş. Bir adı daha var, Türkiye'de edinilmiş: Danyal..

İlk kez karşılaştığımda o evin kiracısı filan değildi. Gelip karşıma oturdu, Tomris Uyar'ın hediye paketinden çıkarak. Tomris, "Ev arıyor oralarda" demişti. Kırıkça bir Türkçe konuşuyordu Daniel de Souza. Adının Portekizce olduğunu, babasının Doğu Almanya'da yaşayan bir Polonyalı yazar olduğunu, kendinin ise İngiliz sayılabileceğini ilk hamlede öğrendim. Türkçesini Türkiye'de öğrendiğini anlamam da ikinci hamlede oldu.. Üçüncü hamle çarptı: Türkçeyi nasıl öğrendiğini sormuştum. "12 yıl hapiste kaldım..." dedi, vurguları yanlış bir cümleyle. Ve bir sevinçle güldü ki, anlatılır gibi değil.

Şaşkınlığım, onu durumu açıklamak zorunda bıraktı neyse ki. "Eğer Türkiye'de hapse atılıp 12 yıl yatmasaydım, basit bir matematik öğretmeni olarak sürüp gidecekti hayatım.." dedi. "Oysa şimdi bir yazar oldum. Bunu Türkiye'deki hapishanelere borçluyum." Yine sevinçle sırıttı. Oysa ben hâlâ kendimi o sevince katılacak gibi hissedemiyordum. Zoraki bir sırıtış taktım suratıma; aynı birkaç dakika öncesi gibi, hafif alık bir suratla bakmayı sürdürdüm. Durumumu iyice karıştırmak için olacak, biraz daha anlattı: "Bu sefer Türkiye'ye geldim ki, yine beni bir hapishaneye alsınlar da romanımı yazayım.." dedi. Elimde olmadan, "Pufff!.." diye bir ses çıkarmışım. Güldü.

"Anlamıyorsun sen, di mi?" dedi. Var gücümle anlamaya çalıştığımı iddia ettim. İnsanların hapislere girmemek için kaç takla attığını, hapislerden çıkmak için neler yaptığını, başka insanların da hapislerde olan insanlar için yırtınıp durduğunu, tüm dünyanın "iyi" insanlarının, insanoğlunun hapiste çektiklerine son vermek için uğraşıp durduklarını... bir çırpıda düşünüp, söylemedim. İngiltere'de doğmuş, babası Doğu Almanya'da yazar olan, 45'ine merdiven dayamış birinin, tüm bunlardan haberdar olduğu kanısı vardı içimde. Bozmayalım kanıyı diyordum.

Buca cezaevine gitmiş Daniel de Souza. Daha önce kaldığı cezaevlerinden biriymiş Buca. "Altı aylığına alır mısınız beni içeri?" diye rica olmuş. Neyse ki almamışlar. Yazı yazma eyleminin en iyi orada yapıldığına öyle emindi ki, yarım saatlik bir uğraşı sonunda, "Acaba şu benden istenen senaryoyu Sağmacılar'da mı, Toptaşı'nda mı yazsam?" diye düşünür hale getirdi beni. Kendimi bu münasebetsiz düşünce içinde yakalayınca, görünmez ellerimle görünmez suratıma şiddetle birkaç tokat patlattım; yüzümü buruşturdum. "Ben de üzüldüm beni içeri almayışlarına. O yüzden buralarda bir ev arıyorum, kendimi hapsedeceğim" diye, acıma katıldığını belirti.

Sonra çıkardı kitabını verdi. "Under the Crescent Moon" kitabın adı. "Hilâl Altında" diye çevrilebilir. De Souza'nın hapiste tanık olduğu olayların kısa öyküleri. Kitabın başında, "Dünyanın en yanlış anlaşılmış ulusu Türklere..." diye bir ithaf var. Türk nüfusunun kaçta kaçının hapiste olduğu düşünülüp, diğer ulusların aynı durumu nasıl yaşadıklarıyla karşılaştırılırsa, bizleri hapiste tanıyan birinin böyle bir yargıya varması belki doğaldır, diye düşündüğümü anımsıyorum. Tüm günahlarımızın, hatalarımızın, yaşadığımız bir sürü yanlışın aslında "bizi kimse anlamadığı" için olduğunu farkedip hafif bir iç rahatlığı da duymadım değil... Ne yazık ki birkaç dakika bile sürmedi. İçimdeki şeytan dürttü; bir soru sordum: "Yanlış anlaşıldığımızı düşündüğüne göre, doğrusunu da farketmiş olmalısın. N'olur söylesene, aslında biz neyiz?" dedim. Amerikalı bir toplumbilim profesörünün adını taşıyan bir kuraldan söz etti. Bir toplumun genel davranışlarını açıklarmış bu kural ve nedense az gelişmiş toplumlarda doğru çıkarmış. Kötü gitmesi olası bir olay varsa, sen istediğin kadar iyiye doğru itekle, olay mutlaka olumsuz sonuçlanırmış. Türkiye, bu kuralın son derece geçerli olduğu bir yermiş ve Türk insanları da boşu boşuna suçlanıyormuş. Zaten başka türlüsü olamazmış. Kader gibi bir şey geldi bu kural bana. Demek başımıza gelenlere karşı yapacağımız bir şey yok. Bizi "ötekiler"in anlamasını beklememiz gerekiyor. Bunun için de, sık sık de Souza'ların hapislere atılması lâzım. Böylece dünya bizi anlar, biz de rahat ederiz.

Acaba birkaç Danyal-Danny-Daniel de Souza'yı alacak yer kaldı mı cezaevlerimizde. Kalmadıysa yer açalım. Ulusça hayrımıza olacağına kesin inanmaya başladım. ■

Zeynep Avcı

SERMAYE PİYASASI VE ENDÜSTRİYEL DEMOKRASİ

Türkiye, kapitalist sistemin biraz da modası geçmiş bir kurumunu geliştirmeye çalışacağı yerde ekonomiyi demokratikleştirmelidir.

Kapitalist sistemin bir kurumu olan sermaye piyasasını savunanlar, sermaye piyasası yolu ile kaynakların daha etkin kullanılacağını, mülkiyetin tabana yayılacağını, halk kapitalizminin gelişeceğini savunurlar. Etkileyici sözler her zaman gerçeği yansıtmaz. Sermaye piyasası, uygulamaya ve sonuçlarına bakıldığında ne kaynak kullanımında etkinlik yaratan, ne birikimleri artıran, ne halk kapitalizmini gerçekleştiren bir kurumdur. Ucuz fon elde etme ve/veya riski paylaşma peşinde olan veya başkasının parasıyla iş çevirmeye uğraşan iş adamları ile havadan inme vurgunsal (spekülatif) kazanç peşinde olan kişiler bu paranın başlıca aktörleridir. Sermaye piyasası ve onun bir yardımcı kurumu, organı olan menkul kıymetler borsaları ile, mülkiyetin yaygınlaşacağını hatta endüstriyel demokrasinin gerçekleşeceğini savunmak gerçekçi bir tutum olmaz. Sermaye piyasası, ne demokratikleşmeyi, ne işyerinin, iş koşullarının insancıllaştırılmasını ne de çalışanların örgütte etkinliğinin artmasını sağlar.

▼**İşyerlerinde yönetime katılma.** *Şu anda endüstriyel demokrasinin temel ölçütlerinden olan yönetime katılmaktan uzaklar.*

İşyerlerinin demokratikleşmesinin genelde üç ölçüsü vardır. Bunlar (i) karar alma yetkisinin, erkinin, (ii) bilginin, (iii) kârın paylaşılmasıdır. Karar alma yetkisinin, erkinin paylaşılması, yalnız çalışma koşulları, çalışma ortamı ve personel kanunları ile sınırlı olmamalı, genel amaçların belirlenmesi, izlenecek politikaları da kapsamalıdır. İşletmelere ilişkin bilgilerin paylaşılması, temel mali tabloların kamuya açıklanması gerekir. Kârın paylaşılması, bir yandan verimliliğin artması yönünde etki yaparken, diğer yandan ulusal gelirin hakça dağılımı ve çalışanların ulusal gelirden daha fazla pay almaları gibi bir sonuç da doğurabilir.

Çalışma koşulları ortamı, kişiliğin gelişmesine, esnekliğe, özerkliğe, başarılı olma arzusuna katkıda bulunmalı, çalışanlar açısından işin çekiciliğini artırmalıdır. İş koşullarının insancıllaştırılması ile bu amaçlara ulaşma ifade edilmektedir. İşyerlerinin amaçlarına ulaşabilmesi, verimliliğin, kârlılığın artması için, çalışanların daha etkin bir şekilde katılımlarının sağlanması, örgütsel yapının daha esnek şekle getirilmesi önem taşımaktadır.

Endüstriyel demokrasinin gerçekleşmesi ve gelişmesi

Endüstriyel demokrasisinin gerçekleşmesi ve gelişmesi için uygulanan başlıca yöntemler, (i) toplu görüşme ve sözleşme yolu ile yönetime katılma, (ii) karma danışma komiteleri yolu ile yönetime katılma, (iii) işletme komiteleri, ve işçi delegeleri aracılığı ile yönetime katılma, (iv) birlikte yönetim, (v) öz yönetim veya doğrudan doğruya yönetime katılma, (vi) çalışanların, emekçilerin işletmelere ortaklığıdır.

Toplu görüşme ve sözleşme yolu ile yönetime katılma:

Toplu pazarlık yolu ile çalışanların yönetime katılması, genelde ABD'de sendikaların benimsediği bir yöntemdir. ABD'de sendikalar, çalışanların hak ve çıkarlarına, yönetimin karşısında yer alarak, fakat toplu görüşme ve sözleşmelerle işletmelerin yönetimini doğrudan ve dolaylı bir şekilde etkileyerek, yönetim yetkisinin paylaşılarak daha iyi korunacağı anlayışı içindedir veya böyle bir görüntü vermektedirler. Toplu sözleşmelerle çalışanlara, sendikalara, mali konularda, personel konularında (ücrete göre verilecek iş, kimlerin işe alınacağı, işçilerin yeni işlere aktarılması, iş değişiklikleri, terfiler, disiplin, ücret, işten çıkarma, tazminatlar, kıdem sorunu, konut edinme, sigorta ödenekleri, üretime göre personel politikasının ayarlanması) yardımlarda, teknik değişmelerde, kararlara katılma ve/veya bu konudaki kararları etkileme olanağı tanınmaktadır. Ancak uygulamada toplu sözleşmelerin endüstriyel demokrasinin demokratikleşme, insancıllaştırma ve katılımcılık olarak nitelendirilen üç ölçütünü gerçekleştirdiği söylenemez.

İşçi temsilcileri aracılığı ile yönetime katılma:

Yöneticilerin, işletme ile ilgili sorunların çözümünde işçi temsilcilerine danışmaları, yönetime katılmanın, en zayıf, en etkisiz şeklidir. Bu yaklaşımda, işçilerin ve işverenin temsil edildiği karma danışma komitesi oluşturulmaktadır. Bu karma komite, özellikle, işçilerin güvenliği ve sağlığı, işçilerin eğitim ve öğrenimi, üretim yöntemlerinin geliştirilmesi, malzemenin en iyi şekilde kullanımı, verimliliğin artırılması, çalışma saatleri, iş ilişkilerinin düzenlenmesi, konularında yönetime danışmanlık yapmaktadır. Bu yaklaşımın veya düzeneğin (mekanizmanın) endüstriyel demokrasi açısından etkili bir yanı olmadığı açıktır.

İşletme komiteleri ve işçi delegeleri aracılığı ile yönetime katılma:

İşçilerin seçtikleri temsilcilerden oluşan işletme komitelerinin genelde sosyal, personel, ekonomik ve teknik konularda yetki ve görevleri bulunmaktadır. Karma danışma komiteleri ile işletme komiteleri ve işçi delegeleri aracılığı ile yönetime katılma arasında ilk bakışta bir benzerlik görülebilirse de, bu iki yaklaşım ve yöntem etkinlik dereceleri bakımından birbirinden farklıdır. Birden fazla işyeri olan kuruluşlarda, alt işletme komitelerinin yanı sıra merkezi işletme komiteleri de oluşturulmaktadır.

İşletme komiteleri ve işçi delegeleri aracılığı ile yönetime katılma, toplu görüşme ve sözleşme, işçi temsilcileri aracılığı ile yönetime katılmaya göre, endüstriyel demokrasi açısından amaca daha uygun olduğu kuşkusuz olmakla beraber, yeterli olmadığı görülmektedir.

Birlikte yönetim:

Birlikte yönetimin esasını, çalışanların işletmelerin yönetiminde temsilcileri aracılığı ile

yöneticilerin yanında işletmenin organlarında yer alarak, onlarla birlikte sorumlu olmaları ve yönetime katılmaları oluşturur. Çalışanlar, özellikle, sosyal, personel ve ekonomik konularda yönetime katılmaktadır. Ancak uygulamada ekonomik konularda yönetime katılma, sadece bilgi alma ile sınırlandırılmış olup, işletmenin üst düzeyde yönetimine katılma genelde söz konusu olmamaktadır. Bu nedenle pratikte, çalışanların iktisadi konularda yönetime katılmalarından söz edilemez.

Öz yönetim-doğrudan doğruya yönetim:

Yugoslav örneğinden esinlenerek öz yönetimin veya doğrudan doğruya yönetimin esasları şöyle özetlenebilir: Bu yaklaşımda işletmelerin yönetimi doğrudan doğruya fabrikada çalışanların elindedir.

İşletme, üç organ tarafından ortaklaşa yönetilir. Bu organlar, (i) işçi konseyi, (ii) işçi yönetim kurulu, (iii) müdürdür. Organlar, anonim ortaklıktaki yetkili organlara benzetilebilir. İşçi konseyi işletmenin en geniş yetkilere sahip organıdır. İşçi konseyi, anonim ortaklıklardaki genel kurul gibi, bütçebilanço, kâr-zarar tablosunu onaylama, kâr dağıtımı, yatırımların yapılması için gerekli fonların ayrılması konusunda karar verir ve işçi yönetim kurulunu seçer. Yönetim kurulu ile müdürün yetkileri de anonim ortaklıklardaki benzerleri ile hemen hemen aynıdır. İşletmenin günlük yönetimi müdürün elinde olup, müdür pratikte işletmenin gerçek yöneticisidir.

Çalışanların işletmelere ortaklığı (Employee stock ownership plan):

Son dönemlerde ABD'de örnekleri gelişen bu uygulamada, çalışanlar işletmede pay sahibi olduklarında, karar alma, bilgi edinme, kâr paylaşma konusunda yetkileri ellerinde tutmaktadırlar.

Sonuç

Endüstriyel demokrasinin üç genel ölçüsü, demokratikleşme, işyerlerinin ve koşullarının insancıllaştırılması, ve çalışanların örgütsel etkinliklerinin artırılması, yönetime etkin bir şekilde katılmalarıdır. Bu açıdan bakıldığında, sermaye piyasasının endüstriyel demokrasiye bir katkısı yoktur, bir anlamı da yoktur. Türkiye, çeşitli özendirici önlemlerle, kapitalist sistemin biraz da modası geçmiş bir kurumunu geliştirmeye çalışacağı yerde, hem ekonomik kalkınmayı hızlandıracak hem de endüstriyel demokrasinin gelişmesine katkıda bulunacak yöntemleri ve kurumları geliştirmek durumundadır. Türkiye'nin gerçek demokrasiye ulaşabilmesi için, ekonomiyi demokratikleştirmesi zorunludur. Birlikte yönetim, öz yönetim, çalışanların işletmelere ortaklığı düşünülebilecek çözümlerdir. Bunlardan esinlenerek Türkiye'nin koşullarına, amaçlarına uygun yeni yaklaşımlar, yeni yöntemler de geliştirilebilir. ■

SÖZÜM SANADIR

Çevre kirliliği

"Çevrecilik" toplumsal gündemimizde üst sıralara yükseliyor. İyi de oluyor. Özellikle çocukların, gençlerin gündeminde en üst sıralarda. Yönetimin pek destekler görünmesi o denli masum olmasa da, insanın dünyaya bakış açısını genişlettiği için yararlı. Resmi ideoloji, "çevreciliği" politika dışı bir toplumsal uğraş gördüğünden için için sevinerek destek veriyor. "Aman çevrenize bakın, gözünüzü çevreden ayırmayın, pet şişe toplayın, orayı burayı temizleyin" gibisinden bir oyalanma.

Politikasız toplumsal uğraşlar pek makbul oldu ya. Öyle sanılıyor. Ama Aliağa'da halk çocuğuyla, genciyle, işçisiyle, esnafıyla birlik olup "nükleer santrala hayır" deyince, ilgili Bakandan açıklama hazır: "Proje yürümektedir". Çevrecilik, cici park oyunları olmaktan çıkıp tatlı endüstri kârlarının karşısına dikilince "cıs".

Önce TOPLUMSAL ÇEVRE KİRLİLİĞİ'ni tanımak gerekiyor.

YALAN'larla kirletilen toplumu temizlemeye başlamak gerekli.

Çernobil felaketinin ardından söylenen "yalanların" hesabı sorulmalı. Hani "zararlı bir şey yoktu", "o kadarcık radyasyon bize bir şey yapmazdı", "bakın biz çaylarımızı içiyoruz" deniyordu ya, işte onların hesabı sorulmalı. Bu hesap sorulmadan pet şişe toplamaya girişmek biraz oyunlarla oyalanmaya benziyor.

BASKI'larla kirletilen toplumu temizlemeye başlamak gerekli.

Üniversiteli gençlerle kültürel bir konuda konuşma yaparken konuşmaların banda alınmasından, fotoğraflarının çekilmesinden çekinen gençler, üzerlerindeki ağır baskıları nasıl da içtenlikle yansıtıyor. İçimin sızladığını söylüyorum. Baskı toplumun her yanında. Baskı toplumun her kuşağında. Baskı ülkenin her yöresinde. Baskı altındaki insanın yardımına koşmadan kaplumbağaları kurtarmak -hayvanları sevdiğimiz halde- bir tuhaf geliyor.

TOPLUMSAL ÇEVRE KİRLİLİĞİ...Önce bunu tanımak gerekiyor.

POLİTİK ÇEVRE KİRLİLİĞİ...Önce buna karşı çıkmak gerekiyor. İç politika hesaplarına genç kızların -masum ya da değil, bizi ilgilendirmiyor- cinsel imgesini katarak yaratılan "politik çevre kirliliği"ni toz dumanın içinde görmek gerekiyor. Kapalı kapılar ardında yürütülen her ölçekte alım-satım hesapları üstüne kurulmuş bir politik ortamın -her şey bir yana- demokrasi adına nasıl bir tehlike oluşturduğunu görmek gerekiyor.

KÜLTÜREL ÇEVRE KİRLİLİĞİ... Evrensel kültür değerlerinin unutturulmak istenmesi, geleneksel kültür değerlerimizin de kalıcı yanlarının değil, geride kalan yanlarının vurgulanması, kültür kaosu içinde "umarsızlığın, güçsüzlüğün ürünü olan arabesk"in alabildiğine serpilip geliştiği "kültürel çevre kirliliği"ni topluma anlatmak gerekiyor.

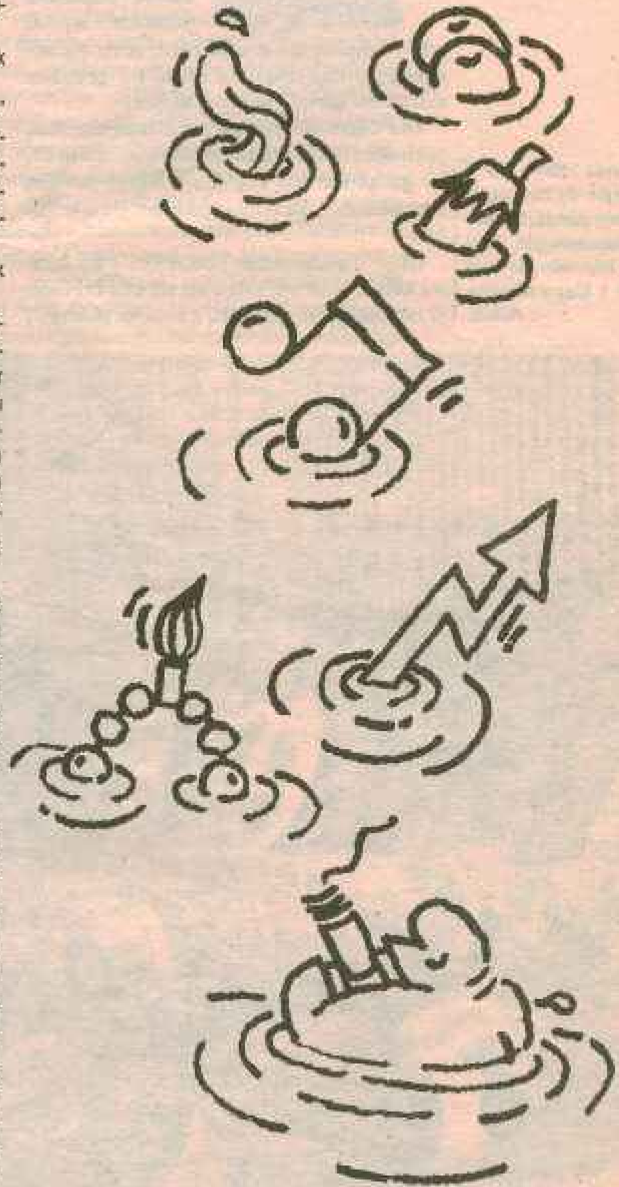
"Kültürel çevre kirliliği" çokça sanıldığı gibi toplumun istemi doğrultusunda gelişmiyor. Tersine, sosyal-ekonomik sömürüsünü sürdürmek isteyen politik ideolojinin kaderci bir aracı olarak kitlelere dayatılıyor, her yolla destekleniyor, kültürün eksenini oluşturması isteniyor. Tıpkı, din bağnazlığının da politik nedenlerle -gene sömürünün rahatça sürdürülmesi için- bilerek yaygınlaştırıldığı gibi.

ÇEVRE KİRLİLİĞİ politik bir olgudur. Temelinde endüstri kârlarının yattığı, gelişmiş ülkelerin çöplerini az gelişmiş ülkelere dökmek için yollar arayıp bulduğu, "daha çok kâr, daha çok kâr" uğruna dünyanın her yanının yağmalandığı, ırmakların, toprakların, denizlerin kirletildiği bir yaşama biçimi, uluslararası şirket yağmalarını sürdüren bir politikanın sonucudur.

"Çevre Kirliliği" olgusunu politik özünden soyutlayarak, çocukların insancıl duygularla oyalandığı bir oyun yerine koymak, toplumu bir başka biçimde sömürmek anlamına gelir. Bu da duygu sömürüsünün değişik biçimi.

Çevreyi temizlemek mi istiyoruz?

Burnumuzu tıkayıp gözümüzü açalım... ■

M. Semih Gemalmaz

HUKUK GARABETLERİNİ KANIKSAMAMAMAK ZORUNLUĞU

Türk siyasal kültürü, on yılı aşkın bir süredir "Taksim Alanı Fobisi" ni tanımaktadır. Ölenler ve yaralananlar, bu resmi fobinin, sıradan mağdurları olmaktadır.

Bir gariplikler ülkesi bu Türkiye; en çok da garabet hukuk düzeninin yarattığı, siyasal erkin usdışı siyasasının sürüklediği bir dizi açmazlarla, saçmalıklarla örülü bir pratikler zinciri bu gariplikleri yol açıyor.

Son dönemde güncelleşen birkaç olaydan, yaklaşımdan söz etmek, yinelemeler içerse de, bu garipliklerden küçük bir listeyi yeniden dikkatlerimize sunması açısından yararlı olabilir.

İlki, "Taksim Alanı Fobisi'dir. Türk siyasal kültürü, on yılı aşkın bir süredir bu fobiyi tanımaktadır. Binlerce güvenlik görevlisi, her yıl 1 Mayıs günü, 30 Nisan akşamından başlayarak, tam teçhizatlı olarak, bu meydana tüm girişleri tutmakta, sabahın erken saatlerinden itibaren buradan geçen yaşlı-genç, kadın-erkek herkes tek tek aranmakta, yeniden aranmakta, özel ya da kamu taşıtları durdurulmakta, insanlar indirilmekte, yüzleri araçlara dönük, elleri araca dayalı, bacakları iki yana açık biçimde tutularak bedenleri ve onurları aşağılanmaktadır. Meydanın dört bir yönündeki arka sokaklarda toplanan insanlar, her türlü ve uzun süreli provokasyonlarla meydana yürümeye kışkırtılmakta, ardından silahsız bu insanların üzerine ateş açılmaktadır. Ölenler ve yaralananlar, bu resmi fobinin sıradan mağdurları olmaktadır. Binlerce (yüzlerce değil) insan gözaltına alınmakta, polis merkezlerinde dövülmekte, tehdit edilmektedir. Büyük bölümü, hiçbir sorgu suale muhatap olmadan ertesi gün salıverilmekte, yüzlercesi ise Devlet Güvenlik Mahkemelerine sevk edilmektedir. Kısacası, her yıl 1 Mayıs'ta, bu Taksim Alanı Fobisi bir karabasana dönüşmektedir.

▼ *1 Mayıs fobisi. Bu 1 Mayıs da tüm polis teşkilatımızı panzerleriyle, helikopterleriyle, özel eğitimli köpekleriyle tam teçhizatlı 1 Mayıs alanına döktü.*

Siyasal erk, bu bastırma siyasasını, saçma bir hukuk yorumu ile meşrulaştırmaya çalışmaktadır. Buna göre, yürürlükte bulunan yasalar bağlamında 1 Mayıs artık bayram olmaktan çıkarılmıştır; dolayısıyla, ülkenin bütünlüğünü bozabilecek bir girişim (teşebbüs) olan insanların Taksim meydanında toplanması yasal değildir.

Bu yaklaşımın ideolojik içeriği bir yana, hukuksal açıdan da siyasal erkin bu yaklaşımı tutarsızdır. "1 Mayıs bayram değildir, o halde kutlanamaz" demek, örnek olsun, "caddede dolaşmak yasal düzenlemenin dışındadır, o halde kimse caddede dolaşamaz" demek kadar us ve mantık dışıdır. İnsanların Taksim meydanından toplu halde geçmesi ya da toplanması ya da bunu bireysel olarak yapması için, illa da yasada yer alması mı gerekecektir? İnsanların barış içerisinde bir dayanışma gününü (12 Eylül'ün hastalıklı ürünü SHP'nin savunduğu gibi, baharın gelişini değil) kutlaması, mutlaka yasaya gereksinim duyularak mı gerçekleştirilmelidir?

Polisin, hükümetin sesi TRT'den yaptığı onca propaganda açıklamasına karşın bulabildiği 10-15 kesici alet (çakı, vb.) ve bir adet tabanca olmuştur. Buna karşılık, gözaltına 2000'den çok kişi alınmış, 200'den çok kişi DGM'ye sevkedilmiş, bir kız öğrenci felç olacak biçimde vurulmuştur. 1990,1989'a göre daha hafif zararla atlatılmıştır. Bu kez, öldürülen yoktur hiç değilse.

Durum, bütünüyle İnsan Haklarına aykırıdır. Polise ateş açılmamışken, polis nasıl ateş açabilmiştir? Soruşturma niçin açılmamıştır? Suç aleti olarak sunulan araçlarla, suçlanan kişilerin sayısı arasındaki dengesizlik nasıl olur da hiçbir üst idari birimi soruşturma için harekete geçirmez? Bu durum, yürürlükteki 12 Eylül hukukuna da terstir.

İkinci örnek, Hasan Celal Güzel vak'asından getirilebilir. Kısmen herkes, Güzel-Mumcu vak'ası hakkında üç aşağı beş yukarı aynı şeyleri söyledi. Ne ki, hukukun garabetine, insan haklarının tipik ihlaline ilişkin şu ayrıntı gözden kaçtı. Polis, bayan Mumcu'nun evine gitti, arama yaptı. Basında yer alan bir arama zaptı var. Buna göre, polis, bayan Mumcu'ya arama yapacaklarını, izin verip vermeyeceğini belirtti. O da, izin verdi. Arama sonunda bir şey bulunamadı ve bu şöyle kayda geçirildi: "Ne kovuşturulan suça, ne de yürürlükteki yasalara göre suç sayılabilecek bir şeye rastlanılmamıştır".

Bu arama zabtı, İnsan Hakları ihlalinin ti-

pik bir itirafıdır. Birkaç nedenle: Bir kez, polisin, arama yapmaya gittiğinde elinde yargı yerinden alınmış bir arama izni bulunmadığı anlaşılmaktadır. İkincisi, polis aramada sadece kovuşturulan /soruşturulan suça ilişkin kanıt bulma peşinde olmamıştır. Hem, örneğin, diyelim ki gizli belgeleri ya da örneklerini aramış, hem de, yürürlükteki yasalara göre suç teşkil eden başka bir şey olup olmadığına bakmıştır. Diyelim ki, bir başka suç delili bulsaydı, örneğin, bir parça uyuşturucu yahut ruhsatsız silah bulsaydı, ne olacaktı? İnsan Hakları Hukukunda böyle yetkisiz aramalarla bulunan kanıtlara dayanılarak dava açılması yasaklanmıştır. Çünkü bu tasarruf, kural olan, mesken dokunulmazlığını, özel yaşamın gizliliğini korumak yükümlülüklerini ihlal eder. Ayrıca, esas ve şekil olarak, bizzat arama işleminin de hukuka aykırı olduğunu gösterir.

Üçüncü örnek, güneydoğuda devlet güvenlik güçlerinin pratiklerinden getirilebilir. Bilindiği gibi 413 ile başlayıp 425'e dek birbiri ardına çıkarılan KHK'nin anti-demokratik, anti-özgürlükçü ve evrensel İnsan Hakları standartlarına aykırı düzenlemeleri ile, güvenlik güçlerinin tasarrufları üzerine bir gizlilik perdesi çekilmiştir. Hem yargısal, hem de kamuoyu denetimi yolları tıkanmıştır. Çatışmalara ilişkin resmi açıklamalar yapılıyor: "Güvenlik güçlerinin arama ve tarama faaliyetleri sırasında bir grup terörist ile temas sağlanmış ve dur ihtarına ateşle karşılık verilmesi sonucu çıkan çatışmada şu kadar terörist ölü olarak silahlarıyla birlikte ele geçirilmiştir".

Şu sorular yanıt bekliyor. Hemen her gece TRT'den yapılan bu resmi ve matbu açıklama doğru mudur? O kişiler gerçekten terörist midir? Gerçekten ateş açmış mıdır? Ateş açsa bile, etrafları çevrili ve nihayet silah ve mermisi sınırlı olduğuna göre, öldürülmeden yakalanmaları mümkün değil midir? Güvenlik güçleri dur ihtarında bulunmuş mudur? Bütün bunları denetleyecek hukuk kurum ve süreçleri var mıdır? Çalışmakta mıdır? Basın üzerine niçin sansür uygulanmaktadır? Sorular uzatılabilir. Bu her bir soru, evrensel olarak tanınan ve korunan İnsan Haklarına ilişkindir. Yanıt verilememesi, yahut verilenlerin inandırıcı olmaması, ihlallerin varlığına karine biçimler.

Doğrusu mevcut pratikler dikkate alınınca, bu resmi açıklamada terminolojik mantık zaafı daha da sırıtıyor. Bir kez, ölü olarak ele geçme diye bir şey olmaz. Ele geçirme, canlılığı gerektirir. İkincisi, arama ve tarama faaliyeti tümcesindeki "tarama" sözcüğü kuşku uyandırmaktadır. Daha çok silahla insanların taranması anlaşılmaktadır. Türkçe'de başka anlamı yoktur sözcüğün, hele bunu bir de arama ile bitiştirirseniz.

Ayrıntılara dikkat ve şaşırma gücünü yitirmemek; aman yitirmeyelim. ■

M. Fırat Yanardağ

1 MAYIS DERSLERİ

Bütün dünyada, en sıradan insan hak ve özgürlükleri içinde yer alan, "toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı"nı gasp eden iktidar, 1 Mayıs'ta gerçek yüzünü sergiledi.

İşçi sınıfının uluslararası birlik mücadele ve dayanışma günü olan 1 Mayıs 100 yıldır, dünyanın hemen hemen tüm ülkelerinde kutlanırken ülkemizde ise 1 Mayıs'lar sürekli olarak yasaklanmış ve egemen güçlerce kanlı terör günlerine çevrilmiştir. Bütün dünya ülkelerinde, en sıradan insan hak ve özgürlükleri içinde yer alan, "toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı"nı gasp eden iktidar, 1 Mayıs günü uyguladığı terörle "demokrasi" demagojisine de son vermiş ve gerçek yüzünü sergilemiştir. 1 Mayıs günü kendi yurttaşlarına ateş açtıran bir iktidar, aslında demokrasi talebini ve "insan hakları" özlemini taramaya kalkışmıştır. 1 Mayıs 1990'da yaşananlar, ülkemizde son 20 yıldır en çok kullanılan sözcüklerden biri olan "terör"ün, gerçek kaynağını da açığa çıkarmıştır. 1 Mayıs 1989'da dünyada kan dökülen tek ülke Türkiye idi. 1990 1 Mayıs'ında göstericiler üzerine ateş açılan tek ülke yine Türkiye olmuştur. Sadece bu iki örnek bile, ülkemizdeki siyasal rejimin "demokrasi" olarak tanımlanamayacağını gösterdiği gibi; iktidarın, halkın en sıradan demokratik istemleri karşısına bile terörist bir kimlikle çıkabileceğini bir kez daha kanıtlamıştır.

Geçtiğimiz 1 Mayıs'ta yaşananlar, işçi sınıfı ve sosyalist hareket için çok önemli derslerle doludur. Bu yazıda, söz konusu derslerin neler olduğunu ve nasıl değerlendirilmesi gerektiğini derinlemesine tartışmak yerine, soruna dikkat çekmek ve bir tartışmayı başlatmak için adım atmak niyetindeyim.

1990 1 Mayıs'ı öncesinde ve sonrasında yaşananlar, devrimci hareketin; toplumsal yaşamın kenarına itilmiş, etki gücü sınırlı, politika üretme yeteneği az gelişmiş, yıllardır adına konuştuğu işçi sınıfına ulaşamamış ve geçmişte varolan kitle ilişkilerini önemli ölçüde yitirmiş marjinal bir hareket olduğunu, acı bir şekilde gözler önüne sermiştir. 12 Eylül'ün yarattığı tahribatın ve yaşanan ağır yenilginin bir ürünü olan bu nesnel durumu aşamayan devrimci hareket, 1 Mayıs'ta, bu konumu (yakın bir zamanda) aşma yeteneğinde olduğunu da ne yazık ki gösterememiştir.

1 Mayıs öncesinde, bugünün nasıl kutlanacağı konusunda iki ayrı tavır oluştu. 21 Sosyalist dergi adına yayımlanan ortak bildirilerde ve basın açıklamalarında; 1 Mayıs günü işçi sınıfı ve bütün devrimciler Taksim'e çağrıldı. Propağanda ve ajitasyon bu yönde yoğunlaştırıldı. İktidarın, "silah kullanabiliriz" ve "Taksim'e kimseyi sokmayacağız" tehditleriyle birlikte bütün dikkatler bu alana çevrildi. Kamuoyu, devrimcilerle iktidarın bu söz düellosunu uzun bir süre "dışarı"dan izledi. 1 Mayıs günü yaklaştıkça gerilim had safhaya ulaştı. Polis, kurt köpekleriyle, silah talimleriyle ve düzenlediği tatbikatlarla göz dağı vermeyi ve iktidardan aldığı güçle halkı tehdit etmeyi sürdürdü.

Öte yandan, İstanbul'daki çeşitli sendika şubelerinin biraraya gelerek oluşturduğu platform, 1 Mayıs tarihinde Taksim'de miting yapmak için valiliğe başvurdu. Bu istem beklendiği gibi reddedildi. Bunun üzerine sendika yöneticileri, öncü işçilerle yaptıkları toplantılarda, sınıfın 1 Mayıs'ı "üretimden gelen gücünü" kullanarak kutlamasını kararlaştırdılar. Alınan kararlara göre; Taksim alanında bir miting yapılması için şartlar sonuna kadar zorlanacak, ama bu gerçekleşmediği taktirde fabrikalarda üretim durdurularak alanlara çıkılacaktı. Bu aşamada sosyalist dergilerden oluşan "Dergiler Platformu" da sendikalarla ilişki kurarak 1 Mayıs'ta ortak tavır alınması için görüşme talep etti. 40 sendika şubesinden oluşan "İstanbul Sendika Şubeleri Platformu" da aynı niyeti taşıdığı için ortak bir programın saptanması amacıyla görüşmeler yapıldı. Dergiler daha önce sendikaların alacağı kararlara uyacaklarını belirtmelerine karşın, Taksim konusundaki ısrarlarına devam ettiler. Bu arada bir Sendika Şube Başkanı da Sendikalar Platformu'ndan ayrı bir tutum benimseyerek 1 Mayıs'ın Taksim'de kutlanması yolunda çağrılar yaptı. Böylece sosyalist dergiler sendikalardan uzaklaşarak duygusal bir tavırla Taksim'e çıkma kararı alıp, bunu sınıfa dayatma yoluna gittiler.

İşçiler İstanbul'un başka alanlarında polisle çatışma pahasına 1 Mayıs'a sahip çıkıp üretimi durdurmamış olsalardı, geçtiğimiz 1 Mayıs tam bir "polis bayramı" gibi kutlanmış olacaktı.

Bu dayatmadan sonra, sendikalar ve öncü işçiler bir süre kararsızlık yaşadılar. 1 Mayıs gibi önemli bir günde sosyalistlerden ayrı bir tutum almak istemiyorlardı. Ancak, asıl radikal eylemin üretimi durdurmak olduğunu düşünen ve İstanbul'un her köşesini, her meydanını (Taksim'de içinde olmak kaydıyla) ve her fabrikasını "1 Mayıs Alanı" ilan etmenin daha doğru bir tutum olduğuna inanan çoğu sendika yöneticisi-ki bunların çoğunluğu bir süre önce Genel Merkez Yönetimleri ▶▶

ne karşı yürüttükleri muhalefet mücadelesi sonucu yönetimlere gelen sosyalist nitelikli kişilerdir - ve bir kısım sosyalist, işçi sınıfının giderek bir "genel grev" yapılmasının zorunluluğuna inanmaya başladığı, gerici Türk-İş Yönetimine duyulan tepkinin had safhaya ulaştığı ve iktidara karşı duyulan öfkenin süratle bir patlama noktasına doğru geliştiği tespitini yaparak; 1 Mayıs'ta öncü işçileri, işçi kitlelerinden kopararak Taksim'e götürmek yerine, İstanbul'un her bölgesinde işçi sınıfının üretimden gelen gücünü kullanarak 1 Mayıs'ın kutlanmasını kararlaştırdılar. Böylece 1 Mayıs'a beş kala sosyalistlerle işçi sınıfı iki farklı tavır (politika) geliştirdi. Sendikalar Platformu 1 Mayıs'tan üç gün önce yayımladığı bildiri ve basın açıklamasıyla Taksim de içinde olmak üzere, İstanbul'un her köşesini "1 Mayıs Alanı" ilan etti ve işçileri üretimi durdurmaya çağırdı.

Alınan karara göre, sabah saatlerinde üretim durdurulacak, yakın fabrikaların işçileri biraraya gelerek gösteriler yapılacak, ve Sendikalar Platformu'nun hazırladığı bildiriler okunacaktı. Eğer güvenlik güçlerinin herhangi bir müdahalesi sözkonusu olursa, karşı konulacaktı. Ama geç kalınmış, çok değerli zaman, sosyalist dergilerle yapılan tartışmalara ve Taksim konusunda ortak tavır belirlemek için yürütülen çalışmalara harcanmıştı. İyi bir hazırlık yapılabilse, bir genel grev provası şeklinde geçme olasılığı çok yüksek olan 1 Mayıs kutlamaları, olabileceği düzeyden çok daha geri bir zeminde yapılacaktı. Ancak yine de sıkı bir çalışmayla bir ölçüde bu düzey aşılabilirdi. Nitekim öyle de oldu.

İstanbul'lu işçiler, açıkça siyasi iktidarın safında yer alan ve 1 Mayıs'ı kapalı küçük salonlara ve yemek aralarına hapsetme niyetinde olan Türk-İş yönetimine gerekli yanıtı vermek için hazırlanmaya başladı. Ancak zaman çok sınırlı olduğu için her yere ulaşmak mümkün değildi. Sendikalar bölgesel kutlamalardan sonra eğer vakit kalırsa öncü işçilerle Taksim'e gitmeyi de hedefliyorlardı. Sosyalistlerin duygusal bir kararla Taksim konusundaki ısrarlarını yersiz bulmakla birlikte, onları yalnız bırakmak istemiyorlardı.

1990 1 Mayıs'ı öncesi ve sonrasında yaşananlar, devrimci hareketin; etki gücü sınırlı, politika üretme yeteneği az gelişmiş yıllardır adına konuştuğu işçi sınıfına ulaşamamış ve geçmişte varolan kitle ilişkilerini önemli ölçüde yitirmiş marjinal bir hareket olduğunu acı bir şekilde göstermiştir.

Ancak burada ortaya çok ilginç ve çarpıcı bir durum çıkıyordu. Üç-dört bin üyesi olan bir sendika şubesi Taksim'e ancak 70-80 kişiyi götürebileceğini, ama üretimi saatlerce durdurarak işçilerin çoğunluğunu bölgesel gösterilere çıkarabileceğini belirtiyordu. Burada sorun işçilerin Taksim'e çıkmaktan korkmaları da değildi. İnsanların büyük bölümü 1 Mayıs kutlamalarının Taksim'le sınırlanmasına karşı çıkıyordu. 1 Mayıs'ın kutlanması konusunda bir yasak sözkonusuysa, bu yasak Taksim'le sınırlı değildi. O nedenle bu yasak, İstanbul'un her köşesinde, Türkiye'nin her bölgesinde kırılmalıydı. Bu tutum bir yanıyla da basit bir mücadele taktiği olmakla birlikte bunun yanı sıra da ciddi bir politika üretme (belirleme) sorunuydu.

Nihayet 1 Mayıs günü, ilk eylemler işçi havzalarında başladı. Sabah erken saatlerde Kazlıçeşme'de toplanan yüzlerce deri işçisi, "Yaşasın 1 Mayıs" sloganıyla yürüyüşe geçti. Olaya müdahale eden polis işçilerin üzerine ateş açtı. İşçiler bu saldırıya karşı koyarak polislerle çatıştılar. Daha sonra sırasıyla, Güngören, Bahçelievler-İncirli-Merter, Topkapı gibi fabrika bölgelerinde binlerce işçi sokaklara ve caddelere döküldü. İşçilerin bu gösterilerine, Taksim'e gitme hazırlığı yapan bölgedeki okulların öğrencileri da katıldılar. Değişik kollardan yürüyüşe geçerek Merter'de buluşmaya çalışan işçilerle polisler arasında şiddetli çatışmalar oldu. Çok sayıda kişi yaralandı. 1 Mayıs olayları sırasında yaralanan polislerin büyük çoğunluğu da bu bölgelerdeydi. Bu gösterileri beklemeyen ve bütün gücünü Taksim ve civarına yığan polis, büyük bir şaşkınlık yaşadı ve hemen bölgeye takviye güç gönderdi. Yüzlerce işçi bu bölgelerde gözaltına alındı.

Topkapı sur ötesi dışında, TEK'e bağlı bütün işyerlerinde, belediyelerde, THY işletmelerinde ve yüzlerce fabrikada değişik sürelerle -ki bazı yerlerde 6-8 saate kadar varan üretim durduruldu. Kartal, Maltepe ve Cevizli bölgelerinde de işçiler alanlara çıkarak gösteriler yaptılar. Daha sonra yapılan tespitlere göre 1 Mayıs günü İstanbul'da yaklaşık 200 bin işçi değişik sürelerle üretimi durdurdu. Bu gerçekten görkemli bir sayıydı.

Fabrika bölgelerinde bu gösteriler olurken, tam bir kuşatma altında bulunan Taksim ve civarında öğlen saatlerine kadar hiçbir şey olmadı. Bu bölgeye binlerce polis ve jandarma yığılmış ve çok geniş bir alan sokak sokak kontrol altına alınmıştı. Bölgede beş kişinin bir araya gelmesi imkansızdı. Polis insanları rastgele gözaltına alıyordu. Böylece herhangi bir insan kümesinin oluşmasına meydan verilmeden insanlar eritiliyordu. Saat 12.00'ye geldiğinde, Taksim'e çıkma girişimi için Tarlabaşı, Harbiye, Elmadağ, Gümüşsuyu ve İstiklal Caddesi'ne gelen yüzlerce kişi henüz hiçbir şey yapamadan etkisiz hale getirilmişti. Saat 12.00'yi geçtiğinde sadece Tepebaşı'nda ve Harbiye'de birer kez ana caddeye çıkma girişiminde bulunuldu ama başarılamadı. Olaylar daha çok Kasımpaşa ve Dolapdere eteklerinde meydana geldi. Taksim çevresinde başarılı bir gösteri gerçekleştirilememesine karşın, devrimciler bütün tehditlere ve polis terörüne karşın 1 Mayıs'ı kutlamak konusundaki kararlılıklarını gösterdiler. 20 yaşındaki üniversite öğrencisi Gülay Beceren polis kurşunlarıyla Harbiye'de vuruldu ve felç oldu. Egemen güçler, 1 Mayıs'ta göstericilere ateş ettirerek kendi yasallığını dahi çiğnedi.

Taksim, meşruluğunu işçi sınıfının mücadele tarihinden alan ve hiçbir gücün yasaklayamacağı "1 Mayıs Alanı"dır. Ancak, 1 Mayıs'ın sadece Taksim'de kutlanmak istenmesinin hiçbir mantığı ve inandırıcı (geçerli) gerekçesi yoktur. Bu sadece Asya toplumu olmamızdan gelen bir duygusallığımızdır o kadar. Öyle ki, bu duygusallık sağlıklı ve doğru politikalar üretilmesini bile engellemektedir. Nitekim devrimciler, 1 Mayıs'ta işçi sınıfından ayrı bir tutum almışlar, ancak, büyük bir başarısızlığa uğramışlardır. Eğer işçiler İstanbul'un başka alanlarında polisle çatışma pahasına 1 Mayıs'a sahip çıkıp üretimi durdurmamış olsalardı, geçtiğimiz 1 Mayıs tam bir "polis bayramı" gibi kutlanmış olacaktı. Ama yine de "Taksim dayatması" yüzünden çok önemli bir fırsat kaçırıldığının bilinmesi gerekiyor.

3 Mayıs günü İstanbul Sendika Şubeleri Platformu yaptığı basın açıklamasında şunları söylüyordu: "...1 Mayıs, iktidarın bütün engelleme çabalarına, sindirme girişimlerine ve polis terörüne karşın özüne yaraşır bir şekilde kutlandı. 1 Mayıs günü işçiler üretimden gelen güçlerini kullanarak İstanbul'un her fabrikasında ve birçok meydanında mücadele bayrağını yükselttiler. Fabrikalarda değişik sürelerle üretimi durduran işçiler, iktidarın anti-demokratik yasağını kırarak, dostlarına ve düşmanlarına iyi bir demokrasi ve mücadele dersi verdiler."

Bu açıklamadaki "dostlarına" sözüne dikkat çekmek istiyorum. 21 sosyalist dergi adına yapılan açıklamada da, işçilerin eylemlerinin önemi ve izledikleri tutumun doğruluğu bir ölçüde anlaşılmış görülüyordu. Bu açıklamada yine de şunlar söyleniyordu:

"...Tüm bunlara karşın, Taksim eksen olmak üzere İstanbul'un çeşitli semtlerinde işçi sınıfı ve sosyalistler çeşitli eylem biçimleriyle 1 Mayıs'ı bütün birimlerde kutlamış ve yer yer üretimi durdurmuştur."

1 Mayıs eylemlerinden çıkaracağımız sonuçları (buna dersleri de diyebiliriz) şöyle sıralayabiliriz: 1) Sosyalist hareket henüz marjinal bir güç olmaktan çıkamamış ve 12 Eylül yenilgisinin sonuçlarını halen aşamamıştır, 2) Sosyalist grupların tek tek çabalarıyla marjinallikten kurtulmalarının imkansız olduğu ve ancak güçlerini birleştirerek tecrit çemberini kırabilecekleri anlaşılmıştır; 3) Sosyalist hareket ile işçi sınıfı hareketinin henüz bütünleşmekten uzak olduğu ve bir süre daha ayrı ayrı yürüyeceği görülmüştür; 4) Sosyalistlerin politika belirleme ve günlük politik faaliyet yürütme konusunda oldukça yetersiz oldukları ortaya çıkmıştır; 5) Sınıfa önderlik etmesi gereken ya da bu savda olan sosyalistler, sınıfın gerisine (ve dışına) düşmüşlerdir; 6) Kuşkusuz, işçi sınıfına kendisinde olmayan meziyetler yüklemek, onu idealize etmek, gücünü abartmak ve ancak mücadele içinde kazanacağı devrimciliği Allah vergisi bir olgu gibi işçi sınıfına içkin bir karakter saymak düpedüz uvriyerizmdir. Elitizmin diğer bir ucu olan uvriyerizme karşı mücadele etmek ve işçi dalkavukluğundan biran önce kurtulmak gerektiği de açıktır. Geçmişte büyük kesimiyle popülist olan sosyalist hareket, günümüzde ise büyük ölçüde (söylem düzeyinde kalsa da) uvriyerist bir çizgiye savrulmuştur. Yayınların büyük çoğunluğunun adı bile "işçiler ve..." bilmem nedir. Ancak uvriyerizmin uzağında bir yaklaşımla yine de, 1 Mayıs'ta işçilerin sosyalistlere iyi bir ders verdiğini söylemek sanırım abartma olmayacaktır. ■

aynı sürece bir "yan yoldan" katılmak, TBKP kendini öyle tanımlamayacak olsa bile, kendi misyonu üzerine titizlenmekten başka bir şey değildir. Kuruluş sürecine katılanların herbiri, süreçle ilişkisini TBKP'nin kurduğu gibi kuracak olsaydı, ortaya böyle bir süreç çıkmazdı. Demek ki TBKP "kendisi için bir ayrıcalık talep etmeyecek" olsa da, -zaten kim kime ayrıcalık verebilir ki- kendi ayrıcalığını baştan koymaktadır.

Yasal birlik partisi -ve ona öngelen kuruluş süreciyle- TBKP arasına , TBKP'nin kendisi tarafından bir hat çekilmektedir. Yasal birlik partisinin kuruluşu 141 ve 142. maddelerin "aşılmasına" (!) veya kalkmasına bağlanmamıştır. TBKP ise birleşik partiyle **bütünleşmesini** bu maddelerin kalkmasına bağlamakta, bu maddelerin kalkacağı zamana ertelemektedir. TBKP'den başka her kişi ve örgüt, birleşik partinin vücut bulmasını 141 ve 142. maddelerin fiilen aşılması olarak görürken, TBKP bu maddeler sonrasında vücut bulacağını düşünmektedir. Kendi içinde açımladığımızda bu iki farklı yaklaşımın bağdaşır olmadıklarını görüyoruz. Çünkü, birinci yaklaşımda, sadece 141 ve 142'yi değil, antidemokratik bütün yasal düzeni göğüsleyerek siyaset sahnesine çıkmak, Marksist alternatifi fiilen ortaya koymak, meşruiyetini kendinde görmek ve kendisinden almak, Marksistlerin ortak misyonunu geniş bir teorik kabul çerçevesinde paylaşmaya şimdiden hazır olmak vardır. Gene bu birinci yaklaşımda, kendi misyonunu ve varlığını başkaları için vazgeçilmez bir zenginlik değil, başkalarının misyonunu kendisi için bir zenginlik kaynağı olarak gören ve herhalde Marksist yenileşme için biricik çıkış noktasını oluşturan bir yenileşme iradesi mevcuttur. TBKP kendisini "geçici" olarak ayırmakla, Marksist teorik ve pratik yenileşmenin bu temel çıkış noktasından da "geçici" olarak ayırmaktadır. Ayrı olmak, 141 ve 142. maddelerin ve komünist adıyla parti kurma yasağının kalkacağı zamana kadar "geçicidir". Bu yaklaşımda, bütün **demokratların** esasen fikirbirliği halinde oldukları ve rejimin demokratikleşmesi sorunu içinde mevcut bulunan önemli bir **unsuru** ayırıp kendi varlık -yokluk sorunu haline getirmek, simgeleştirmek, eylemi bu noktaya indirgemek, bununla oyalanmak ve zaten diğer Marksist güçlerle paylaşılamadığı için de kendi kendisiyle oyalanmak vardır.

TBKP herkes için geçerli bir demokratik sorunu salt kendi sorunuymuş gibi algıladığından, sonra da bu algıladığını ortaya koyuş biçiminden ötürü anlayış görmüyor

TBKP'nin, kendisi için koyduğu, ayrıcalık kabul edilmesin demekten başka, "geçici" kabul edilmesini istediği kendi durumu, ayrıca ne kadar geçicidir, bu da herkes için kuşkuludur. 141 ve 142. maddeler hemen bugün kalktılar veya hiç kalkmadılar, komünist adı serbest oldu veya olmadı, yasal birlik partisine can verenler için bunların, demokratik mücadelede bir yeri olmaktan başka anlamları bulunmuyor. Ama TBKP bunlara, demokrasi mücadelesinden soyutlanmış bir keyfiyetmiş gibi bakıldığında anlamsız göründükleri halde olağanüstü bir anlam yüklüyor. Demek ki bu amaçların, böyle özel konuluşunun nedeni ancak başka amaçlarla birlikte düşünüldüğünde anlaşılabilir.

Nitekim sosyalistlerin birlik partisine katılmak ve onunla özdeşlemek konusunda TBKP'nin başka rezervleri bulunduğu da görülmektedir. Girişimciler platformunda TBKP adına sunulan görüşe göre, kurulacak birlik partisi, TKP, TİP, TSİP, SDP ve diğer sosyalist partilerin, 1960'tan önce kurulmuş yasal partilerin mirasına sahip çıkacak, dahası da Marksist teori ve pratiğin yenilenme gereğini kabul edecek, kendini bunu gerçekleştirmekten sorumlu sayacaktır. "Daha başka var mı?" diye sormaya gerek kalmadan, salt bu kadarını bile **dayatma** olarak algılayanları fazla hassas görmemek gerekir; çünkü bunlar düpedüz dayatma olarak anlaşılırlar. Çünkü, sürece katılanların büyük çoğunluğu bakımından bu rezervler, ters çevrilip TBKP'ye dayatılacak olan ve üstünde hassas olunması gereken noktalardır. Birincisi, TBKP'nin öngördüğü kapsamdaki bir geçmişin mirası, özeleştiriyle de olsa herkes tarafından kolayca sahiplenilecek bir miras değildir. Hiç kimse bu geçmişin, kişiler aracılığıyla olumlanıp taşınmasına karşı olamaz, bu mümkün de değildir ama bu geçmişe, özeleştiri aracılığıyla gelecekte bir yer bulmak da mümkün değildir. Kaldı ki, böyle bir talebi sadece TBKP ileri sürmektedir. Böyle bir noktayı TBKP başkalarına değil de sadece kendisine dayatıyor olsa bile, kuruluş sürecine karşı bir dayatmadır. Herkes kendi geçmişinden ve bunun yanlışlarından sorumludur, ama hiç kimse sözgelimi TKP'nin yanlışlarından ve geleneğinden sorumlu değildir. Türkiye Marksist hareketi, ortak olmayan bir geçmiş için ortak bir özeleştiri platformu oluşturmayı başaramaz; dolayısıyla kurulacak birlik partisi en azından kurulurken bir **birleşme** partisi olmayacağı için, devamlılık anlamında bir mirasa da sahip olmayacaktır. Bu bakımdan, sosyalistlerin birlik partisinin kuruluşunu- hatta kuruluş sürecini- aynı zamanda kendi **likidasyonu** olarak ele almayan herhangi bir yaklaşım kendini ister istemez **ayırmış** olmaktadır.

Birlik partisine TBKP tarafından konulan ikinci rezerv bu birinci noktaya sıkıca bağlı olarak, "yenilenme"dir. Marksist literatüre girer girmez yıpranan bir kavramın gerçek bir teorik ve pratik yenilenmeye dönüşebilmesi için, oluşacak partinin elverişli bir siyasal - ve sosyal- ilişkiler platformu oluşturucağını ummaktayız. Ama bunun böyle olacağının garantisini, kurulacak partinin bu yönde yapacağı açıklama oluşturmaz ki! TBKP bununla neyi anlatmak istiyor olursa olsun, anlaşılan, onun adına "yenilenme" dediği kendi pozisyonudur ki, bunu birleşik parti sürecine katılanların benimsemesini ummak iyimserliktir.

Başta da değindimiz gibi, yasal birlik partisiyle kendisi arasındaki ilişkiyi bu aşamada herkesin aynı düzeyde gerçekleştirmesi beklenmiyor. İlgi, sempati, destek, katılma ve sahiplenme, bunlardan hangisi olursa olsun, eşit değerde bir katkı sayılıyor. Bu sadece başlangıç aşamasıyla sınırlı bir hoşgörü ve geniş kabül anlayışından değil, Marksizmin siyasal mücadeleye daha geniş yaklaşımlarla eğilmesi gereğinden kaynaklanıyor. Birleşik Marksist partiye kendinde varsaydığı misyonundan daha ileri misyonlar verebilenler için sorun kalmıyor; çünkü onlar kendi "tamamlanmamış" yaşamlarını bu temel birlik perspektifine bağlanarak ve bağlandıktan sonra da tamamlamayı göze alabiliyorlar ve bu durum kuruluş sürecinde yeralanlar tarafından anlayışla karşılanıyor. Fakat benzeri bir çözümleme sorunuyla yüzyüze bulunan TBKP, bir yandan, herkes için geçerli bir demokratik sorunu salt kendi sorunuymuş gibi algıladığından, sonra da bu kendi sorunu olarak algıladığı şeyi ortaya koyuş biçiminden ötürü anlayış görmüyor. Birlik partisi önce şu temel profili versin, sonra 1920-1990 mirasına otursun, "yenileşmeyi" -her ne demekse bu- kabul ve ilan etsin, 141-142. maddeler kalkmış ve komünist parti adıyla parti kurmak mümkün olsun, TBKP açısından hiç bir sorun kalmayacak. Her halde o zaman birleşik Marksist parti için de TBKP diye bir sorun kalmamış olacak!

Türkiye'de, 1990 yılında sosyalizmden yana güçlerin çok fazla seçenekleri yoktur. Bundan ötürü Marksistlerin de kendi aralarındaki ilişkileri hal yoluna koymak için harcayabilecekleri fazla bir zamanları yoktur. Yapacakları acele işleri ve treni kaçırmak üzere oldukları için değil, bu türden problemlere karşı doyum noktasına çoktan gelmiş bulundukları için. Öbür yandan, kuruluş sürecinin üstüne oturmaya başladığı ve partiye niteliğini vereceği anlaşılan taban hareketi cephesinden bakıldığında, herkesin kendi geleneğine karşı sevindirici bir yabancılaşma içinde olduğu açıkça gözükmektedir. Çoğunluk, hala geleneğin eksen olduğu tutum ve politikaları kendisi için bir lüks, kaldırılamaz bir külfet olarak görmektedir. Marksist teori ve pratiğin nasıl yenileşeceği, taban hareketi yaşamında, öyle düşünülmüş projeler içinde değil, duyumsanarak kavranmaktadır ve yenileşmenin mayalanacağı asıl zemin burasıdır. O halde, birleşik partiye ilişkin pratik ve politik yaklaşımların, bu zemindeki gelişmelere güç ve yön verecek tarzda olmasını beklemek çok doğaldır. Örgütlü olmak bir avantaj sağlıyorsa, bunu da bu yönde kullanmak, birleşme sürecinde yeralan herkesin beklentisidir. Bu nedenle TBKP'nin birleşme sürecindeyken "geçici" olarak muhafaza ettiği özel gündemini, demokrasi mücadelesinde ne zaman kazanılacağı belli olmayan hedeflere bağlayarak **sürekli** kılması, bu noktayı aşmış bulunanlara -TBKP'liler de dahil- anlatılması güç bir yaklaşım değil midir? ■

24 Mayıs 1990

Sosyalistlerin Birlik partisi girişimine ilişkin

SORULAR-YANITLAR

Sosyalistlerin birlik partisi girişimi Haziran Kurultayı ile bu ay yeni bir anlam kazanacak. Geçici yürütme kuruluna sürece ilişkin bazı ilk sorular yönelttik.

▶Yerel Birlik inisiyatifleri nerelerde kurulabilecek?

Yerel girişimler İstanbul için ilçeler, anakentler için il, diğer yerleşim birimlerinde yerel koşullara göre il, ilçe veya bölgeler esas alınarak oluşturulacak. Demek ki yerel girişimlerin en küçük bazını ilçeler, en büyük bazını ise birkaç ili kapsayabilecek bölgeler oluşturuyor.

▶Yurt dışında da birlik inisiyatifleri kurulabilecek mi?

Evet, sosyalistlerin birlik partisini oluşturma çabasına yurtdışında bulunan arkadaşlarımız da katılabilecek. Onlar da yerel potansiyeli gözönüne alarak, kent, bir kentler gurubu veya bir ülke bazında birlik inisiyatifleri oluşturabilecek ve Haziran kurultayına her beş kişinin bir delegeyle temsil edilebileceği bir biçimde katılabilecekler?

▶Türkiye'deki birlik inisiyatiflerinin delege seçim oranı değişik mi?

Hayır değil. Her birlik inisiyatifi kendi katılımcılarının beşte biri oranında delege seçerek Kurultaya gönderecek.

▶Sosyalist hareketimizin önemli bir birikimi de hapishanelerde bulunuyor. Onlar birlik sürecine nasıl katılabilecekler.

Her hapishanede bu birlik sürecine sempatiyle bakan arkadaşlarımız birer birlik inisiyatifi kurabilirler. Ve kurultaya kendi görüşlerini, eleştirilerini, karar tasarılarını yollayabilirler. Daha sonra program taslağı ortaya çıktığında kendi birlik girişimlerinde bu taslağın eleştirisini yapıp, kurucu kongreye gönderebilirler. Hatta bu süreç içinde tahliye olan arkadaşlarını da delege olarak kongreye yollayabilirler.

▶Haziran Kurultayına kaç delege katılacak?

Bu konuda ancak tahminlerde bulunabiliriz. Delege sayısı Türkiye ve Avrupa'da yerel girişimlere kaç kişi katılacağına bağlı. Delege sayısının iki binden az olacağı tahmin edilmiyor. Yerel girişimlerden seçilmiş delegelerin yanısıra toplam delege sayısının ençok %25'ini geçmeyecek biçimde merkezi olarak da delege tesbit edilecek.

▶Bu antidemokratik olmaz mı?

Haziran Kurultayı bir birleşik parti kurma iradesini belli edecek ve bu süreci örgütleyecek bir kurultay. Yani henüz ortada kurulmuş bir parti yok. Kuruluş sürecinin olabildiğince kapsayıcı, etkili olması için çok sayıda insanın katılımı gerekiyor. Gönlü böyle bir birleşik partiden yana olan ama yerel girişimlere çeşitli nedenlerle katılamayacak olanların katkısı alınsın mı alınmasın mı? Soru budur. Yürütme kurulunda yapılan belirlemelere göre bu delege kontenjanı şu şekilde kullanılacak: 1. Sosyalizm mücadelesinin emektarları, 2. Bilim, sanat ve kültür adamları, 3. Yerel inisiyatif toplantılarına katılma imkanı bulamayan kişiler, 4. Yerel inisiyatiflerin kendi delegelerini belirlemelerinden sonra, birlik sürecine yeni katılanların katılımını sağlamak amacıyla yerel inisiyatiflerin önereceği kişiler, 5. Sosyalist sendikacılar, belediye başkanları, belediye meclisi üyeleri, il genel meclisi üyeleri, meslek kuruluşu yöneticileri.

▶Kurultayın yeri, tarihi ve kaç gün süreceği belli mi?

Anadoludan katılımı kolaylaştırmak amacıyla Kurultay 23 Haziran'da Ankara'da yapılacak. Salon için sözleşme şu anda imzalanmadığı için kesinlik kazanmamakla birlikte Haziran Kurultayı Atatürk Spor Salonunda yapılacak. Yani beş bin kişiden daha fazla insanın delege ve izleyici olarak katılımına olanak var.

▶Kurultayın bir gün sürmesi, yerel inisiyatiflerden gelen delegelerin konuşma olanağını çok kısıtlamaz mı?

Kurultayın iki gün olması öngörülüyordu. Ancak salon kirasının 20 milyon lira oluşu nedeniyle bir günlük bir süre zorunlu oldu. Yerel inisiyatiflerin bir Kurultay sözcüsü seçmesi ve yerel inisiyatiflerde kabul edilmiş ortak görüşlerin bu sözcü tarafından dile getirilmesi zaman sıkışıklığına karşı bir çare olabilir. Bu sözcüler, kendi yerel girişimlerindeki azınlık görüşlerini de dile getirebilir yapacakları konuşmalarda. Kurultay gece saat 24'e kadar sürecek. Yani her yerel girişimden bir kişinin konuşması için zaman olacak.

▶Yerel girişimlerin nasıl işleyeceğini belirleyen bir yönetmelik var mı?

Böyle bir yönetmelik oluşturuldu ve dağıtılmaya başlandı. İstanbul'daki irtibat adresine yani Oral Çalışlar, Nuruosmaniye Caddesi 5/3 adresine yazarak bu yönetmelikten edinebilirsiniz. ■

TÜRK-İŞ ÇOK DEĞİŞTİ

Türk-İş'teki değişim özelinde, Türkiye işçi sınıfının gücü ve potansiyeli anlaşılırsa siyasal ve ekonomik-toplumsal yapıyı dönüştürme mücadelesinin başarı şansı artar.

Bugünkü siyasal dergilerde, 1980 öncesiyle kıyaslandığında göze çarpan farklılıklardan biri, işçilere ve sendikalara ilişkin konulara verilen ağırlıktır. Bu gelişim, Türkiye'de işçi sınıfının artan toplumsal rolünün doğal bir yansımasıdır. İşçi sınıfının gücünde ve etkinliğinde görülen niteliksel sıçrama yalnızca Türkiye'ye özgü değildir. Kapitalist dünyanın 1970'lerdeki ekonomik bunalımı ve uluslararası işbölümündeki değişiklikler, azgelişmiş ülkelerde işçi sınıfının nicel ve nitel durumunda köklü dönüşümlere yol açmıştır. Bu dönüşümün siyasal alandaki yansımaları ayrı ve çok kapsamlı bir konudur. Ancak bu bağlamda değinilmesi gereken nokta, siyasal strateji ve taktiklerini 1980 öncesi koşullarında formüle eden birçok görüşün, işçi sınıfının konumundaki nitel değişikliği henüz görüşlerinin bütünlüğü içinde sindirememiş olmalarıdır. Nitel dönemdeki değişiklikler yeterince kavranılmamaktadır.

Bu yetersizliğin bir örneği, Türk-İş'e ilişkin tartışmalarda gözlenebilir. Türk-İş'e ilişkin taktikler üretilirken, 1951-52 yıllarına ilişkin ve geçerliliği tartışılan saptamalar sık sık yinelenirken, günümüzdeki gelişmeler genellikle gözlerden kaçmaktadır. Bu yazının amacı, 1987 yılından 1990 yılı başlarına kadarki dönemde Türk-İş'in örgüt yapısındaki bazı önemli değişiklere ilişkin toplu bilgiler sunmaktır. İşçi sınıfına ilişkin genel değerlendirmelerle ve "son analizde" yaklaşımlarıyla çizilen taktiklerin etkili olma olasılığı düşüktür ve/veya her açıdan maliyeti çok yüksektir. Türk-İş'teki değişim özelinde, Türkiye işçi sınıfının gücü ve potansiyeli anlaşılırsa, sınıfın yapısı ve dinamiği kavranırsa, siyasal ve ekonomik-toplumsal yapıyı dönüştürme mücadelelerinin başarı şansı artar.

Ülkede ve sendikada demokratik kanalların açıklığı ölçüsünde, sendikal yapıyı ve işleyişi ve arada sendika yöneticilerini, işçi sınıfı biçimlendirir.

Türk-İş nedir?

Türk-İş son 2-3 yılda çok değişti. Bu değerlendirmede, "Türk-İş" denildiğinde anlaşılması gereken, 1,5 milyon işçi, 800 dolayında sendika şubesi, 32 sendika ve bütün bunlardan sonra da, Türk-İş Genel Merkezi'ndeki 5 yöneticidir.

Son 2-3 yıl içinde Türk-İş bünyesindeki 1,5 milyon işçinin nasıl değiştiğini her gün gazetelerde okuyoruz. 1986-87 yıllarında grevler ve direnişler istisnaydı. Bir yemek boykotu bile önemli bir haberdi. 1988'de grev dışı meşru kitle eylemleri yaygınlaştı ve 1989'da kitleselleşti. 1989 dalgası geriledi ama, gerilediği düzey, dalganın başlangıç düzeyinin çok üzerindedir. Bugün grev dışı eylem türleri günlük yaşamın ayrılmaz bir parçası olmuştur, meşrulaşmıştır, gelenekselleşmiştir. İşçi sınıfı mücadelesi yeni bir dalga için güç toplamaktadır.

1989'un meşru kitle eylemlerinin Türk-İş genel kurulunda seçim sonuçlarına gerektiği gibi yansımamış olması aceleci (ve bazan kasıtlı) değerlendirmelere yol açtı. Birçok değerlendirmede, genel kurulda oybirliğiyle alınan kararlar atlandı. Çok daha önemlisi, şube ve sendika yönetimlerinde meydana gelen değişikliklere dikkat edilmedi.

Şube yönetimlerindeki değişiklikler

1987 yılından 1990 yılının başlarına kadarki dönemde, Türk-İş'e bağlı **sendikaların yönetimlerinde olağanüstü boyutta bir değişiklik yaşandı.** Türk-İş'e bağlı sendikaların 1987 yılındaki 711 şubesinin 338'inin (%48) şube başkanları 1990 yılı başına kadar değişti.

1987 yılında Türk-İş'e bağlı sendikaların toplam 750 şubesi vardı. Bu şubelerin 30'u 1990 yılına kadar kapatıldı. 9 şubenin ise 1987 yılında başkanı yoktu. Kalan 711 şubenin 338'inin başkanı üç yıl içinde değişti.

Değişikliklerin çok büyük bir bölümü 1989 yılındaki olağan genel kurullarda gerçekleşti. Genel kurulların önemli bir bölümünün bahar eylemleri öncesinde veya sırasında olması, değişiklikleri bir ölçüde sınırladı.

Değişikliklerin çok küçük bir bölümü ise olağanüstü genel kurullarla veya genel merkezlerin anti-demokratik uygulamalarıyla oldu. Bazı özel durumlarda ise, şube başkanı genel merkezde görev alınca, eski görevinden ayrıldı. Birkaç şube başkanı ise, emekli sendikacılar konusundaki kısıtlama nedeniyle aday olmadı. Ölüm ve hastalık nedeniyle ayrılma da istisnai durumlardı.

Şube başkanlarının değişimi, şube yönetim kurulunun tümüyle değiştiği anlamına gelmez. Ancak, şube başkanının rolünün belirleyiciliği ve genel kurullarda genellikle ekiplerin mücadele ettiği düşünülürse, şube başkanının değişimi önemli bir gösterge olarak alınabilir.

Sendika genel merkezlerindeki değişimlere ve bazı gözlemlerimize dayanarak, şubelerdeki değişikliklerin büyük çoğunlukla olumlu olduğunu söyleyebiliriz. "Genel merkezlerin kendilerine muhalif unsurları çeşitli oyunlarla tasfiye etmesi" biçimindeki değişiklikler de çok sınırlı kalmışa benzemektedir.

Şube yönetimlerinde böylesine büyük bir değişiklik, genel merkezlere derhal yansımaz. Birazdan ele alınacağı gibi, yansıyan bölümü bile çok önemlidir. Sendikalarda şube genel kurulu ile merkez genel kurulu arasındaki süre genellikle 1-4 aydır. Bu kısa süre içinde acemi bir sendika yönetiminin ilk görevi kazandığı yeni mevziyi sağlamlaştırmaktır. Genel merkez genel kuruluna yönelik çabalar bu nedenle sınırlı kalabilir.

Çizelge 1'de Türk-İş'e bağlı sendikalarda 1987 yılında toplam 750 şubeden, başkanı olan ve 1990 yılı başında faaliyete devam eden 711'inin şube başkanının değişip değişmediği gösterilmektedir.

Sendika yönetimlerinde değişiklik

1987 yılından 1990 yılına kadar, Türk-İş'e bağlı 32 sendikanın 15'inin genel başkanı değişti. Genel başkanların da dahil olduğu yönetim kurullarında da çok büyük bir değişiklik yaşandı. 32 sendikada 196 genel merkez yönetim kurulu üyesinin 97'si (%49) değiştirildi.

Çizelge 2'de Türk-İş'e bağlı 32 sendikada yönetim kurulu üyelerinin 1987 yılından 1990 yılına kadarki değişme durumu gösterilmektedir.

Yönetim değişiklikleri ve sendika-içi demokrasi

Sendika yönetimlerinin yüzde 50'ye yakın bir bölümü üç yıldan kısa bir süre içinde değiştirilmişse, sendikalarda sendika-içi demokrasi önemli ölçüde var demektir. Türkiye toplumunun bir parçası olan sendikalarda tabii ki anti-demokratik uygulamalar da vardır. Ancak şunu rahatlıkla söyleyebiliriz: Türkiye'de sendikalardaki örgüt-içi demokrasi, siyasal partilerdekinden, derneklerdekinden, aşiretlerdekinden, tarikatlardakinden ve hepsinden de önemlisi, işçilerin çoğunun kendi evindekinden **çok daha gelişkindir.**

Anti-demokratik uygulamalara ve anlayış

Türk-İş yönetimi. Büyük değişiklikler yaşadı. 711 şubenin 338'inin yönetimi değişti.

lara tabii ki karşı çıkılacaktır. Ancak, bazı anti-demokratik uygulama örneklerini genelleştirerek, sendika-içi demokrasinin Türkiye'de hiç işlemediğini, sendikalara hakim olanların uygulamalarının veya kendilerinin değiştirilmesinin mümkün olmadığını savunmak, herhalde yanlış olacaktır. Türkiye'de sendika-içi demokrasinin kanalları mevcuttur. Bu kanallaradaki bazı pislikleri temizleme görevi de hepimizindir. Ama bu pislikleri göstererek kanalların olmadığını, Türk-İş'in değişmediğini, değiştirilmesinin mümkün olmadığını ileri sürenler ve/veya sendikaları tümüyle reddederek alternatif kitle örgütlenme modellerini bugün savunanlar, kanımca, büyük bir yanılgı içindedir.

Türkiye'de ve genel olarak azgelişmiş ülkelerin önemli bir bölümünde, işçi sınıfının toplumsal ve siyasal konumunda 1980'li yıllarda niteliksel bir sıçrama yaşandı ve yaşanıyor.

Sendikal yapılar ve işleyişler, tüzüklerle veya yasalarla belirlenemez. Ülkede ve sendikada demokratik kanalların açıklığı ölçüsünde, sendikal yapıyı ve işleyişi ve bu arada sendika yöneticilerini, işçi sınıfı biçimlendirir. Demokratik kanalların önemli ölçüde açık olduğu koşullarda, işçi sınıfı kendi konumuna, gücüne ve ihtiyaçlarına uygun yapıları er geç yaratır.

Türkiye işçi sınıfı ve Türk-İş bünyesindeki 1,5 milyon işçi son birkaç yıl içinde çok büyük bir değişiklik yaşadı. Bu değişiklik, her düzeydeki sendikacının davranışlarına önemli ölçüde yansıdı. Kendi davranışlarında gerekli değişikliği yapamayan sendikacılar ise 3 yıl gibi kısa bir süre içinde büyük ölçüde tasfiye edildiler.

1987-88 yıllarında birçok kişide, Türkiye işçi sınıfına karşı bir güvensizlik vardı. İşyerlerini yaşamayanlar, görünüşteki sessizliğe kanıyor ve dipten gelerek yükselmekte olan güçlü dalgayı hissedemiyorlardı. Bugün de, Türk-İş genel merkezindeki bazı eksiklikleri ve hataları görmekle yetinenler ve Türk-İş'in şube sendika yönetimlerindeki gelişmeleri izlemeyenler de benzer bir hata içindedir.

İşçi sınıfının tavır ve davranışları, olması gerektiği ve olabileceği gibi gelişiyor ve gelişecektir. Türk-İş bünyesindeki sendikalarda ve şubelerindeki büyük yönetim değişikliği, bunun göstergelerinden biridir. Türkiye işçi sınıfının çeşitli kesim ve tabakaları arasında güçlenen birlik eğilimi, sendika yapılarını değiştirmenin demokratik kanallarını temizledikçe, sendikal birliği daha bilinçli ve güçlü kılacaktır. ■

ÇİZELGE 1

Türk-İş'e Bağlı sendikaların 1987 yılındaki şubelerinin başkanlarının 1990 yılındaki durumu (Şube Sayıları)

Sendika	Aynı	Değişti
Tarım-İş	20	13
Genel Maden-İş	3	4
Tekgıda İş	51	75
Teksif	30	12
Ağaç-İş	16	12
Basın-İş	1	2
BASS	1	1
Kristal-İş	7	6
Dok-Gemi-İş	2	3
Tes-İş	22	18
Koop-İş	10	6
Demiryol-İş	6	7
Hava-İş	- -	2
Haber-İş	1	2
Toleyis	2	4
TGS	1	3
T.Maden İş	12	24
Petrol-İş	20	5
Şeker-İş	11	13
Deri-İş	3	4
Selüloz-İş	6	3
BASİSEN	7	3
Çimse-İş	19	21
Türk-Metal	20	7
Yol-İş	20	17
Tez-Koop-İş	10	8
Tümtis	2	3
Denizciler Sen.	5	4
Likat-İş	3	7
Sağlık-İş	19	12
Türk-Harp-İş	12	8
Belediye-İş	38	29
TOPLAM	373	338

ÇİZELGE 2

Türk-İş'e Bağlı Sendikaların 1987 yılında genel merkez yönetim kurulu üyelerinin 1990 yılındaki durumu (yönetim kurulu üyesi sayısı)

Sendika	Aynı	Değişti	Genel Başkan
Tarım-İş	2	3	Değ.
Genel Maden-İş	3	4	Değ.
Tekgıda-İş	2	3[a]	Aynı
Teksif	4	1	Aynı
Ağaç-İş	4	2	Aynı
Basın-İş	3	6	Aynı
BASS	1	8	Değ.
Kristal-İş	3	2[c]	Değ.
Dok-Gemi-İş	4	1	Aynı
Tes-İş	6	1	Aynı
Koop-İş	2	3[e]	Aynı
Demiryol-İş	-	5	Değ.
Hava-İş	-	9	Değ.
Haber-İş	1	4	Değ.
Toleyis	-	5	Değ.
TGS	3	3	Değ.
T.Maden-İş	3	4	Değ.
Petrol-İş	3	2	Değ.
Şeker-İş	3	2	Aynı
Deri-İş	3	2	Aynı
Selüloz-İş	-	6	Değ.
BASİSEN	8	1	Aynı
Çimse-İş	5	-[b]	Aynı
Türk-Metal	4	1	Aynı
Yol-İş	6	2[d]	Aynı
Tez-Koop-İş	4	2	Aynı
Tümtis	2	3	Değ.
Denizciler Sen.	7	1[f]	Aynı
Likat-İş	-	4[g]	Değ.
Sağlık-İş	3	2	Aynı
Türk-Harb-İş	5	1	Aynı
Belediye-İş	5	4[h]	Değ.
TOPLAM	99	97	

◄ *Dipnotlar;*

a) Yönetim Kurulu üye sayısı 7'den 5'e indi.

b) Yönetim Kurulu üye sayısı 6'dan 5'e indi.

c) Hasan Basri Babalı ve İbrahim Eren'in adaylığı, yasada öngörülen koşulların yerine getirilmediği iddiasıyla, engellendi.

d) Yönetim Kurulu üye sayısı 7'den 8'e çıktı.

e) Yönetim Kurulu üye sayısı 4'ten 5'e çıktı.

f) Yönetim kurulu üye sayısı 8'den 7'ye indi.

g) Yönetim Kurulu üye sayısı 3'ten 4'e çıktı.

h) Yönetim Kurulu üye sayısı 7'den 9'a çıktı.

◄ ***89 kitle eylemleri.** Dipten gelen bu dalga Türk-İş'in yönetimine yeterince yansımadı.*

Doç. Dr.
Fikret Şenses

1980 SONRASI EKONOMİ POLİTİKALARI VE SANAYİLEŞME

"İstikrar ve Yapısal Uyum Programı" çerçevesinde uygulanan ekonomi politikaları sanayi için çok farklı bir kurumsal yapı oluşturmakla birlikte ihracat dışında beklenen etkiyi sağlamaktan uzak kalmıştır.

1980 denberi uygulanmakta olan İstikrar ve Yapısal Uyum Programı (İYUP) çeşitli yönleriyle ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir. Bu yazımızda İYUP çerçevesinde uygulanan ekonomi politikalarının sanayi sektörü ile etkileşimini ele alacak ve bu sektör üzerindeki temel etkileri üzerinde duracağız. Sanayi sektörü için ileriye dönük değerlendirmelerimiz ve önerilerimiz ise bundan sonraki yazımızın konusu olacaktır.

İYUP'un sanayi ile etkileşimi ve bu sektör üzerindeki etkisi özellikle uzun bir dönem çerçevesinde ele alındığında çok çarpıcı bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu tür bir bakış açısı İYUP'un 1980 öncesi dönemde uygulanan uzun dönem dış ticaret ve sanayileşme stratejisinde çok köklü değişikliklere yol açtığını doğrulamaktadır[1]. Bilindiği gibi, uzun dönem sanayileşme stratejisi planlı karma ekonomik model çerçevesinde ithal ikamesine dayanmaktaydı. Devlet, sanayileşme sürecini ve sanayi sektörü içinde yapısal değişimi hızlandırıcı bir işlev üstlenmişti. Bu işlevi yerine getirirken Kamu İktisadi Teşebbüsleri yoluyla kamu kesimi üzerinde doğrudan, başta ithalat politikası olmak üzere çeşitli teşvik politikaları yoluyla da dolaylı olarak özel kesim üzerinde etkili oluyordu. Uzun dönem stratejiye ilişkin tartışmalarda çoğu kez gözardı edilen üç temel noktayı burada yeniden vurgulamakta yarar görüyoruz:

İYUP kapsamında uygulamaya konan politikalar sanayi için piyasa ekonomisi çerçevesinde dünya ekonomisiyle entegrasyonu amaçlıyor.

i) Uzun dönem strateji kısa sayılabilecek bir sürede önemli bir sanayileşme atılımı gerçekleştirmiş, hızla genişleyen ve giderek çeşitlilik gösteren bir sanayi bazının ortaya çıkmasına olanak sağlamış ve en önemlisi bu süreç içinde hiç kuşkusuz önemli "yaparak öğrenme" etkileri sağlamıştır. Sanayileşme sürecinde dış kaynak kullanımı önemli boyutlara ulaşmışsa da doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının katkısı diğer birçok ülkenin aksine çok düşük düzeylerde kalmıştır.

ii) Gerçekleştirilen sanayileşme atılımı içe-dönük dış ticaret politikalarının doğal bir sonucu olarak dış dünyadan kopuk bir gelişim göstermiştir. Bu durum etkin koruma oranlarının çok yüksek boyutlara ulaşmasına ve imalat sanayiinin alt sektörleri arasında büyük farklılık göstermesine neden olmuştur. Bunun gibi, ihracatın gelişmesi engellenmiş ve ihracat / GSMH oranı içe-dönük politikalar uygulayan benzer gelişmişlik düzeyindeki ülke oranlarının dahi altında kalmıştır.

iii) Uzun dönem stratejinin üçüncü temel özelliği kısa dönem ekonomik gelişmelere büyük ölçüde duyarsız kalınmasının doğal bir uzantısı olarak gözlenen ve zaman zaman kriz boyutlarına ulaşan istikrarsızlıktır. Dünya ekonomisinde 1970'lerin ilk yarısında gözlenen olumsuz gelişmeler karşısında dahi uzun dönem stratejide köklü bir değişiklik yapma gereği duyulmamış, bu on yılın ikinci yarısında hızlanan enflasyon ve özellikle artan dış ödemeler dengesi güçlükleri, uzun dönem stratejinin sürdürülmesini olanaksız kılmış ve ekonomi politikalarının giderek uluslararası finans kuruluşlarının tercihleri doğrultusunda belirlenmesine yol açmıştır.

1980'denberi İYUP çerçevesinde uygulanan ve birbirini tamamlayan ve kendi içinde tutarlı ekonomi politikalarını bu bağlamda ve öncelikle Uluslararası Para Fonu ile imzalanan stand-by andlaşmalarının ve Dünya Bankası'nın sağladığı Yapısal Uyum Kredileri'nin öngördüğü "şartlılık" kriterleri çerçevesinde ele almak gerekmektedir. İYUP kapsamında uygulamaya konan politikalar sanayi için piyasa ekonomisi çerçevesinde dünya ekonomisiyle entegrasyonu amaçlamaktadır. Özel kesimde fiyatların serbest bırakılması, kamu kesiminde sübvansiyonların kaldırılarak sık aralıklı fiyat ayarlamalarına gidilmesi, merkezi planlamanın etkisinin azaltılması, yabancı sermaye teşviklerinin arttırılması, devletin sanayileşme sürecinden çekilmesi, kamu işletmelerinin özelleştirilmesinin ilke olarak benimsenmesi ve özellikle finans piyasalarına yönelik kurumsal düzenlemeler piyasa ekonomisine işlerlik kazandırma çabaları arasında sayılabilir. Bunun gibi, esnek kur politikası, doğrudan sübvansiyonlar yoluyla ihracat teşvikleri ve kademeli olarak uygulanan ithalat liberasyonu yoluyla da ihracatın artırılması ve dünya ekonomisiyle entegrasyon amaçlanmaktadır. Bunlara ek olarak, bazı yıllardaki dalgalanmalara karşın reel pozitif faiz uygulaması ve reel ücretlerde önemli boyutlara varan gerilemeler yoluyla emek-yoğun teknolojiler ve sektörler özendirilmek istenmektedir[2].

Yukarıda ana hatları çizilen ekonomi politikalarının sanayi sektörünü ve sanayileşme sürecini önemli ölçüde etkilemesi kaçınılmazdır. Bu etki tartışılırken gözönünde tutulması gereken bir nokta bu politikaların uzun dönem stratejiye kıyasla kısa sayılabilecek bir süre uygulanmış olmasıdır. Kimi politikalarda yıllar itibariyle dalgalanmalara rastlanması bazılarında ise önemli adımların ancak yakın geçmişte atılmaya başlanmış olması İYUP'un etkilerinin tümüyle ortaya çıkmasını engellemiş olabilir. Bu güçlüğe karşın, aşağıda, on yılı aşkın bir süredir uygulanmakta olan ve uzun dönem stratejiye kıyasla hemen her alanda farklı bir politika bazı oluşturan İYUP'un ilk etkilerini yatırımlar, büyüme, ihracat ve istihdam gibi temel göstergeler açısından değerlendirmek istiyoruz.

Yatırımlar ve büyüme:

Beklentilerin aksine, dışa dönük sanayileşme modeline geçiş imalat sanayii yatırımlarında kayda değer bir artış sağlamaktan uzak kalmıştır. İmalat sanayiinin toplam yatırımlar içindeki payı 1963-65 döneminde %20,1 den 1978-80 döneminde %31,3'e yükselmiş ancak 1980 sonrasında hızla azalarak 1984-86 da %20,5'e, 1985-89 da %17,5'e düşmüştür. Bu düşüş büyük ölçüde kamu yatırımlarının imalat sanayiinden hızla ulaştırma, enerji ve haberleşme gibi alanlara kaydırılmasından kaynaklanmıştır. Özel sektör ve yabancı sermaye yatırımlarında önemli bir canlanma sağlanamadığından imalat sanayiinde gerçekleşen üretim artışları âtıl kapasitelerin ihracat için harekete geçiri' nesinden kaynaklanmıştır. İmalat sanayiinde 1980 sonrası dönemde gerçekleştirilen büyüme hızları önceki dönemlere kıyasla önemli bir farklılık göstermemektedir. Örneğin, imalat sanayii üretiminde 1981-1988 döneminde gerçekleştirilen yıllık ortalama artış (%7,7) 1973-77 döneminde gerçekleştirilenin (%8,8) sadece bir puan altındadır. Burada kayda değer bir olgu bu artış hızının son yıllarda düşme eğilimi göstermesidir. Sanayi üretimi 1986 ve 1987'de sırasıyla %11,2 ve %9,8'lik bir büyüme hızına ulaştıktan sonra 1988 ve 1989'da ancak %2,0 ve %2,6'lık artışlara ulaşabilmiştir. İmalat sanayii üretiminin alt sektörlere göre dağılımı ise 1980 öncesi dönemde ara ve yatırım mal-

larına doğru gözlenen hızlı yapısal değişme sürecinin 1980'li yıllarda büyük ölçüde duraksadığını göstermektedir. Bunun gibi, imalat sanayii üretim ve istihdamı içinde kamu sektörü payında önceki dönemlerde gözlenen düşme eğilimi 1980'li yıllarda da sürmüştür.

İhracat:

İYUP çerçevesinde uygulanan politikaların en önemli etkisi kuşkusuz ihracat üzerinde olmuştur. 1979'da 2.3 milyar dolardan 1988'de 11.7 milyar dolara ulaşan toplam ihracat artışının %80'i aşkın kısmı sanayi ürünü ihracatından kaynaklanmıştır. Bu artışta özellikle ilk yıllarda Ortadoğu ülkelerine yapılan ihracat önemli bir rol oynamıştır. Gerçekleştirilen ihracat atılımını küçümsememekle birlikte, ihracat artışlarının salt İYUP çerçevesinde uygulanan ve piyasa ekonomisi bazında dünya ekonomisiyle entegrasyonu amaçlayan politikalarla açıklanamayacağını, bunun yanında 1980 öncesi dönemde kurulan ithal ikamesi sanayilerinin ve Ortadoğu ülkelerindeki piyasa genişlemesinin önemini vurgulamak istiyoruz. Nitekim ihracat performansında son yıllarda gözlenen duraksamanın da büyük ölçüde kur politikasını antienflasyonist bir araç olarak kullanma çabaları yanında İran-Irak savaşının sona ermesinin de etkisiyle Ortadoğu piyasalarındaki olumsuz gelişmeleri yansıttığı söylenebilir.

İstihdam:

Gelişmekte olan ülkelerde istahdam sorunu son yıllarda giderek alternatif sanayileşme stratejilerinin etkileri çerçevesinde tartışılmakta ve ihracata dönük modelin ithal ikamesine kıyasla sektör önceliklerini ülkenin karşılaştırmalı üstünlüklere sahip olduğu (emek-yoğun) alt sektörlere kaydırarak ve göreli faktör fiyatları yapısındaki bozuklukları ortadan kaldırarak olumlu istihdam etkileri yaratacağı öne sürülmektedir. Ulaşabildiğimiz en son veriler istihdam alanında da 1980 sonrası dönemde önemli bir gelişme görülmediğini göstermektedir[1]. İmalat sanayiinde yıllık ortalama istihdam artışı 1967-73'te %4,6, 1973-79'da %1.7 ve 1980-87'de %4.2 olarak gerçekleşmiştir.

Görüldüğü gibi, İYUP çerçevesinde uygulanan ekonomi politikaları sanayi için 1980 öncesi döneme kıyasla çok farklı bir kurumsal yapı oluşturmakla birlikte ihracat dışında beklenen etkiyi sağlamaktan uzak kalmıştır. Yatırımların durağanlığı, kapasite kullanım oranlarının ulaştığı yüksek düzey, özellikle Ortadoğu piyasalarındaki özel avantajların ortadan kalkmış olması ve yüksek enflasyon karşısında kur politikasında gözlenen geri dönüşler, ihracat artışlarının sürekliliği konusunda da haklı kuşkulara neden olmaktadır. Bu nedenle yeni bir sanayileşme atılımı gerçekleştirmek amacıyla 1980 öncesi ve sonrası sanayileşme deneyimlerinden dersler çıkarmak ve uygulanan stratejilerden bir sentez oluşturmak gerekli görülmektedir. Gelecek yazımız böyle bir amaca yönelik olacaktır. ■

DİPNOTLAR

*1) Kısa dönem sanayileşme stratejisinin tanımı ve temel özellikleri için bknz. Fikret Şenses, **1980 Sonrası Ekonomi Politikaları Işığında Türkiye'de Sanayileşme**, Verso, Ankara, Aralık, 1989.*

2) Ayrıntı için bknz. Şenses, age.

*3) Ayrıntı için bknz. F. Şenses, "Alternative Trade and Industrialization Strategies and Employment in the Turkish Manufacturing Sector" **ODTÜ Çalışma Raporu, Ocak 1990.***

D O K U N

M. Tahir Hatiboğlu

Paralı üniversite

Özal'ın "alışır, alışırlar" sözünü pek yabana atmamak gerekir. Bu aziz ve mübarek toplum son onyılda nelere alışmadı ki... Bu kez de üniversitelerin paralı oluşuna alışacak.

YÖK ve Eylül döneminde ağızlarda gevelenerek söylenen paralı üniversite işi nihayet 11.4.1990 günü gerçekleşti. Bu tarihli resmi gazetede yayımlanan ve YÖK yasasının 46.maddesini değiştiren KHK ile üniversiteler paralı olmuştur. Bu değişiklik öylesine gizli yapılmıştır ki, kamuoyu, basın ve halk tam yirmi gün sonra haberli olmuştur. Partilerin habersizliği ise bugün de sessiz kalışlarıyla sürmektedir. Eskiden bu tür olaylarda kıyamet kopardı. Şimdi ise söylendiği ve istendiği halde iki büyük parti bile suskun durmaktadır. Bunu anlamak güç. Bugün bu değişiklik 600 bin öğrenciyi doğrudan ilgilendirmektedir. Bu sayı aile bireyleriyle birlikte en az iki buçuk milyonu, gelecekte okuyacaklarla birlikte otuz milyon insanı bulur. Ne yazık ki bunun böyle olması, üzerlerine ölü toprağı serpilmiş ne partileri, ne örgütleri ne de toplumu ilgilendiriyor. Gelin de üzülmeyin! Özal niçin "alışırlar" demekte haklı olmasın.

Paralı üniversite nasıl olacak? Aslında üniversitelerin paralı olması YÖK'le birlikte başladı. O zaman "küçük bir harç" diyerek topluma sunuldu. Toplum o günlerin baskıları içinde bu küçük harca bir şey demedi, ödemeye başladı, devam ediyor. 1980 öncesinde beş kuruş için boykot yapan, protesto eden kesimlerden bugüne değin bir tepki olmadı. Herkes kuzu kuzu ödemesini yaptı. Kısacası alışmaya çalıştı ve alıştı. Bugün bu küçük harç tıp fakülteleri için iki yüz bin liradır. Bu alışma süreci tamamlandı ve küçük harcın adı "cari hizmet ödeneği" adını aldı. Artık bundan böyle her öğrenci üniversiteye aynı Maliye Bakanlığı gibi ödenek verecek. Bu ödenek de, üniversitenin cari harcamaları öğrenci sayısına bölünerek saptanacaktır. Bir başka deyişle öğrenci masrafını kendi karşılayacak ve paralı üniversiteye kavuşmuş olacak. Herkese hayırlı olsun.

Cari giderler küçük mü olur? Hayır. 1990 verilerine göre tıp fakültelerinde öğrenci başına cari gider ortalama 15-20 milyon olacaktır. Bunun yarısı öğrenciden alınacaktır. En ucuz fakültede bu rakam beş milyon kadardır. YÖK yetkilileri bu yıl bu paranın tamı alınmayacak diyorlar. Doğrudur. Bunun da bir "alışma" süreci olacak kuşkusuz. Ancak, bu süreç bu kez çok kısa olacaktır. Bir iki yıl içinde milyonlara çıkacaktır. Parası olmayan da faizli bir borçlanma senedi verecek. Peşin ödeyen indirimli ödeme yapacak. Bu da bize gösterir ki, üniversite, alacağını bilen iyi bir tüccar olacak. Yetkili ve etkili hiçbir yurttaşımız bu paranın nasıl ödeneceğini düşünmüyor. Yine hiç kimse "bu üniversitelere eskiden parasızdı, üstelik eğitim daha nitelikliydi, niye böyle oluyor vs." demiyor. Ekonomisi düzeldi ve çağ atladı denen Türkiye'de "niçin paralıya gidiliyor, devletin işlevi nedir" diye soru soran yok. Özal "alışırlar alışırlar" demesin de ne desin!

Aynı KHK ile vakıf üniversitelerine devlet, öğrenci başına cari giderlerin yarısını ödeyecek. Bunun Türkçesi şudur: Bir vakıf üniversitesi giderlerinin yarısını devletten alacak, bir yarısını öğrenciden alacak ve ayrıca kendi gelirlerine sahip olacak. Sonuçta devlet eliyle özel üniversitelerinden daha da güçlü olacaktır. Devlet kendi eliyle kendine rakip kurumlar oluşturuyor. En sonunda özel üniversiteler fazla para vererek devlet üniversitelerinin yetkin öğretim üyelerini alacaktır. YÖK'le birlikte darmadağın olan ve çöken üniversiteler bir kez daha çökertilecektir. Olacağı ve varacağı budur. Devleti elinde tutanlar için özlenen ve istenen budur. Ancak, halkın istemi herhalde bu değildir, bu olmamalıdır.

Her fakültenin, aynı adda da olsa, cari gideri farklı olacak ve öğrenciler ayrı ücretler ödeyecekler. Örneğin, İstanbul Tıp Fakültesi öğrencisi on milyon lira öderse, Elazığ Tıp Fakültesi öğrencisi dört milyon ödeyecek. Bu şekilde farklı ücret ödenen fakültelerde eğitim de elbet farklı olacaktır. Devletin işi aynı mesleklerde eşit ve dengeli eğitimi vermek değil midir? Bu uygulamaya göre parası olanlar iyi yetişmiş hekim, parası olmayanlar öylesine yetişmiş hekim olacaktır. Bu sonucu içe sindirmek zordur. Devlet denen kurum insanlarına, hiç değilse okuma fırsatını bulmuş olanlarına, eşit olanaklar vermek zorundadır.

Türkiye, öyle bir garip ülkeye döndü ki, neyin ne olduğunu kime neyin girip çıktığını anlamıyor. Üst ve güçlüler ne derse alışıyor. İki üç kişinin "biz alışmadık" yazısı yazılı zıbın ya da don giymesiyle olmuyor. Yetkililer onlar da alışırlar ve sonunda zıbın ve don giymekten caylar diyorlar. Nitekim öyle de oluyor. Ben de diyorum ki, bu topluma alıştım. Bu aziz, soylu ve asil milletimiz nelere alışmaz diyorum. Alışmalarını da istiyorum. Belki de alışarak bir yerlere varacaklardır. Ulusal gelirin 1977'de %67'sini alan ücretli ve tarımcı kesim 1990'da %29'unu alıyor ve de alışmaya devam ediyor. Çok yakında aldığı pay %10'a düşecek ve yine alışacak. Açlığa da alışacak Nasrettin Hocanın eşeği gibi. Ama, bu eşek gibi ölmese bari. YÖK'e alışan, paralısına da alışır. Bizden söylemesi. ■

Tarık Ziya Ekinci

YENİLENME VE TÜRKİYE MARKSİST HAREKETİ

Gün ışığına çıkan birleşik, yığınsal Marksist parti girişimi, birbirinin karşıtı, itici güçlerin bir yığılma hareketidir.

Marksist doktrinin önemli ilkelerinden biri olan "üretim ilişkilerinin, gelişmenin belli bir aşamasında, üretim güçlerinin gelişmesini engelleyen büyük ve güçlü bir fren haline gelebileceği" düşüncesi, uzun süre sadece sınıflı toplumlar için geçerli bir kural olarak benimsenmiştir. Buna karşılık, sosyalizm sınıfsız ve sömürüsüz ileri bir düzen olduğu için, bu düzende toplumun durmadan ve yükselen bir doğrultuda ilerleyeceği varsayımı egemen olmuştur.

Oysa, Sovyetler Birliği'nde yetmiş yıllık sosyalizm denemesinden sonra, sosyalist üretim ilişkilerinin de, belli koşullarda, ekonomik ve toplumsal gelişme ile birlikte üretim güçlerinin gelişmesini de önleyen bir fren haline gelebileceği anlaşılmıştır.

> **Yeni kurulacak birleşik Marksist partinin girişimcileri ve üyelerinin herhangi bir örgütsel baskı altında kalmadan kendi özgür iradeleriyle hareket eden özgür Marksist bireylerden oluşmasına özen göstermelidir.**

Keza bugüne kadar değişmez Marksist bir veri olarak tasarlanan "üretim araçları özel mülkiyetinin son bulması ile emeğin sömürüsünün otomatik olarak ortadan kalkacağı" yargısının da gerçeği yansıtmadığı ancak yetmiş yıllık bir uygulamadan sonra ortaya çıkmıştır.

Gerçekten Sovyetler Birliği'nde, parti kademelerinde görevli olanlarla, üretim ve dağıtımdan sorumlu bürokratların yer yer oluşturdukları hırsızlık şebekeleri, mafya ortaklıkları, örgütlü karaborsacılık ve benzeri yöntemlerle emeğin yıllarca en ağır biçimde sömürüldüğü gerçeği bugün artık gizlenemeyecek biçimde ve somut verilerle kanıtlanmıştır. Emek sömürüsünün bu dolaylı biçiminin, münferit olaylardan ibaret olmayıp, sosyalist ülkelere özgü, kurumlaşmış ve süreklilik kazanmış yeni bir sömürü türü olduğu kesinleşmiştir.

Tarih bize gösteriyor ki, bir ülkede devrim coşkusu geçtikten sonra, gelişmeyi ve ilerlemeyi belirleyen toplumdaki iç çelişkilere dayalı yaşamın gerçekleridir.

Özellikle Sovyetler Birliği'nde bugün açığa çıkan ulusal eşitsizlik, bölgeler arası dengesizlik, parti bürokrasisi ile çalışanlar arasında sosyal ve ekonomik alanlarda beliren uçurum, teknolojik gelişmeye ve yenilenmeye direnen büyük sanayi komplekslerinin yarattığı ekonomik darboğazlar, dayatmacı katı merkezi planlamanın neden olduğu üretim sürecindeki tıkanmalar insanı ve toplumsal yaşamı gerektirdiği gibi kavrayamayan mekanik uygulamaların olumsuz sonuçlarıdır.

Toplumsal çelişkilerin gelişmedeki dinamik rolünü hesaba katmayan ve insanın doğasındaki özgürleşme ihtiyacına yanıt vermeyen, salt çalışmayı, eğitimde eşitliği, sağlıklı yaşam koşullarını gerçekleştiren ve yaygın sosyal güvence hakkını garanti eden bir sosyalist toplumun otomatik olarak sürekli bir gelişme ve ilerleme dinamiğine kavuşacağı varsayımı iflas etmiştir.

Sosyalist toplumlarda gelişme sürecinin tıkanması ve üretim güçlerinin gelişmesindeki duraklama nedenleri irdelenirken, felsefi planda toplumsal gelişmenin temel dayanağı olan karşıtların birliği ilkesinin tamamen unutulduğu ve bu toplumlarda da uzlaşır çelişkilerin, uzlaşmaz çelişkilere dönüşebileceği olgusunun ise hiç düşünülmediği ortaya çıkmıştır.

Son yıllarda başta Sovyetler Birliği olmak üzere, sosyalist ülkelerde gelişen yenilenme hareketi, kimi çevrelerin sandığı gibi, geçmişle bağları koparan öznel bir yenilik isteğinin ürünü değil, insanı üretim, bölüşüm, dağıtım ve iktidar süreçlerinin dışına iten ve onun yaratıcı gücünü frenleyen engelleri aşarak, toplumun tıkanan gelişme sürecini açmak ve üretim güçlerinin yeniden gelişmesini sağlamak için yaşamın dayattığı devrim niteliğindeki bir atılımdır.

Bugün artık yenilenme hareketi, yaşamın her alanında belirleyici olmuş ve sosyalizme değgin tüm sorunların yeniden gözden geçirilmesi gereğini gündeme getirmiştir.

Nitekim sosyalist ülkelerin hemen tümünde kapitalizmden sosyalizme geçiş süreçleri, Marksist parti örgütlenmesi, sosyalist toplum modelleri, çoğulculuk, demokrasi, sosyalist devlet ve benzeri konularda köklü değişiklikler yapılmış ve yeni görüşler geliştirilmiştir. Bu değişiklik o kadar derindir ki, sosyalizme ilişkin eski değer yargıları ile yenileri arasındaki karşıtlık, sınıf düşmanları bir yana, kimi dost çevrelerde bile sosyalizmden dönüş biçiminde algılanmış ve bu tarzda sergilenmiştir. Oysa söz konusu olan sosyalizmin iflası değil, tam tersine dogmatizmin aşılarak toplumsal gelişme yasalarına uygun yeni ve gerçekçi süreçlerin başlatılmasıdır.

Gerçekten, Sovyetler Birliği'nde reel sosyalizmin yaşamla bağdaştırılmasını sağlayacak köklü dönüşümler yapılırken, Doğu Avrupa Ülkelerinde de bu toplumların iç dinamiklerine uygun yeni ve gerçekçi değişiklikler yapılmıştır.

Yenilenmenin etkileri ve birlik anlayışı

Türkiye Marksist hareketi, istisna teşkil eden bir iki örgüt dışında, genel olarak ilk sosyalist ülkenin parti modelini, kapitalizmden sosyalizme geçiş yöntemini ve sosyalist devletin örgütlenme biçimini örnek alan bir eğilim içinde olmuştur.

Hareketin partileri ana partiye benzemede yarış içine girmişlerdir. Benzerliği sağlamada en önde giden parti en iyi Marksist parti olma imtiyazını kazanmış ve diğerlerini küçümseme, onları sosyal demokrat olarak niteleme hakkını kazanmıştır.

Türkiye Marksist hareketi içinde sosyalist ülkelerin beğenisini kazanmak ve bu ülke partilerinin toplantılarına çağrılmak saygınlığın ve gerçek Marksist parti olmanın göstergesi sayılmıştır.

Marksist örgütlerin iç işleyişlerinde de iktidardaki partiler örnek alınmıştır. Demokratik merkeziyetçilik ilkesi merkeziyetçi yanı ağır basan bir biçimde uygulanmıştır. Son yıllarda artan baskılar nedeniyle yasadışılığa geçen Türkiye Marksist partilerinin tümü de otoriter ve merkeziyetçi bir yapıya dönüşmüşlerdir.

Bu partilerde üyelik kriteri merkez yöneticilerine bağlılık ve sadakatle eşanlam kazanmıştır. Parti disiplini parti liderine bağlılık kavramına dönüşmüştür.

Parti liderine ve merkez üyelerine yöneltilen en masum bir eleştiri parti hiyaneti olarak değerlendirilmiştir.

Devrim yapan iktidar partilerine öykünen Türkiye Marksist hareketinin partileri de "otoriter, merkeziyetçi, demir disiplinli, ideolojik birliği olan bir savaş aygıtı" gibi örgütlenmişlerdir.

Üyeler emir-kumanda zinciri içinde hareket eden asker partililer konumuna sokulmuşlardır. Eleştiri yapanlar, parti içi demokrasiyi işletmek istiyenler parti hiyaneti, ya da antikomünizm suçlamalarıyla hareketlerinin dışına atılmışlardır.

Sovyetler Birliği'nde ve Doğu Avrupa ülkelerinde gelişen Yenilenme Hareketine bakış-

ta Türkiye Marksist hareketinin partileri ikiye bölünmüşlerdir. Bir bölümü yenilenmeyi reddetmekte ve klasik Marksist-Leninist parti anlayışında ısrar etmektedirler. Yenilenmeyi sosyalizmden ayrılma ve kapitalizme dönüş olarak nitelemektedirler. Yenilenme düşüncesini paylaşan örgütleri de burjuva yardakçısı, antimarksist partiler olarak suçlamaktadırlar.

Bu partilerin bir bölümü de yenilenmeyi savunmakta ve dünya Marksist hareketinde ortaya atılan yeni düşünce ve çözümlemeleri, genel olarak, benimsemektedirler. Daha da ileri giderek Türkiye'de de yenilenmeye açık, yasal ve yığınsal birleşik bir Marksist parti kurmanın gerekliliğini savunmaktadırlar.

Türkiye Marksist hareketi içinde yer alan yenilenmeden yana partilerin yöneticileriyle kimi tekil Marksist aydınların ortak bir hareketi olarak gün ışığına çıkan birleşik, yığınsal Marksist parti girişimi, sosyalist dünyadaki yenilenme hareketinin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

Ne var ki, bu yeni hareketin, kaynaşmış tek bir parti haline gelmesinin koşulları yaratılamamıştır. Harekete katılacak partilerde süregiden eski hastalıkların yeni yapıya taşınmasını önleyecek önlemler de alınmamıştır. Bu nedenle sözkonusu olan bir birlik değil, birbirinin karşıtı, itici güçlerin bir yığılma hareketidir. Böyle bir hareketin bütünleşme ve gelişme şansının olmadığı açıktır.

Bu harekette bütünleşmeyi önleyen başlıca engeller şunlardır:

1- Birleşik harekete katılacak eski partiler monolitik yapılarını olduğu gibi korumaktadırlar. Hiçbirinin otoriter merkezi yapısı kırılmamıştır. Bu doğrultuda hiçbir çaba da gösterilmemiştir.

2- Yeni harekete katılacak örgütlerin disiplin anlayışında ve asker partili uygulamasında hiçbir değişiklik olmamıştır. Bu nedenle, birleşik partinin örgütsel ve ideolojik yapısını en güçlü örgüt belirleyecektir.

3- Yenilenme, yeni düşüncelerin sözlü ve yazılı bir yinelemesi değildir. Bu düşüncelerin özümsenmesi, parti yaşamına geçirilmesi ve günlük yaşamda kullanılmasıdır.

Yeni düşünceleri sık sık yineleyen kimi yöneticilerin parti çalışmalarında eski alışkanlıkları sürdürmelerinin tepkisiz kalması monolitik yapıların devam ettiğinin kanıtıdır.

4- Yeni harekete katılan Marksist tekil aydınların kaderi güçlü örgütün lider kadrosuna bağlı olacaktır. Bunların yerlerini, görevlerini ve görev sürelerini bu liderler belirleyecektir.

Bu nedenle güvencesiz aydınların, daha şimdiden, partilere göre saflaştıkları gözlerden kaçmamaktadır.

5- Düne kadar birbirlerini en ağır biçimde suçlayarak iten hareketlerin, hiçbir özeleştiriye gerek görmeden, biraraya gelmeleri ve birlikte çalışabilmeleri eşyanın doğasına aykırıdır.

6- Aynı parti saflarında birlikte çalıştıkları yoldaşlarını, bazı farklı yaklaşımlar nedeniyle, oportünizm, revizyonizm, antikomünizm ve antisovyetizm suçlamaları ile parti dışına atan yöneticilerin bugün, hiçbir şey olmamışçasına, bu insanlarla yeniden biraraya gelebilecekleri düşüncesi gerçekçi olamaz.

Birliğin önündeki engeller nasıl aşılacak

Organik bir bütünlük sağlamaları olanaksız, itici karşıt örgütlerden oluşacak bir hareketin yaşama şansından kuşku duyan kimi deneyimli yöneticiler soruna bir çözüm bulmak için pratik önerilerde bulunmaktadırlar. Bunlardan en önemlisi, "birleşik harekete katılacak tüm partilerin feshedilerek üyelerinin bağımsız bireyler konumuna getirilmesini" öngören öneridir. Bu öneri yüzeyseldir, sorunu çözmeye yeterli değildir. Birleşik harekete katılacak üç ya da dört partinin hiçbiri de açık ve yasal bir örgüt yapısına sahip değildir. Ama bu örgütlerin tümü de geçmişten gelen yapılarını sürdürmekte ve lider kadrolarını korumaktadırlar.

Fesih kararı alınsa bile, her hareketin lider kadrosu kendi üyelerini denetleyebilecek ve birleşik parti içinde egemenliklerini sürdürebileceklerdir.

Sorunun çözümüne ilişkin ikinci bir öneri de, "harekete katılan partilerin fesih kararı ile birlikte liderlerinin üst düzeyde görevlere talip olmayacaklarını taahhüt etmeleridir." Bu öneri de gerçekçi değildir. Kuruluş aşamasında görev almayan liderler, kendilerine bağlı asker üyelerle yönlendirebilecekleri bir yönetim kadrosu oluşturmakta güçlük çekmeyeceklerdir. Daha sonra da denetledikleri hareketin, en geç ilk genel kongresinde, en üst düzeyde göreve gelmelerinde hiçbir engel kalmaz.

Türkiye'de Marksist bir partinin belirleyici olmasında nesnel koşullar olmamakla birlikte, böyle bir partinin düşünce üreterek Türkiye'nin demokratikleşmesine önemli katkılarda bulunacağından kuşku yoktur. Bu nedenle birlik hareketinin, harekette yer alabilecek herkesin gönül rahatlığı ile katılabileceği bir siyasal hareket olarak doğmasını sağlamak iyi niyetli her demokratın görevidir.

Bu karmaşık sorunun çözümü, ancak Marksist parti anlayışında bulunan, eleştiri ve özeleştiri araçlarının işletilmesiyle gerçekleştirilebilir.

Sözü çok edilen fakat merkeziyetçi Marksist partilerin hemen hiçbirinde kullanılmayan bu araçların işletilmesi kolay olmayacaktır. Harekete katılacak örgütlerin hiçbiri buna hazır görünmüyor. Bu nedenle sağlıklı çözümler yerine birliği sağlıyacak dolaylı öneriler geliştirilmektedir. Anlaşılan kozlar birleşik örgütün kurulmasından ve kuvvet dengelerinin açıklık kazanmasından sonra paylaşılacaktır. Bu da birliğin sonu olur.

Gerçekten yenilenmeye açık, tüm Marksistlerin katılacağı, geniş tabanlı ve hiçbir partinin damgasını taşımayan yeni bir hareket düşünülüyorsa izlenecek yol şudur:

1- Birleşik harekete katılacak her parti, üyelerinin tümüne yenilenmeyi ekonomik, sosyal, tarihsel, politik ve felsefi boyutları ile özümsetmek için kamuoyuna açık konferanslar düzenlemeli ve genel bir tartışma süreci başlatmalıdır.

2- Bu konferansların sonuçlanmasından sonra örgütün yenilenme hareketini nasıl algıladığı ve yeni birleşik Marksist partinin nasıl bir parti olması gerektiğini açıklayacak bir sonuç bildirgesi yayınlanmalıdır.

3- Bu konferanslarda, yeni yaklaşımlardan kalkarak, örgütün geçmişteki parti anlayışı, parti pratiği ve yapılan uygulamalar hareketin tüm yaşamını kapsayacak biçimde ciddi bir eleştiri süzgecinden geçirilmelidir.

4- Zaman ve mekan ayırımı yapmaksızın tüm lider kadrolarının yenilenme perspektifi içinde ciddi eleştirileri yapılmalı ve yaşıyan kadrolar içtenlikli bir özeleştiri yapmalıdırlar.

Bu eleştiri ve özeleştiriler sonunda geçmişteki olumsuzlukların sorumluları belirlenmeli ve kamuoyuna açıklanmalıdır.

Tabu lider imajının yıkılması ve bağımlı asker üyelerin özgürleşmesi için başka yol ve yöntem yoktur.

5-Her hareket konferanslar sonunda, daha önce parti içinde, Türkiye'ye özgü bir Marksist parti modeli için öneriler yapan, asker partili anlayışı yerine demokratik bir disiplin anlayışını savunan, eleştiri görevlerini yaparken parti liderlerine ters düşen ve genel olarak parti içi demokrasiyi işletmeye çalıştıklarından hareketin dışına atılan, ya da kızağa çekilen parti üyelerinin kongre kararı ile rehabilite edildiklerini kamuoyuna açıklamalıdır.

6- Tüm bu görevler yapıldıktan sonra her parti varlığına son vermeli ve üyelerini diledikleri gibi davranmakta özgür bırakmalıdır.

7- Hiçbir parti, üyelerini toplu olarak birlikte davranmaya, ya da birlikte yeni bir harekete katılmaya zorlayacak bir karar almamalıdır.

8- Yeni kurulacak birleşik Marksist partinin girişimcileri ve üyelerinin, herhangi bir örgütsel baskı altında kalmadan, kendi özgür iradeleriyle hareket eden özgür Marksist bireylerden oluşmasına özen gösterilmelidir.

Ancak bu yöntemle, geçmişten gelen hastalıklar aşılarak, gerçekten yenilenmeye açık ve organik bütünlüğü olan birleşik Marksist bir parti oluşturulabilir. ■

Yalçın Yusufoğlu

ÖNCÜ PARTİ YERİNE, HALKIN ÖZERK KURUMLARI

Atılan adım bir başlangıçtır. Bu sürecin sağlıklılığı, kapsayıcı ve kucaklayıcı niteliği, taşıdığı çoğulcu, katılımcı anlayışın sürekli canlı tutulmasına, geliştirilmesine, buna aykırı eğilimlere itibar edilmemesine bağlıdır.

Türkiye solunda geniş, çoğulcu nitelikli bir birlik partisini yaratma doğrultusundaki çabalar 15 Nisan toplantısı ve deklarasyonu ile yeni bir aşamaya girdi.

Deklarasyonda ifade edilen ve uygulaması başlayan prosedür, böyle bir partiyi özleyen, isteyen herkesin bu sürece aktif olarak katılmasını öngören yöntemleri, düzenlemeleri içeriyor.

Açık ki, atılan adım bir başlangıçtır. Gerek politik solda daha geniş kesimlere ulaşılması, gerekse -politik nitelikli olmayan- sendikalar, diğer meslek örgütleri, çeşitli demokratik kuruluşlar, kadın, gençlik ve çevre hareketleri, kültür ve bilim çevreleri ile kalıcı diyalogların ve ortak çalışma zeminlerinin oluşturulması amaçlanmaktadır. Bu sürecin sağlıklılığı, kapsayıcı ve kucaklayıcı niteliği, taşıdığı çoğulcu, katılımcı anlayışın sürekli canlı tutulmasına, daha da geliştirilmesine, buna aykırı -daraltıcı- eğilimlere, kestirme yollara itibar edilmemesine bağlıdır. Kurulacak parti, siyasal nitelikli olsun ya da olmasın tüm kurumlarıyla, akımlarıyla, yayınlarıyla, çok çeşitli çalışmalarıyla yaygın, etkili, topyekûn bir sosyal muhalefet hareketinin yaratılmasında pay sahibi olduğu ölçüde toplumsal işlev kazanacaktır. Bu da, partinin yapısıyla, iç işleyişi ile, örgüt ve üye anlayışıyla, sosyal ve kültürel dokusuyla, toplum, siyaset, siyasal iktidar gibi kavramlara olan yaklaşımlarıyla kendi dışındaki demokratik toplumsal güçlere, kuruluşlara bakışıyla, düşünsel canlılığı ve zenginliğiyle, sosyal, ekonomik, politik ve kültürel sorunlara getireceği çözüm önerileriyle, yığınların aktivitesinin ve iradesinin gerçekleşmesine katkı yapacak yöntemleri geçerli kılma yeteneğiyle ve buna benzer daha bir dizi faktörle doğrudan ilişkili olacaktır.

Partilerin asli misyonu siyasettir diye Marksizm aşırı derecede politizasyona uğratılmış, politik formüllere ve her derde deva ekonomik reçetelere indirgenmiştir.

15 Nisan deklarasyonuyla başlayan süreci Türkiye solunda birlik, toparlanma ve güçlü bir Marksist partiye ulaşma yönünde tarihsel bir adımdan ibaret görmemek gerekir. Bu önemli ögelerin yanı sıra, kanımca asıl önemli olan yeni bir **parti kavramı** ile yola çıkılmasıdır ki, bu noktaya varılmasında böyle bir konseptin yadsınamayacak payı vardır.

Ortak bir parti nosyonuna ulaşabilmek için o partiyi oluşturacak herkesin "nasıl bir parti?" sorusu başta olmak üzere partileşmenin tüm temel konularının tartışılmasına **bugünden** katılması, edilgen kalmaması, ortak iradenin elden geldiğince zengin, yetkin bir şekilde gerçekleşmesine çalışması gerekiyor. Partinin demokratizminin, çoğulculuğunun, dinamizminin temelleri daha şimdiden atılmak zorunda. 15 Nisan çağrısının yarattığı heyecanın manevi yönleri ne denli güçlü olursa olsun, beklentinin beklemeye dönüşmemesi, insanların özgür iradeleriyle süreci de, kuracakları partiyi de, sonrasını da ancak kendilerinin belirleyeceklerini bilmeleri, partiye bir ulviyat atfetmeksizin onu bir sosyal kurum olarak değerlendirmeleri, o kurumun, özellikle halkın özerk kurumlarının yaratılmasıyla işlev kazanabileceğini ve toplumu ileriye doğru değiştirme eyleminin ancak bütün o kurum ve kuruluşlarla birlikte mümkün olabileceğini unutmamaları büyük önem taşıyor.

Bir başka deyişle, amaçlamamız gereken partinin **öncü parti** kavramından da, iddiasından da, karakterinden de uzak olması gerektiği düşüncesindeyim.

Öncü parti anlayışı ve onun monolitik, merkeziyetçi yapısı, sayısız deneylerle görüldü ki -ve hâlâ da dünyanın pek çok ülkesinde görülüyor ki- birtakım özgül koşullarda işlev kazansa bile, uzun erimde bürokratik mekanizmalara, kemikleşen hiyerarşilere, ömür boyu süren yöneticiliklere yol açıyor, partinin düşünsel zenginliğini Marksizme hiç de yakışmayacak biçimde ortadan kaldırıyor, partiyi zaman kesiti içinde donduruyor, onun akan zamana, değişen koşullara ayak uydurabilme supleksini yokediyor, sosyal ve siyasal reflekslerini büyük ölçüde köreltiyor; öncülük öngörüleri zamanla statükoculuğa konformizme, idare-i maslahatçılığa dönüşüyor. Sosyalizmi kurma deneyine ilk başlayan parti, yetmiş yılı aşkın bir zaman sonra partinin "öncü rolünü" anayasadan çıkarmaya öncülük ediyorsa, sadece öncü parti kavramının lafzını değil, o model üzerine geliştirilmiş tüm siyasal mekanizmasını da reddetmiş demektir.

Öncü parti kavramının parti iktidara geldikten ve devlet mekanizmasıyla içiçe geçtikten sonra bu hâle geldiğini düşünmemek gerekir. Zira dünyanın sayısız ülkesinde muhalefette olan "öncü parti"lerin de, öncülük iddialarının parti içinde benzer mahzurlara ve deformasyonlara yol açtığını, o partileri yakından izlediğimizde görüyoruz.

Özellikle, kökleri çok eskiye dayalı, kurumlaşmış komünist partilerinde monolitizm, tek seslilik, parti içinde aynı hiyerarşik kemikleşmeleri getirerek tek tek üyeleri edilgen kıldığı gibi, partiyle kendi dışındaki toplumsal kurumlar, demokratik örgütler, akımlar - kısacası sosyal yaşam- arasına duvarlar örüyor. Sonuçta bu partiler o halleriyle kaldıkları müddetçe, seçimden seçime oy yüzdelerindeki küçük küçük artışlara bel bağlamaktan, yüzde birkaç mertebesindeki artışları başarı gibi görmekten kendilerini kurtaramıyorlar. Topluma yeni bir ses, yeni bir soluk getiremiyorlar, ne iktidara gelebiliyorlar, ne de **bir muhalefet gücü olarak** toplumda halk lehine herhangi bir değiştirme işlevi görebiliyorlar. Etkileri yönetime geldikleri belediyelerde yolsuzlukların yapılmadığı, belde halkı lehine mevzii dönüşümlerin ve kolaylıkların sağlandığı hizmetlerden öteye geçemiyor. Örneğin, bu partilerin en güçlü olanları dahi devletin (merkezi otoritenin) desantralize edilmesi, yığınların sadece kitle örgütleri aracılığıyla değil, asıl bu desantralize yerel birimlerle toplumsal ve siyasal yaşama ağırlık koyabilmesi sürecini başlatabilmiş, hatta böyle bir demokratikleşme projesinin mimarı, sunucusu, ısrarlı takipçisi olabilmiş değiller.

Bu durumun nedenlerini sadece parti kavramlarında, yapılarında, işleyişlerinde aramamak doğru olur. Anılan partilerdeki kalıplara yol açan asıl etken düşünmenin kalıplaştırılmış olmasıdır. Doğadan, insandan, toplumların evriminden başlayarak her şeyi tartışmak, her şeyi irdelemek, sorgulamak suretiyle ortaya çıkmış olan Marksist düşünce sonuçta değişen toplumsallıkta değişmeyen, gelişmeyen ve gitgide dogmalara, kalıplara dönüşen bir doktrin haline getirilmiş, yüz yıl, bilemediniz yetmiş yıl öncesinde dondurulmuştur. Dahası da, partilerin asli misyonu siyasettir diye, Marksizm aşırı derecede politizasyona uğratılmış, birtakım politik formüllere ve her derde deva ekonomik reçetelere indirgen-

miştir. Şu halde, öncü parti olmamak Marksizmi de tartışmaya hazır olmak; sadece hazır olmamak, parti içi, parti dışı her türlü zeminde böylesine yoğun bir düşünsel faaliyeti özellikle öngörmek demektir. Bu faaliyet, dünyamızın da ülkemizin de içinde bulunduğu düşünce bunalımında, kısırlığında her şeyden daha önemlidir. Zira insan düşüncesinin yaratıcılığı, gelişmesi yoksa, zihinsel faaliyet sadece teknolojik alana hapsolur, toplumların gelişmesi teknolojik gelişmeye bağlanır, böylelikle insan özne olmaktan çıkar. İnsanın insan olarak asıl gelişimi kendi kendini mânen yeniden üretmesi, özgürleşmesi, birey olarak gelişip yetkinleşmesi özellikle ve öncelikle düşünsel gelişime ve yaratıcılığa bağlıdır. Düşünsel kısırlık, kültürün diğer manevi ögelerinin de kısırlığı demektir. Şu halde, kendi etrafına doktriner duvarlar ören, o duvarlar içinde kalanı da politikaya indirgeyen, toplumsal yaşamın politika dışındaki alanlarına da politika gözlükleriyle bakan, üstelik öncülük savında olan bir parti daha peşinen kendisini de, işlevini de sınırlamaktadır.

Başlamış olan tartışma ve ortak çalışma sürecini sadece yeni ve geniş bir siyasal parti kurmak şeklinde anlamamanın doğru olacağı kanısındayım. Bir siyasal parti, tabii ki, esas olarak siyasal bir oluşumdur, ama amaçlamamız gereken sadece siyasal bir hareket yaratmak değildir. Bu sürecin içinde yeralacakların siyasal nitelikli olan ve olmayan çeşitli bileşenlerden mürekkep topyekûn bir sosyal hareketin yaratılmasında sorumluluk duymaları gerekir. Başka bir deyişle düşünsel ve siyasal çalışmaların yanı sıra, en az onlar kadar önemli olan, olmazsa olmaz derecede gerekirlik taşıyan sosyal, ekonomik, demokratik kültürel nitelikli **toplum kurumlarının** tüm yurt sathında her düzeyde yaratılması, varolanların güçlendirilmesi, demokratik işleyişlere kavuşturulması, geniş yığınları birleştirecek bu özerk kurumlar eliyle halkın toplumdaki tüm alanlara ağırlık koymasını sağlayacak doğrultuda davranması toplumu değiştirme ve dönüştürme hedefinin vazgeçilmez gerekliliğidir. Konuya değgin yazılarımda sık sık vurguladığım bu hususu bir kez daha yinelemek istiyorum. Sendika ve diğer meslek kuruluşlarından, üretim ve tüketim kooperatiflerine, yardımlaşma sandıklarına kadar, belediyelerden semt komitelerine, spor klüplerine, kadın ve gençlik örgütlerinden, çevreci hareketlerden, tüketicilerin inisiyatiflerinden mahalle derneklerine, kültür evlerine, kadar büyük kentlerden kasabalara ve köylere kadar, ekonomik, sosyal kültürel tüm örgütleriyle, kuruluşlarıyla, birimleriyle, yayınlarıyla **halkın özerk kurumlarını** yaratmaya herkesten fazla çaba göstermek, geniş yığınların o kurumlarda inisiyatif kazanmalarını, yönetme yeteneklerini geliştirmelerini, bilgi ve tecrübelerini arttırmalarını sağlamak, geleneksel yöneten-yönetilen ilişkilerinin aşılmasında ve toplumsal yaşamın siyasete, siyasetin de o alandaki partilere ve partiler arasındaki mücadelelere ya da uzlaşmalara bırakılmasına karşı yegâne etkili ve sonuç alıcı yoldur. Merkezi otoritenin geriletilmesi, siyasal mekanizmanın desantralizasyonu, halk yığınlarının kendi yaşam alanlarından başlayarak ülke yaşamının tamamında ve iç ya da dış tüm sorunlarda söz sahibi olmaları ancak bu şekilde sağlanabilir. Böyle bir süreç içinde bulunduğumuz siyasal süreçlerden, çalışmalardan daha uzun vadeli fakat bugünden başlayacak yoğun, etkili ve birleştirici çabaları gerektirir. 15 Nisan deklerasyonu ile başlamış olan süreç, işte bu açılardan, bir yanıyla siyasal bir süreçken, öte yanıyla toplumsal bir süreçtir. **Yani siyasal partileşme çalışmalarımız, üretim, yerleşim, eğitim birimlerinin ve sokağın... yığınların özerk, demokratik, çoğulcu, katılımcı kurumlarını yaratma sürecidir.** Siyasal sürecin uzun erimde başarısı ancak ve ancak sözünü ettiğimiz siyaset dışı çalışmaların, çabaların meyvalarını vermesiyle, yığınların her alanda kendi öz kuruluşlarına kavuşmalarıyla, onları bilfiil yönetip, yürüterek güçlendirmeleriyle mümkündür.

Böyle bir gelişkinliğe ulaşılması ise, kurulması amaçlanan partinin ve onun mensubu olacak kimselerin öncü parti anlayışı gütmeden, partili-partisiz demeksizin tüm çalışanlarla birlikte o kurumların oluşturulması, güçlendirilmesi hedefini önümüze koymaktadır. Her türlü sol siyasal partinin bir daralmaya tekabül etmemesinin, tersine mevcut potansiyelin dışına taşabilmesinin, geniş yığınları birleştirebilmesinin biricik yolu, öncülük iddialarını ve edalarını bir yana bırakıp akla gelebilecek tüm toplumsal kurumları yığınlarla birlikte inşa edebilmesinden, onlarla bütünleşebilmesinden, kendisini o topyekûn sosyal hareket içinde mas edebilmesi, yani parti içinde parti dışında, o kurumlarda çoğulcu, demokratik ve katılımcı davranabilmesinden geçmektedir. Parti de kendisini bu kurumlardan birisi olarak görmelidir, öncü değil.

Öncü parti savlarından uzak durmak, partinin de, o kurumların da, desantralizasyona ve özgür bireylerin inisiyatifine dayalı işlevselliğini savunmak yenileşmenin ayracı niteliğindedir. Marksistler bunu sadece Türkiye'de değil, dünyanın her yerinde başarmak zorundadırlar. İnanıyorum ki, bütün namüsait koşullara rağmen ülkemizde bunu başarabilecek güçlü bir sol birikim, dinamizm ve toplumsal hayatiyet mevcuttur. Statik olmayan ve arayış içindeki bir toplum yaratıcı çalışmalara ve gelişmelere elverişli bir toplumdur.

Öncü parti savlarından uzak durmak, partinin de, o kurumların da, desantralizasyona ve özgür bireylerin inisiyatiflerine dayalı işlevselliğini savunmak yenileşmenin ayıracı niteliğindedir. Marksistler bunu sadece Türkiye'de değil, dünyanın her yerinde başarmak zorundadırlar.

Ve nihayet günümüzde yaşanmakta olan -ülkemizde çok daha akut haldeki-insan erozyonuna, değerler yıkımına, insanın manen sıradanlaşmasına karşı siyaset alanı başta olmak üzere her alanda çaba göstermek, bu doğrultudaki uğraşlara katılmak partinin en önemli duyarlıklarından birisi olmak zorundadır. ■

Faşist darbenin röntgeni

▶ Halit Çelenk, Hukuk Açısından TÖB-DER Davası, Eğit-Der Yayınları, Ankara, 1990

Değerli hukukçu Halit Çelenk, TÖB-DER dava dosyasını kitap haline getirdi, dosyadaki belgeleri ve verilen kararı kendi değerlendirmeleriyle birlikte kamuoyu bilgisine sundu. Faşist bir darbe döneminin antidemokratik yasalarıyla eğitim emekçilerine getirilen örgütlenme yasağını delmeyi başaran Eğit-Der, kitabın yayınını gerçekleştirmekle önemli bir görevi yerine getirdi. Emeği geçenlere teşekkürler.

Bilindiği gibi TÖB-DER yöneticilerinden bir bölümü Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi'nde yargılanıp ağır cezalara çarptırıldılar. Ayrıca derneğin kapatılmasına ve taşınır taşınmaz tüm mallarının zor alımına da karar verildi. Askeri Savcılıkça bulunamadıkları için dosyaları ayrılan öbür yöneticiler ise Ağır Ceza Mahkemesi'nde yargılandılar. Mahkeme, uzman bir hukukçu olan Prof. Dr. Nevzat Toroslu'dan aldığı bilirkişi raporunu esas alarak sanıkların aklanmasına karar verdi. Aklananlar arasında derneğin genel başkanı Gültekin Gazioğlu da yer alıyordu. Her iki davanın suçlama belgelerinde esas olarak aynı savlar öne sürülmüş ve aynı yasa maddelerinin uygulanması istenmişti. Böylece olağanüstü yargıda cezalandırma, olağan yargıda aklanma biçiminde çarpıcı bir sonuç ortaya çıkmış oldu.

Ortaya çıkan bu sonuçtan ötürü, "acaba TÖB-DER suçlu mudur, suçsuz mudur" diye çoğu insanın kafası karışıyor. Öyle ya, her iki mahkeme de aynı kanıtlara göre karar vermedi mi? Mamak kışlasındaki 141. madde ile adliye sarayındaki 141. madde birbirinden ayrı maddeler midir? Ülkede bunca mahkeme varken, ayrıca sıkıyönetim askeri mahkemeleri ve devlet güvenlik mahkemeleri niçin kuruluyor? Sıkıyönetim mahkemelerinde "savaş hali" hükümleri uygulandığına göre, askeri darbe yapanlar topluma savaş ilan etmiş olmuyorlar mı, cezalandırılanlar bu savaşın kurbanları mı? Emir komuta zinciri içinde "bağımsız yargı" olur mu, ya da emirle verilen karar mahkeme kararı denilebilir mi? Buna benzer sorular hepimizin kafasını karıştırıyor. "Hukuk Açısından TÖB-DER Davası" kitabında, bu soruların yanıtlarını bulabiliyoruz.

TÖB-DER olayının özünde faşizm ile demokrasi arasındaki çelişkiyi görebiliriz. Faşizm, kendisine hizmet etmeyen hiçbir örgüte yaşama şansı vermez. 12 Eylülde siyasal partilerin, derneklerin, sendikaların ve hatta kooperatiflerin kapatılması bir rastlantı değildir, bunlar darbenin doğasına uygun sonuçlardır. Bu nedenle "12 Eylül darbecileri TÖB-DER'i niçin kapattı" diye hayrete düşmek saflık olur. Bugün hâlâ öğretmenlere dernek kurma hakkını bile çok gören, onların Rotary Kulüplere üye olmalarını uygun görürken kendi örgütlerini kurmalarını engelleyen anlayış yürürlüğünü sürdürmektedir. Oysa demokrasi sivil toplum örgütlerinin rejimidir. Demokrasilerde cuntaların, askeri konseylerin yeri yoktur.

Bugün karşı karşıya bulunduğumuz sorun, ortaya çıkan haksızlığın giderilmesi sorunudur. Birçok dernek yöneticisi yıllarca cezaevlerinde yatırılmıştır, işinden, mesleğinden edilmiştir. Bir ölüm cezası infaz edilir gibi derneğin tüzel kişiliğine son verilmiş ve milyonları bulan mal varlığına el konulmuştur. Yaratılan haksızlık dizboyunu aşmıştır. Bu nedenle, mahkumiyetle sonuçlanan dava yeniden görülmelidir. Elbette verilecek bir aklama kararı, işkencehanelerde acılı günler yaşayan, yıllarını zindanların acımasız koşullarında geçirmek zorunda bırakılan ve hele buralarda yaşamını yitirenlerin uğradığı haksızlığı gidermeye yetmeyecektir. Ama hiç değilse izi kalsa da adalete düşürülen kara leke silinmiş olacaktır.

TÖB-DER yöneticileri Türk Ceza Yasası'nın ünlü 141 ve 142. maddelerine aykırı davrandıklar gerekçesiyle cezalandırıldılar. Bilindiği gibi bu maddeler, Mussolini İtalyası'n da yürürlüğe konulan "Faşist Devleti Koruma Yasası"ndan alınmışlardı ve "düşünce suçu"nun tipik örneğini oluşturmaktadırlar. Oysa "düşünce suçu", uygar dünyaya yabancı bir kavramdır. Üstelik sanıkların eylemleri maddelerde tanımlanan suça uygun düşmediği için, "illegal örgüte dönüşme" gibi zorlama bir gerekçenin arkasına sığınılmıştır. Ne yazık ki tüm "çağ atlama" savlarına karşın, yasalarımızda düşünce suçlarını korumak gibi bir çağdışılığı yaşamaktayız. Bu konuda toplum yeterince oyalanmıştır, artık zaman yitirilmeden düşünce suçu oluşturan tüm maddeler yasalarımızdan çıkarılmalıdır.

Sayın Halit Çelenk, "TÖB-DER davası siyasal bir davadır. Yasadışına dönüşme iddiası, siyasal amacın bir aracıdır. Bu dava yalnız uygulanan yasa maddeleri açısından değil, aynı zamanda davanın açılış amacı bakımından da siyasaldır." diyor. Bu yargıya katılmamak olanaksız. Askeri yönetimlerin öğretmen örgütlenmesinden duyduğu ürküntü, TÖS ve TÖB-DER davalarıyla somutlaşmıştır. Dernekler yasasına, öğretmenlere dernek kurma yasağı getiren bir hüküm konulması, güdülen siyasal amacın yasa düzeyinde sürdürülmesinden başka bir şey değildir. Kimi ülkelerde polis ve subayların bile, toplu sözleşme ve grev hakkıyla donatılmış sendikaları vardır. Öğretmenlerine dernek kurma hakkını bile çok gören ve her darbeden sonra onları yargılayıp mahkum eden anlayışın, demokrasi bilincinden yoksun olduğundan kuşku yoktur.

Avukat Halit Çelenk'in kitabı, bir ibret belgesi olarak okunmalıdır. Hukuk dışı yollarla hukuksal sonuçlara varılamayacağını, bağımlı mahkemelerle adalete ulaşılamayacağını, faşist darbeyle hukuk devleti çelişkisini somut bir örnekle kavramak için bu kitabı okumak gerekir. Sayın Çelenk bu kitabıyla adeta faşist bir darbenin röntgenini çekmiş gibidir.

Av. Nevzat HELVACI

Halit Çelenk

HUKUK AÇISINDAN

TÖB-DER DAVASI

EĞİT-DER YAYINLARI 1